

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Базовий компонент дошкільної освіти.

Нова редакція

Вийшла 22 січня 2021 року

Зміст

Передмова

Чи буде успішним розвиток дитини — залежить від дорослого

Автори про Базовий компонент дошкільної освіти

Авторський колектив Базового компонента дошкільної освіти

Настанови від авторів Базового компонента дошкільної освіти

Умови реалізації

Участь сім'ї в розвитку дитини

Взаємодія закладів дошкільної освіти з сім'ями дітей як учасниками освітнього процесу

Педагог як фахівець, який стимулює процес розвитку дитини

Зміст та організація освітнього процесу

Універсальний дизайн у закладі дошкільної освіти

Наступність між дошкільною та початковою освітою в реалізації перспектив розвитку дитини

Роль суспільства та громади у забезпеченні доступної та якісної дошкільної освіти

Значення понять, що вживаються в стандарті

Значення понять, що вживаються у стандарті

Поради практиків і науковців щодо організації освітнього процесу

Інваріантний складник. Освітні напрями

Варіативний складник. Освітні напрями

Умови реалізації

НОВЕ

Передмова

Чи буде успішним розвиток дитини — залежить від дорослого

Дитині потрібні люблячі мама й тато 24 години на добу — батьки, які поруч. Вони мають жити пориваннями душі дитини, її потребами та розуміти, поділяти їх. А ще — захищати та задовольняти інтереси дитини і водночас ніжити, голубити та безмежно любити її.

Що потрібно педагогам закладів дошкільної освіти, які щодня мають дивувати дитину, викликати в неї захоплення, формувати ціннісне ставлення до навколишнього світу? Від керівництва, батьків — розуміння та повага, від держави — визнання престижності професії та фінансова підтримка. А також — постійний інформаційний та методичний супровід діяльності: практичний, своєчасний, доступний, зрозумілий.

Що потрібно редакціям видань «Практика управління дошкільним закладом», «Вихователь-методист дошкільного закладу», «Методична скарбничка вихователя», «Музичний керівник», «Практичний психолог: Дитячий садок», «Медична сестра дошкільного закладу»? Щоб вам легше працювалося, щоб мали під рукою все, що потрібно для роботи. Прагнемо збагачувати вас рекомендаціями експертів і дивувати ідеями та подарунками. Перед вам один із них — електронна книжка «Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу». У ній — Базовий компонент дошкільної освіти (у новій редакції), настанови від його розробників та унікальні поради практиків і науковців щодо організації освітнього процесу.

Ця книжка має бути у кожного директора та педагога дошкільної освіти, адже Базовий компонент — Державний стандарт дошкільної освіти. Виконати його означає забезпечити умови, за яких кожна дитина ростиме щасливою та стане успішною. Для цього ми, дорослі, маємо усвідомлювати, що кожна дитина — особлива, тож потребує індивідуального підходу, орієнтованого на її здібності, потреби та інтереси.

Що ми не робили б, чого не навчали б дитину, це потрібно робити з позитивним, піднесеним настроєм.

Тож підкорюйте професійні вершини разом з нами! Приємного вам читання!

З любов'ю

Ніна Омеляненко

Автори про Базовий компонент дошкільної освіти

Авторський колектив Базового компонента дошкільної освіти

Тамара Піроженко, науковий керівник проєкту, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувача лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Наталія Гавриш, доктор педагогічних наук, професор.

Олена Брежнєва, доктор педагогічних наук.

Ольга Байєр, кандидат психологічних наук.

Ольга Рейпольська, Людмила Загородня, Марина Машовець, Олена Половіна, Наталія Левінець, Ірина Мордоус, Антоніна Шевчук, Ольга Косенчук, Ольга Безсонова, Оксана Корнєєва, кандидати педагогічних наук.

Світлана Нерянова, начальник відділу дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України.

Галина Лисенко, методист дошкільної освіти.

НАСТАНОВИ ВІД АВТОРІВ

БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Базовий компонент дошкільної освіти як державний стандарт утверджує політику держави у галузі дошкільної освіти. І заклади дошкільної освіти мають відповідати його вимогам. Але будьмо реалістами. Щоб це відбулося, має бути проведена серйозна робота і над оновленням програм закладів дошкільної освіти, і над підвищенням кваліфікації вихователів, і над залученням батьків до освітнього процесу. Адже, як зазначено в документі, в дошкільній освіті не настільки важливе оволодіння знаннями та інформацією, як набуття навичок і компетентностей, уміння комунікувати з однолітками, працювати у групах і використовувати ці компетентності для отримання знань у НУШ. Сподіваємося, що реформування методичної служби дасть змогу забезпечити новий рівень перекваліфікації вихователів, а ми зі свого боку публікаціями науковців та практиків-новаторів усіляко сприятимемо цій високій меті.

Світлана Нерянова, начальник відділу дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України
Стабільність, нерушимість ідеалів і принципів вітчизняної дошкільної освіти та врахування викликів сучасної освіти

Базовий компонент дошкільної освіти є державним освітнім стандартом (далі — стандарт), третя редакція якого затверджена на початку 2021 року, продовжуючи традиції розробки стандартів дошкільної освіти 1998 та 2012 років. Він визначає очікування суспільства в питаннях розвиненості, вихованості та освіченості дитини дошкільного віку, спрямовує розробку та оновлення освітніх програм для закладів дошкільної освіти, визначає вимоги та орієнтири щодо програм професійної підготовки майбутніх педагогів відповідно до потреб сьогодення, об'єднує зусилля науковців та практиків України щодо зміцнення культури якості та доброчесності в дошкільній освітній галузі.

Стандарт не є творчим продуктом вузької групи фахівців. У процесі його оновлення взяли участь педагогічні колективи закладів дошкільної освіти, викладачі університетських кафедр фахової підготовки, управлінці, науковці, батьки, працівники соціальних служб, члени Асоціації працівників дошкільної освіти.

Визначена ідея солідарної відповідальності дорослих за розвиток дитини конкретизована базовими принципами реалізації стандарту:

- демократичність;
- рівний доступ до якісної дошкільної освіти кожній дитині, освіти без дискримінації за будь-якими ознаками;
- забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору;
- міжвідомча взаємодія;
- державно-громадське та державно-приватне партнерство в організації та управлінні дошкільною освітою;
- соціально-педагогічне партнерство громади та всіх учасників освітнього процесу.

Цінним у процесі оновлення стандарту є забезпечення наступності нового документа з попередніми редакціями, що, з одного боку, дає відчуття стабільності, нерушимості ідеалів і принципів вітчизняної дошкільної освіти, з іншого, — відповідає викликам сучасної освіти.

Тамара Піроженко, завідувач лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, член-кореспондент НАПН України, професор, доктор психологічних наук

Компетентність—ключова категорія оцінки якості результату освіти

Мета створення нової редакції стандарту полягає у збереженні самоцінності дошкільного дитинства, визначенні особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку та забезпеченні наступності між дошкільною та початковою освітою.

Визнання української дошкільної галузі як сучасної, науково-обґрунтованої та методично-забезпеченої ланки освіти потребувала утвердження цих позицій відповідно до міжнародних стандартів якості освіти. Ключовим поняттям в критеріях оцінки ефективності та якості освіти виступає категорія сформованих у дитини компетентностей, що вказують на можливість активно проявляти особистісні надбання в різних самостійних та організованих за підтримки дорослого видах діяльності.

Ключова категорія компетентності дитини та характеристика її вікових особливостей стали предметом ретельного аналізу та конкретизації в оновленому стандарті.

Компетентності формуються у просторі освітніх напрямів роботи закладу дошкільної освіти через організацію педагогом базових (основних) видів діяльності, які збагачують досвід дитини та реалізуються як особистісне надбання дитини (результат розвитку) за підтримкою батьків в умовах родинного сімейного виховання.

Стандарт представляє взаємозв'язок між цінностями дошкільної освіти, напрямками освіти (змістом), процесом формування досвіду дитини в різних видах діяльності, що забезпечує освітній результат — компетентність дитини старшого дошкільного віку.

Наталія Гавриш, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, головний науковий співробітник лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, доктор педагогічних наук

В основі освітнього процесу — пріоритетність досвіду дитини діяльнісний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, інтегрований і соціокультурний підхід

В основу стандарту покладено традиційні для дошкільної освіти ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на гуманне ставлення до дитини, теорії природовідповідності за якою у дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу, ідеї про патріотичне і громадянське виховання, ідеї про використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості та ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

У стандарті вперше визначено не лише стандартизовані вимоги до результату дошкільної освіти, тобто, до дитини, а й окреслено обов'язкові умови, які забезпечуватимуть досягнення бажаного результату. Передусім наголошено, що побудова освітнього процесу з дітьми дошкільного віку має здійснюватися за умов пріоритетності досвіду дитини у спілкуванні з дорослими та однолітками в усіх дитячих видах діяльності, в універсальному розвивальному (ігровому) середовищі на засадах діяльнісного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого, інтегрованого, соціокультурного підходів до організації освітнього процесу.

Вимоги до змісту й організації освітнього процесу ґрунтуються на принципах співпраці дитини, вихователя і батьків або законних представників дитини, забезпечення рівного доступу всіх дітей до закладів дошкільної освіти, реалізації самостійної творчої діяльності дитини в освітньому процесі

з урахуванням вікових особливостей психофізичного розвитку дітей, ігрової діяльності як провідної та принципу навчання через гру, як наскрізного у взаємодії з дитиною. Упровадження зазначених підходів до організації освітнього процесу передбачає повагу до дитини, пріоритет щасливого проживання дитиною сьогодення.

Ольга Байєр, завідувач кафедри дошкільної освіти КЗ «ЗОППО» ЗОР, канд. психолог. наук, доцент, Запоріжжя

Дитинство є найсприятливішим і найважливішим періодом особистісного розвитку і становлення людини

Особистість — це найперша та найважливіша ознака, яка властива людському роду, яка характеризує людину як соціальну істоту яка має духовні цінності, являє собою стійку сукупність соціально вагомих якостей, які характеризують її унікальну суб'єктність, здатну освоювати і змінювати світ. Це складне поняття і дуже наповнена інтегральна характеристика.

Чи можна вважати дитину особистістю! Так! Людина народжується особистістю, однак вона ще повинна особистістю стати. Людині потрібно навчитися всьому. Виникнення «особистої самосвідомості» (Д. Ельконін) формується до завершення дошкільного віку, обумовлюючи: новий рівень обізнаності з образом самої себе, своїм «Я», уявлення про те, що він (вона) в майбутньому чоловік (жінка), поводить відповідно до цього; усвідомлення дитиною свого місця у взаєминах з дорослими і однолітками (у сім'ї, групі однолітків, соціально-комунікативному просторі, в різних видах діяльності). У спільній діяльності дорослих з дітьми відбувається: усвідомлення дитиною своїх умінь і якостей, уявлення себе в часі, відкриття для себе своїх переживань, сформованості уявлення про себе, формування позитивного ставлення до власного внутрішнього світу (мотиви, ціннісні орієнтації, бажання і мрії, почуття тощо); виникає оптимістичне світовідчуття щодо свого сьогодення і майбутнього, розвивається здатність до самооцінки, довільної регуляції власної поведінки в різних життєвих ситуаціях; формується здатність до рефлексії, тощо.

Саме тому, у стандарті вперше зазначена спільна відповідальність батьків і педагогів щодо важливості забезпечення всіх умов для розквіту людського потенціалу дитини у тому його індивідуальному Божому задумі, який може реалізуватись або загинути, якщо дорослі не спроможні вчасно його розкрити і плекати. Для реалізації цих завдань потрібна педагогіка «гри», «партнерства», «здивування» та «відкриття».

Ця благородна праця (місія) може успішно відбуватися у партнерській взаємодії сім'ї та працівників дошкільної ланки освіти, якщо дорослі усвідомлять що саме і як потрібно забезпечити для цілісного і гармонійного розвитку дитини, від якої залежить її власне майбутнє і майбуття нашої країни.

Олена Половіна, доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, доцент, кандидат педагогічних наук

Емоційно-зорієнтована модель мистецької освіти як складник освітнього процесу дитячого садка

Мистецтво — індикатор та мотиватор рівня культури суспільства в цілому та особистості зокрема.

Мистецько-творча компетентність дітей дошкільного віку не має на меті безпосереднього формування художників, музикантів, акторів. Але творчі здібності, які розвиваються у мистецьких видах діяльності, якості є інструментом творення дитини як особистості та збереження її унікальності. Залучення дітей до світу мистецтва не лише розвиває й збагачує особистий, індивідуальний досвід ставлення дитини до світу, а й допомагає їй опанувати умінням проникати у внутрішній світ іншої особистості, бачити та відчувати світ, трансльований митцями.

Формування мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку передбачає:

- 1) розвиток емоційно-чуттєвого сприйняття об'єктів і явищ довкілля;
- 2) забезпечення умов для самовираження кожної дитини в процесі мистецької діяльності.

Сформованість мистецько-творчої компетентності досягається дитиною у реалізації емоційно-зорієнтованої моделі мистецької освіти, як складника освітнього процесу ЗДО. Її основою є діалогічність як спосіб існування та розвитку особистості, що передбачає емоційну взаємодію з іншою особистістю: спілкування у мистецтві, спілкування через твори мистецтва; здатність формувати художні образи, засновані на особистісній якості образного пізнання світу; спільна діяльність дорослого та дитини, що виключає наслідування зразка та передбачає активні дії у мистецькому середовищі».

Марина Машовець, заступник директора Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент

Інтегрований підхід до організації змісту та процесу дошкільної освіти забезпечує формування цілісного реалістичного образу світу дитини

Дошкільна освіта виступає основою набуття дитиною дошкільного віку емоційного та пізнавального досвіду, елементарних достовірних знань, формування життєвої компетентності відповідно віку. Досягнення дошкільного дитинства на етапі переходу до школи та упродовж наступних етапів шкільного життя забезпечують успішність розвитку навчальних навичок та якості навчальної діяльності.

В організації змісту та процесу дошкільної освіти важливим є формування в дитини цілісної реалістичної картини світу. Саме тому важливого значення в реалізації освітніх завдань набуває визначений у стандарті освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», в якому визначено інтегровану компетентність: сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька. Особливістю педагогічної взаємодії вихователя (батьків) з дітьми є забезпечення розвитку емоційно-ціннісного ставлення дітей до пізнавальної діяльності, орієнтація освітнього процесу на засвоєння дітьми способів сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної, дослідницької діяльності в різних видах ігор: творчих, рухливих, дидактичних; елементарних дослідженнях, експериментуванні у природі, творчості, побуті тощо.

Наукові елементарні знання логіко-математичного характеру, заховані в конструкційних іграх, кулінарії, дослідницьких завданнях, інтелектуальних іграх, забезпечують логіко-математичний розвиток дитини ефективніше, ніж розв'язання прикладів та арифметичних задач на заняттях. Сучасні дошкільники прагнуть інформації, виявляють інтерес не тільки до того, що їх оточує, а й до того, що вони не можуть спостерігати/ з чим діяти безпосередньо. Тому дуже важливо так організувати їхню життєдіяльність, щоб кожна дитина мала змогу легко засвоювати у процесі діяльності найскладніші поняття, зокрема математичного змісту. При цьому позиція вихователя у спільній роботі з дітьми трансформується від прямого керівництва до рівного партнерства та опосередкованої участі. Саме така позиція сприяє розвитку інтересу дітей до пізнання світу, зокрема до вивчення елементарної математики та інших наук.

Оксана Корнєєва, завідувач дошкільного навчального закладу № 31 «Мир», кандидат педагогічних наук, м. Костянтинівка, Донецька обл

Залишити простір гри широким, навчити дітей не лише цікавитися ігровою діяльністю, а й у повній мірі грати — одне з основних завдань не лише вихователів, а й батьків

В оновленому стандарті ми намагалися не тільки оновити зміст фінального вміння — компетентностей дітей старшого дошкільного віку, а й зберегти традиції української дошкільної педагогіки, підсилити набуті роками досягнення та показати унікальну культуру, зазирнути вперед — а що чекає дитину в першому класі НУШ. Особливо це відображено у змісті освітнього напрямку «Гра дитини».

Зусилля авторів були спрямовані на те, щоб залишити простір гри широким, навчити дітей не лише цікавитися ігровою діяльністю, а й повною мірою — грати. Дитині важливо емоційно проживати улюблені сюжети ігор та ролі, радо включатися у спільні ігрові моменти, ініціювати власні ігри, використовувати опосередкований ігровий досвід у життєвих ситуаціях. Але дуже важливо і вчити дотримуватися правил чесної та безпечної гри, вигравати і програвати. Головне, надати дитині вміння відчувати життєвість гри. Зрозуміло, що такі завдання надають нових викликів вихователям. Дійсно у даній ситуації виграють ті вихователі, які грають з дітьми, вміють це робити якісно та свідомо.

Окрім того вміти гратися мають і батьки. Бо саме у грі діти навчаються важливим крокам до самостійності, відповідальності, міжособистісної взаємодії й ініціативності. Ось чому важливо залучити батьків не лише до підтримки бажання дитини грати з іншими дітьми, а й до збагачення емоційної сфери дитини якісними враженнями від театральних та літературних творів.

СПРИЯЙТЕ СТАНОВЛЕННЮ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тамара Піроженко, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувача лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка

Лише щаслива дитина виявляє високі моральні якості особистості та громадянина. А щастя для дитини — це відчуття любові, свободи, захищеності, здатність відкрити себе світу і бути прийнятою ним. Тож незмінні **завдання дорослих** — батьків і педагогів:

- передати кожній дитині найважливіші життєві цінності, з якими вона вільно й сміливо крокуватиме життям;

- розгледіти в кожному дошкільнику індивідуальність;

- мудро моделювати життєві орієнтири дітей, аби не нанести шкоди їхній внутрішній природі.

Як реалізувати цю місію, та які вікові особливості дошкільника не можна проігнорувати?

Зберігайте цілісність образного сприймання світу

Дошкільник мислить та сприймає світ образами. Тож у процесі виховання особливо важливо зберегти цілісність його образного сприймання світу. Це означає, що в дитини, як і в дорослої людини, слід формувати образи, які **поєднують**:

- емоційне сприймання;

- смислове наповнення об'єкта пізнання;

- оцінно-ціннісне ставлення до предмета чи явища навколишнього світу.

Утім традиційна практика дошкільної освіти роз'єднує образ предмета і ставлення до нього.

Тобто в пріоритеті залишається засвоєння дитиною знань, які накопичуються через сплетіння ланцюжків інформації. Натомість ціннісне ставлення дитини до оточення і навколишнього світу залишається поза увагою батьків та педагогів. Як результат, у розвитку дитини

виникає **ціннісний дисонанс** — розрив емоційно-ціннісного сприймання світу й нехтування особистісним досвідом у ситуаціях вибору й приймання рішень. Хоча більшість дітей знає, що — добре, а що — погано, тобто має уявлення про поняття, які відображають ціннісні орієнтації, в реальному житті ці знання не регулюють їхню поведінку. А старші дошкільники навіть демонструють різницю між знаваними, значущими для них та дієвими в реальному житті цінностями.

Переважаання образного мислення в дошкільника дає змогу впливати на формування його цілісної картини світу. Для цього слід кожне нове знання, кожне відкриття наповнювати

емоційно-ціннісним ставленням. Лише у такий спосіб можна з'єднати моральність з логікою, забезпечити становлення свідомої шкали цінностей.

Фасилітація (від англ. facilitate — допомагати, полегшувати, сприяти) — організація процесу колективного розв'язання проблеми у групі, якою керує ведучий. Це також сукупність навичок, які дають змогу ефективно організовувати обговорення складної проблеми без втрат часу

Роль дорослого як **фасилітатора** процесу становлення цілісної картини світу дитини надзвичайно важлива. Адже саме дорослий тривалий час постає для неї орієнтиром у світі цінностей, а тому може сприяти гармонійному злиттю форми і змісту образів в її свідомості. Лише за таких умов дитина здатна осмислити цінності, аби в майбутньому керуватися ними під час вибору способів дії.

Брак ціннісного ставлення в носія інформації, який взаємодіє з дитиною, перешкоджає створенню її цілісної картини світу. Таке механічне маніпулювання засвоєною інформацією негативно впливає на вироблення базової системи цінностей, які регулюватимуть поведінку дитини в майбутньому.

РОЗВИВАЙТЕ АНАЛІТИЧНІ ЗДІБНОСТІ

Успіх дошкільника в різних видах діяльності залежить від сформованості аналітичних якостей, критичності й самостійності думки. Сучасні діти зростають за швидкої зміни умов, у яких вони мають діяти. Завдання дорослих — навчити їх діяти ефективно як за відомих умов, так і в ситуаціях невизначеності, орієнтуючись на кінцевий результат діяльності, цілісне бачення процесу, смисловий зміст діяльності, а також розуміння сенсу засвоєваної інформації.

Аби розвиток аналітичного і самостійного мислення відбувався гармонійно, слід забезпечити дитині **свободу дій** і створити умови для творчих пошуків і пошуково-дослідницької діяльності. Старший дошкільник вже здатний по-новому експериментувати з предметами: практично і навіть подумки. «Проживання» життєвих ситуацій, у яких розум, почуття і воля гармонійно взаємодіють, виводить пізнавальну діяльність на рівень ціннісної для дитини, а пізнавальний пошук стає для неї потребою.

Особливого значення в старшому дошкільному віці набуває **організація дитячого досвіду**, його узагальнення у вигляді еталонів, символів та умовних моделей. Їх дитина має засвоювати не через «стерильні тексти» і настанови дорослого. Вона має узагальнювати самостійно здобуті факти, осмислені і оцінені власним Я.

Пояснюйте вимоги

Дитина втрачає мотивуючу силу поняття «потрібно», якщо не розуміє змісту вимоги. Вона задається питанням: «Навіщо це потрібно?», тобто мотиваційно вона має абсолютно інше ставлення до цього поняття. Раніше в освітній системі термін «треба» містив важливе мотиваційне навантаження. Так, навіть якщо дитина не бажала виконувати вказівки дорослого, але її примушували саме за допомогою цього слова — вона скорялась. Нині ж, вислухавши дорослого, дошкільник може запитати: «Для чого? Навіщо?». Тобто змотивувати його до діяльності може лише зрозуміле пояснення. Це насамперед свідчить про взаємозв'язок довільної поведінки й свідомості.

Дошкільник здатен успішно виконувати й небажану для нього справу, але якщо **усвідомлює її сенс**. Зрозумілого тлумачення вимоги чи поради дитина потребує вже з раннього віку. Адже вже змалечку вона почувається повноцінним суб'єктом взаємодії й прагне виразити самодостатність свого Я.

Змотивувати дошкільника до діяльності може лише зрозуміле пояснення вимоги.

Сучасний дошкільник має широкий простір, щоб задовольнити надане йому природою прагнення активності, самостійності, свободи й дорослішання. Однак не всі дорослі готові до такого формату взаємин з дитиною. І педагоги, і батьки завжди знають, «як для дитини ліпше, корисніше і правильніше». Вони міцно засвоїли місію регулятора дитячої поведінки, провідника в лабіринті школи життя й розвитку, який самі і сконструювали. На всі дитячі спротиви дорослі мають цілий арсенал моралізувань на кшталт: «Ти зараз вередуєш, а згодом мені спасибі скажеш». Насправді

дошкільник не сперечається й не вередує, а лише хоче зрозуміти «що і навіщо», отримати відповідь на додаткові запитання: «А що там? Як можна?» тощо. Дорослі мають це усвідомлювати.

Навчайте осмислено організовувати діяльність

Нині діти стали прагматичнішими. Частково на це вплинув досвід використання техніки, що потребує цілеспрямованості й осмисленості дій. Тому і в освітньому процесі обов'язково потрібно враховувати прагнення дошкільників бути «на рівні» з дорослими. З огляду на це слід навчити дітей організовувати свою діяльність в умовах швидкоплинності та багатозадачності подій. В умовах дошкільного закладу це можна організувати за допомогою різноманітних видів діяльності — ігрової, пізнавальної, художньо-образної, господарчо-побутової. Досвід організації осмисленої життєдіяльності дає змогу дитині повправлятися в чергуванні й переключенні з одного виду активності на другий, що загалом характеризує її життєву компетентність.

Отже, дорослі можуть виховувати дитину, спираючись на гідність та повагу до неї, а не на її слухняність. Дошкільна освіта з цієї позиції має наповнювати життя дитини емоційним багатством особистого досвіду. Тобто збагачувати її досвідом життєдіяльності в гармонії з собою і навколишнім світом, а не «готувати» до життя. З огляду на це необхідно по-новому оцінити категорію досвіду, навички самопрезентації, комунікації і взаємодії з навколишнім світом.

Як сформувати особистісну зрілість дошкільника

Виховання — це велика відповідальність. Адже те, якою виросте дитина, багато в чому залежить від батьків та педагогів. Тому вони часто ставлять собі запитання, як виховати зрілу й успішну особистість. Пропонуємо кілька порад від експерта

Іван Бех, директор Інституту проблем виховання НАПН України, д-р психол. наук, дійсний член НАПН України

Щоразу, коли ми говоримо про виховання, маємо на увазі особистісний розвиток дитини. Хоч би ми не запевняли себе, що здібності до розвитку спричиняють гени, середовище та спрямовані виховні впливи при цьому мають величезне значення. У наших силах допомогти дитині набути необхідних знань, умінь та якостей.

Створіть умови

Особистісна зрілість — багаторівнева система, яка формується впродовж дошкільного дитинства поетапно. Слід зауважити, що розвиток дитини не можна розглядати як накопичення впорядкованих змін. Особистість формується поступально, з різкими, стрибкоподібними переходами та кризами.

З огляду на це, виховання у найширшому його сенсі має бути основним стрижнем, навколо якого дорослі вибудовують розвиток особистості дитини. Тому в закладі дошкільної освіти слід створити умови, які дадуть змогу:

- задовольнити потреби, властиві дошкільному дитинству;
- застосовувати дітям на практиці засвоєні знання, моральні норми, способи діяльності в доступних, цікавих для них справах та спілкуванні;
- використовувати сенситивні періоди дошкільного дитинства, щоб закладати основи й перспективи розвитку особистості;
- готувати дітей до навчання у школі, подальшого життя, творчої трудової діяльності.

Організуючи освітній процес із дошкільниками, слід зважати на те, що соціальна ситуація їхнього розвитку зазнала істотних змін. Тому конче необхідна загальна гуманізація взаємин дорослих і дітей, яка поліпшить організацію різних видів дитячої діяльності й форм спілкування.

Враховуйте вікові особливості

Формувати особистісну зрілість дитини слід відповідно до особливостей її розвитку в молодшому, середньому та старшому дошкільному віці.

Під час роботи з **молодшими дошкільниками** важливо створити сприятливі умови, які дадуть змогу розширити коло предметів і явищ, які дитина пізнає; допомагати їй практично ознайомитися з

ними. Також слід створити умови для розвитку спілкування малюків із дорослими й однолітками. Особливо важливо це на етапі, коли дитина вступає до закладу дошкільної освіти. Адже така діяльність поліпшить її адаптацію до нових умов.

У вихованні **дітей середнього дошкільного віку** потрібно сприяти розвитку дослідництва, експериментування, доступного самостійного пошуку відповідей на запитання. Також слід розвивати цілеспрямованість поведінки й діяльності, заохочувати до довірливих відносин у спілкуванні й навчати усвідомлювати свою роль у ньому.

Старших дошкільників потрібно ознайомлювати з моральними цінностями, навчати правильно поводитися, спрямовувати їхню творчу активність, інтереси до різних видів діяльності тощо. У дітей шостого-сьомого років життя слід формувати психологічну готовність до навчання у школі та закріпити навички вільного спілкування.

Оберіть методи впливу

Знання вікових особливостей і використання педагогом різних методів впливу на вихованців — запорука його виховного успіху. В роботі з дітьми не можна недостатньо вмотивовано використовувати ті чи ті методи й ситуації.

Найбільший вплив на формування особистісної зрілості дошкільника мають методи педагогічного **стимулювання морального вибору** дитини. Зокрема, під час роботи зі старшими дошкільниками можна використовувати «метод виховних ситуацій». Він спонукає дитину робити моральний вибір у певній проблемній ситуації.

Методи домірного **заохочення й засудження** також мають право на життя, якщо вони корисні для розвитку особистісної зрілості вихованця. Однак такий позитивний психологічний рух можливий, лише якщо вихованець зрозуміє мотивацію осудження чи заохочення, тобто усвідомить корисність для себе такої дії педагога, не ображаючись на нього. Звісно, вихованець формує уявлення про корисність для себе не абстрактно, а у формі чітко представлених моральних характеристик, які він опановує в індивідуально доцільній послідовності.

Реалізуючи обрані методи, педагог має розуміти, що всі його виховні дії і в цільовому, і в операційно-процесуальному плані мають ґрунтуватися на почутті поваги до особистостей дітей, зацікавленості їхніми думками та справами.

Наостанок зазначимо, що формування особистісної зрілості дитини багато в чому залежить від того, наскільки дорослі враховують **індивідуальні особливості дітей**. Адже навіть діти одного віку відрізняються за типологічними особливостями вищої нервової діяльності, фізичного й духовно-морального розвитку, за здібностями та інтересами. Тож універсального рецепту у цій справі не існує.

Як вивчити з дитиною числа та цифри

Навчити дошкільника розрізняти числа й цифри, розставляти їх у правильному порядку та рахувати до десяти — важливий етап підготовки дитини до школи. Як же зробити процес навчання легким і цікавим? Аби числа та цифри стали для дитини предметом захопливої гри, а не складним та нудним завданням, пропонуємо скористатися нашими порадами

Галина Джемугла, вчитель початкових класів, поетеса, Київ

З числами діти ознайомлюються доволі рано. Батьки вчать малюка показувати на пальчиках кількість років навіть тоді, коли він ще не вміє розмовляти. Згодом діти чують від батьків: «Куплю тобі лише одну іграшку, морозиво, м'ячик», і практично усвідомлюють значення слова «один». Дошкільники легко засвоюють поняття «два»: «У тебе дві брови, двоє очей, два вуха, дві руки та дві ноги». А поняття «один, два, три» закріплюються проханням: «Дай мені один кубик і два олівці». Пізніше батьки пропонують дитині: «Порахуймо, скільки в тебе пальчиків/цукерок/іграшок; скільки сходинок ми пройшли/дерев проминули; постав на стіл стільки чашок, скільки у тебе друзів» тощо.

Дітям подобається лічити разом з дорослими як справжні, так і намальовані предмети. Та коли дошкільникам пропонують полічити щось самотійно, це не завжди вдається — то цифра якась загубиться, то порядок порушиться. Тож не варто поспішати давати дитині подібні завдання для самотійного виконання, аж поки у неї не сформується міцна навичка лічби.

Ознайомлювати дітей з числами і навчати лічбі слід поступово, щоразу збільшуючи число на один. Спершу слід навчити дитину рахувати до п'яти, оперуючи різними множинами предметів чи картинок, а потім — до десяти. Щоразу, ознайомлюючи дітей з новим числом, слід вивчати й відповідну цифру. Знання цифр як зорових образів відповідних чисел убезпечить дітей від помилок.

Аби діти ліпше засвоїли числа та цифри, слід використовувати різнотипні завдання та вправи. Вони допоможуть урізноманітнити навчальний процес і зацікавити дошкільників.

Ознайоміть із цифрами

Якщо викликати у дитини інтерес, то і процес навчання приносить радість. Дошкільнику буде простіше й цікавіше вивчати цифри, якщо він розумітиме їхнє призначення. Тож вихователю доцільно розповісти про те, яким було життя людей, коли ще не було цифр. Відтак можна запропонувати дітям самим придумати подібну історію.

Розповідь, приміром, може бути такою. «Колись давно, коли люди ще не вигадали цифр, вони позначали кількість, відстань чи час за допомогою різних предметів: пир'інок, ліній на піску, зарубок на дереві. Бувало, зловить рибалка дев'ять риб, а щоб показати, скільки їх, візьме у руку дев'ять паличок і піде розповідати про свій улов. Або хоче розповісти, що за вісім кроків від його будинку — струмок. Тож кладе у кишеню вісім камінчиків. Отак несе рибалка повні кишені паличок і камінців, та й ненароком сплутає, які що позначають... А сучасним людям не потрібно носити з собою стільки дрібничок, адже вони знають цифри та числа, можуть легко позначити найрізноманітніші величини.

Окрім цього, можна повісити у дитячому куточку метрову смужку, розділену на 10 рівних частин. На кожній частині смужки різними кольорами написати цифри від нуля до дев'яти. За допомогою цієї смужки можна навчати дошкільника співвідносити кількість предметів з відповідною цифрою: «У нас є 3 апельсини — покажи число 3 на смужці». Такі прості вправи допоможуть дитині ліпше зрозуміти, що люди придумали цифри, аби позначати кількість предметів. Цифри і числа пов'язані між собою, як букви і звуки, проте одні позначають кількість предметів, а другі — звуки.

Щоб зацікавити дитину, можна також запропонувати їй розгадати ребус із цифрами чи вивчити про них кумедний вірш. У Додатку подані авторські вірші, якими можна скористатися під час занять.

Ребуси можуть бути такими:

р 1 а, г 1 а, гор 1 а;
оби 2 , до Різ 2, пі 2 л;
ві 3 на, 3 тон, 3 зуб, 3 вога;
При 5;
7 я, ві 7.

Закріпіть порядок чисел

Цілком природно, що під час вивчення цифр у дітей може виникнути запитання: «Чому цифри стоять саме в такому порядку?». Тож вихователь має розповісти дошкільникам, як утворилися числа, які ці цифри позначають. Для цього варто скористатися вирізаними з паперу фігурками — кружечками, квадратами чи трикутниками. Слід покласти перед дитиною один кружечок, а поруч — цифру 1. Під першим знову покласти один кружечок, а поряд з ним ще один — маємо два. Так само слід викласти інші числа. У такий спосіб варто звертати увагу дитини на те, що кожне наступне число на одиницю більше від попереднього. А отже, числа стоять у певному порядку, який не можна порушувати. Окрім цього, діти мають зрозуміти, що цей порядок демонструє збільшення. А щоб їм легше було це усвідомити, можна порівняти збільшення у числовому ряду зі зростанням дитини: «Ось так ти ріс рік за роком», «Ось так набирав вагу», «Ось так ти йшов крок за кроком».

Щоразу перед початком заняття варто вправляти дитину в лічбі від 1 до 10. Це допоможе їй виявити, де саме вона помиляється і що варто повторити.

Аби закріпити знання про порядок чисел, слід систематично пропонувати дітям різноманітні завдання, зокрема:

- визначати, яке число стоїть першим — 7 чи 8, 4 чи 3;
- вставляти пропущені числа у ряд, приміром 2, 3...5, 6;
- з'єднувати лініями у правильному порядку числа, що написані на аркуші у довільному порядку тощо.

Перетворіть навчання на гру

Допомогти дитині вивчити правильний порядок чисел можна за допомогою ігрової діяльності. Для цього запропонуйте їй зіграти у такі ігри, як-от:

• «Числа заблукали» — дитина має розставити числа у правильному порядку і при цьому назвати та показати їх на смужці з числами. Можна також скористатися варіацією цієї гри й запропонувати дошкільнику перевірити, чи правильно рахує, скажімо, Вінні-Пух, який «ненавмисно» то пропускає якісь числа, то міняє їх місцями.

• «Лічи далі» — вихователь називає якесь число, приміром 3, і обирає дитину, яка має продовжити рахунок. Для старших дошкільників гру можна ускладнити, наприклад запропонувати лічити у зворотному порядку.

• «Стань на місце!» — кожна дитина отримує картку з цифрою. Відтак учасники гри шикуються у порядку лічби. Кожен має назвати своїх «сусідів» чи сусідів іншого учасника.

Можна виставити перед дитиною в ряд машинки або їх різнокольорові зображення й запропонувати їй відповісти на запитання: «Якого кольору сьома машинка?» або «Котрою у ряду стоїть синя машинка?» і завдання поставити, наприклад, зелену машинку другою чи сьомою. Щоб вивчити числовий ряд і навчитися впорядковувати числа, слід їх порівнювати: «Один слоник випив 6 відер води, а другий — 4. Хто більше?»

Можна також поєднати вивчення цифр з творчою діяльністю. Скажімо, разом з дитиною намалювати дерево з гілками, біля кожної з яких написати певну цифру. Відтак запропонувати дитині намалювати потрібну кількість листочків на кожній гілочці.

Дітям також подобається гра «Склади квітку». Їм пропонують елементи квітки — серединки, вписана в яких цифра вказує, скільки потрібно покласти до неї пелюсток тощо.

Дитину, яка вміє лічити до десяти, слід навчити робити це в зворотному порядку. Варто показати, що тепер числа зменшуються на одиницю: «Ось так ти з'їдаєш кашу ложка за ложкою», «Ось так зменшується кількість днів до вихідних» тощо.

Ознайоміть зі складом числа

Ознайомлювати дітей зі складом числа на перших порах слід за допомогою предметів чи іграшок: «Постав 6 машинок у два ряди по-різному. Скількома способами це можна зробити? А скількома способами можна розставити 2 машинки?» Згодом можна використовувати кружечки, у яких один бік, приміром, синій, а другий — рожевий. За допомогою таких кружечків зручно показувати склад чисел.

Покладіть на стіл, наприклад, сім кружечків і позначте їх цифрою 7. Відтак переверніть один з кружечків на рожевий бік, а шість інших залишіть синіми. Запропонуйте дитині викласти цю комбінацію цифрами і зробити висновок: «Отже, 7 — це 1 та 6» тощо.

Ефективною є також робота з цифровими будиночками. Під час вправ з ними дитина має вписувати числа у віконця намальованого будиночка — одне навпроти другого. Так, приміром, у будиночку під № 6 слід зробити такі записи — 1 і 5, 2 і 4, 3 і 3. Згодом завдання можна ускладнити, запропонувавши дитині вставляти у віконця пропущені в довільному порядку числа.

Можна також проводити варіативні вправи. Наприклад, домальовувати квіткам певну кількість пелюсток чи жучкам потрібну кількість лапок. Щоб урізноманітнити завдання, доцільно пропонувати певні історії чи загадки на кшталт поданої у прикладі.

8 павучків, які мають по 8 ніжок, купили собі чобітки. Взуй намальованих павучків, але так, щоб у кожного вони були двох кольорів, і щоб не було однакових варіантів.

Навчіть писати цифри

Навчаючи дошкільника писати цифри, слід пам'ятати, що це завдання для дитини дошкільного віку — доволі складне. Тому спершу слід запропонувати дитині услід за дорослим «написати» цифру в повітрі, зліпити з пластиліну, викласти з паличок, ниткою тощо. Відтак зобразити її кілька разів великою на нелінованому папері, і лише потім у великій клітинці, у меншій і, нарешті, у звичайній. Ефективним є написання цифр пальцем на піску або манній крупі, насипаній у невисоку коробку, або мокрим пальцем на дошці.

Під час занять у класі чи групі можна запрошувати до дошки групи дітей по шість-вісім осіб, аби вони одночасно писали ту саму цифру. Після завершення роботи діти мають обрати ту цифру, яка написана найліпше.

Варто звернути увагу дітей на те, що зазвичай цифри слід починати писати з правого верхнього кута клітинки, а з нього опускатися вниз на середину. Потрібно також підказати дошкільнику, що 1, 4 і 7, а ще 2 і 3 схожі за написанням. А вчитися писати цифри 3, 6, 8 та 9 легше, коли вже вмієш писати нуль: нулі слід спершу написати олівцем, а перелічені цифри вписувати всередину.

Проведіть асоціації

Іноді діти пишуть цифри 3, 5, 6 та 9 у дзеркальному відображенні. Щоб вони навчилися писати правильно, варто давати їм рядок написаних цифр і пропонувати обвести їх різними кольорами, тобто писати по написаному. Також можна пропонувати знайти та викреслити неправильно написані цифри.

Найчастіше діти плутають цифри 6 і 9. Аби дошкільникам легше було їх розрізнити, дорослим слід будувати асоціативні ряди — порівнювати цифри з добре відомими дітям предметами. Так, приміром 6 — це замочок, що висить та тримається за верхню дужку, а 9 висить на цвяшку, тримаючись кільцем. Щоб діти ліпше це запам'ятали, цифри слід намалювати. Потім варто дати завдання «повісити»/намалювати замочки-шістки на двері, а дев'ятки — на цвяшки. Доцільно пропонувати дошкільникам підписувати цифрами 6 чи 9 відповідну кількість зображених предметів.

Під час вивчення цифр діти мають визначати, на що схожа та чи та цифра, а також відшукати вже відомі цифри на запропонованих малюнках. Так, приміром, крила намальованого метелика чи вушко й щока тигреняти схожі на трійки; лебідь з круглою голівкою та витягнутою шийкою приховує в собі двійку; квітка без серединки може бути складеною з вісімок.

Варто намагатися зробити процес навчання творчим та цікавим, адже тоді дошкільники ліпше запам'ятовуватимуть числовий ряд, цифри та досягатимуть успіхів у лічбі.

Геометрію вивчаємо, її фігури всюди помічаємо

Ознайомлення з геометричними фігурами допомагає дошкільникам ліпше зрозуміти навколишній світ. Адже всі предмети навколо нас мають певну форму. Діти вчать обстежувати форму предмета, виокремлювати її характерні особливості, знаходити подібне і відмінне між різними формами. Як допомогти дошкільникам опанувати ці знання та сформувані навички геометричних дій у ігровій формі, читайте в статті

Ірина Терещенко, методист із дошкільної освіти міського методичного центру управління освіти та науки Славутицької міської ради Київської області

Природа щедро наділила навколишній світ предметами, що зовні подібні до геометричних фігур. Людина завжди намагалася «підглядіти» у неї прості чи складні форми та використати їх в інженерії, мистецтві тощо.

Сформувати в дитини систему уявлень про форму навколишніх предметів — необхідна умова розумового виховання, розвитку образного й логічного мислення. Адже предмети навколо є геометричними фігурами й водночас «цеглинками», з яких складається навколишній світ.

Геометрична форма — одна з найвиразніших, найхарактерніших зовнішніх ознак предмета, що може бути як об'ємною, так і площинною.

Дошкільники сприймають форму на чуттєвій основі за допомогою зору, дотику, маніпуляціям із предметами. Що менша дитина, то більшу роль в її житті відіграє чуттєвий досвід.

Як навчати геометрії наймолодших

Ознайомлюйте дітей з геометричними фігурами з найменшого віку. У закладах дошкільної освіти це можна робити під час ігор, спостережень у природі, занять із малювання, ліплення, аплікації тощо.

Вправляйте дітей у складанні візерунків із мозаїки: квіточок, зірочок, рибок, доріжок різної довжини та ширини тощо. Ця захоплива гра виявляє творчі задатки, вдосконалює просторові геометричні уявлення дітей, відображає їхні вміння орієнтуватися на площині.

Геометричні фігури малюки сприймають переважно як звичайні іграшки — кубики, пірамідки, м'ячики. З часом сенсорні знання дітей про предмети поглиблюються, закріплюються та вдосконалюються.

Ще «батько» дитячого садка — Фрідріх Фрєобель (Friedrich Fröbel) застерігав, що дитині слід не лише дати в руки кубики, цеглинки чи м'ячика, а й навчити її взаємодіяти з предметами найближчого оточення.

Знання про геометричні фігури ліпше формувати, виконуючи певні дії. Зокрема, коло можна намалювати олівцем чи пальчиком, а круг — вирізати, прокотити, зафарбувати фарбами або олівцями. Сформувати цілісне уявлення про кулю дасть обстеження яблука, м'ячика або кульки тощо.

Влітку можна малювати на піску чи асфальті, будувати конструкції — з гілочок, камінчиків, кори різних дерев та складати візерунки — з пелюсток квітів чи трави.

Під час спостережень у природі спонукайте дітей знайти чи пригадати предмети, що мають різні геометричні форми.

Форму кулі має вишня і смородина, циліндра — стовбури дерев, конуса — морква і петрушка, овалу — диня й огірок, трикутника — ялина, листя берези, липи, бузку тощо, а форму шестикутника мають сніжинки.

Які методи слід застосовувати, аби навчання було ефективним

Формуйте в дітей уявлення про геометричні фігури за допомогою різноманітних завдань, вправ та ігор, які ґрунтуються на різних модальностях дитячого сприйняття — кінестетичних, аудіальних та візуальних.

Кінестетичні

Спонукайте дітей обводити намальовані фігури пальцями правої та лівої руки. Можна обводити фігури олівцем із відкритими або заплющеними очима. Вправляйте дітей у штрихуванні, малюванні, домальовуванні деталей, аплікації, ліпленні, конструюванні тощо.

За усними вказівками вихователя діти будують із цеглинок башточку. Одна дитина робить це завдання за ширмою, а інші — за столами. Вихователь стежить, чи правильно діти виконують завдання, а за потреби — дає додаткові вказівки, спонукає дітей самостійно виконувати вправу. Коли усі діти завершили роботу, вихователь відсуває ширму і перевіряє вміння дітей відтворювати конструкторські дії за усною вказівкою. Діти мають змогу порівняти свої роботи з роботою дитини, що виконувала її, здобуваючи унікальний тактильно-просторовий досвід абсолютно самостійно. Адже у неї не було можливості бачити, як викладають башточку ровесники.

Щоб заняття були ефективнішими, урізноманітнюйте завдання, які активізують рухову діяльність руки дитини, розвивають її сенсорно-моторні навички.

Запропонуйте дітям створити клумби для квітів із іграшкових цеглинок. У центрі слід розмістити вирізані з картону чи готові штучні квіти, по колу — цеглинки. Це завдання можна виконувати і під час прогулянки. У такому разі клумбу доцільно намалювати паличкою на піску чи крейдою на асфальті. А відтак нехай діти стануть у свій зріст і згори подивляться на створене зображення. Можна разом із дітьми зробити малюнок (креслення) зображення клумби тут же на піску чи на асфальті.

Чи не найулюбленіше заняття дошкільників — будувати архітектурні форми — будиночки, мости, стільці, столи, гаражі тощо. Запропонуйте дітям створити маленькі та великі споруди.

Поміркуйте разом, хто в них може жити, де побудувати проїзну частину, а де — підземні переходи, опори та перекриття тощо.

Аудіальні

Розповідайте захопливі історії про геометричні фігури, вигадуйте про них казки спільно з дітьми. Демонструйте дітям фігури, їхні елементи й спонукайте називати їх. Запропонуйте дітям словесні дидактичні ігри, геометричні диктанти — за вказівками дорослого:

- розкласти геометричні фігури на площині;
- намалювати геометричну фігуру на аркуші в клітинку.

Приклад розповіді вихователя

Вихователь розповідає, що фігури дуже люблять подорожувати. Одного разу вони вирішили зупинитися на острові, де мешкали екзотичні тварини. Згадаємо разом, які це тварини і як вони називаються? (Очікувані відповіді дітей: крокодил, бегемот, шимпанзе, слон, папуга, носоріг, лев, тигр тощо.) Вихователь демонструє дітям малюнки або відео чи фото на SMART-дошці, на яких зображені пальми, скелі, а серед них тварини. Біля кожної тварини — вказівники-стрілочки із зображенням певної геометричної фігури. Нумо, порахуємо острови і з'ясуємо, які геометричні фігури на який острів потраплять, щоб уважніше роздивитися екзотичних звірів. Наприклад, трикутник гостюватиме у тих тварин, біля яких є вказівник-стрілочка з його зображенням. Діти по черзі складають свої розповіді.

Візуальні

До візуальних належать такі, як-от: показ, розглядання, обстеження, демонстрація, спостереження, розгляд картин, таблиць, моделей тощо. Зорове сприймання забезпечує перехід від відчуття видимого світу до його усвідомлення. Воно допомагає скласти модель по пам'яті чи уявленню, порахувати скільки фігур зображено на схемі, моделі тощо.

Втулка

Фігури різного кольору покладіть одна на одну. Запропонуйте дітям назвати їх. Яка фігура лежить найнижче? Яка найвище? Яка фігура лежить між овалом і кругом? Яка між прямокутником і квадратом?

Отже, поєднання словесних, наочних і практичних методів дасть змогу повною мірою задіяти всі види чуттєвого сприймання дитини.

Як правильно обстежувати геометричні фігури

Методика формування елементарних математичних уявлень пропонує прийоми загально-дидактичного обстеження геометричних фігур:

- показувати і промовляти їхні назви;
- обстежувати за допомогою конкретних практичних дій (очима, пальцем, долонею);
- порівнювати за формою, кольором чи розміром методом накладання та прикладання;
- порівнювати з предметами, близькими за формою;
- закріплювати знання властивостей геометричних фігур під час малювання, ліплення, аплікації тощо.

Діти ліпше засвоюють геометричні знання, якщо робити це у вказаній послідовності.

Для кращого зорового сприймання порівнюйте фігури попарно. Наприклад, м'ячик і кубик, круг і квадрат, куб і квадрат. Використовуйте фігури різних розмірів і кольорів.

Дитина засвоїла прийоми обстеження геометричної фігури, якщо вона вміє:

- обводити пальчиком фігуру по контуру;
- стежити очима за рухом;
- прикладати одну фігуру до другої;
- накладати одна на одну;
- визначати, однакові вони чи різні.

Ознайомлення дітей дошкільного віку з геометричними фігурами — невід'ємна частина формування в них сенсорно-пізнавальної компетенції. Займатися цим слід систематично, інтегруючи роботу з геометричними фігурами в різні види діяльності.

Обстеження предметів допоможе дитині набути власного сенсорного розвитку. Паралельно з обстеженням фігур важливо навчати правильної математичної термінології.

Використовуйте трафаретну лінійку — вона допоможе дитині малювати різні геометричні фігури. За допомогою лічильних паличок чи паличок від морозива перетворюйте одну фігуру на іншу. Використовуйте взаємоперевірку та взаємоконтроль виконання дій дітьми, навчайте їх критично мислити.

Точна наука розвиває творчі задатки, або Математика для дошкільників **ДІЗНАЙТЕСЯ ЗІ СТАТТІ**

- Чому дитина порушує правила та діє не за зразком
- Які якості особистості є джерелом творчості
- Як дитина проявляє творчі задатки
- Що допоможе розвивати творчість

Лариса Зайцева, професор кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету, д-р пед. наук, професор

Діти в дошкільному віці прагнуть до творчості. Про це свідчить їхнє бажання не за зразком розв'язувати завдання чи придумати власні способи використовувати об'єкти довкілля.

У кожній справі дитина прагне експериментувати, щоб відкрити щось нове. Часто вихователь сприймає таке пізнання об'єктів довкілля як неправильну поведінку, порушення правил дій з предметами.

У грі дитина переставляє колеса з більшого автомобіля на менший та навпаки, випробовує можливості іграшкового транспорту. Під час малювання дитина досліджує властивості різних матеріалів і прагне залишити сліди від фарби на столі, руці, одязі, з'ясовує, чи схожий слід від фарби на аркуші. Її цікавить також інший край пензля: скільки фарби можна набрати на нього, чи залишить вона сліди та які.

Вихователь не бачить за цим початків вияву творчих якостей — сміливого мислення, ініціативи, фантазії, допитливості тощо. Проте науковці вважають, що саме ці якості стануть джерелом для розвитку творчої особистості.

Які творчі якості розвивати

Вихователі розвивають творчість дітей у процесі художньої діяльності, адже вона має великий потенціал для розвитку. А наукові дослідження останніх років доводять, що точні науки також допомагають формувати та розвивати творчі якості.

Одна з таких наук — математика. Сприятимуть розвитку творчості у дітей дошкільного віку такі математичні завдання, які потребують нестандартних рішень та пошуку декількох способів розв'язання.

Особиста творчість

Особливість творчості дітей в тому, що вони для себе відкривають давно відомі знання. Це — особиста творчість. Вона відрізняється від суспільної творчості, продукт якої мають визнати інші. Тож вихователь має ознайомити дитину з математичним поняттям так, наче вона сама відкрила його та відчула радість цього відкриття.

Як це зробити? Запропонуйте дітям завдання: поділити навпіл модель головки сиру — предмет, який не можна зігнути. Підкажіть використати мотузку, паперову смужку, круг відповідно до розміру головки сиру. Діти мають відшукати способи розв'язати завдання. Вони розмірковують, виявляють ініціативність, спостерігають тощо. Дайте їм змогу висловити найнеймовірніші пропозиції. Разом з дітьми перевірте їх.

Нехай діти попрацюють із моделлю головки сиру, зробленою з солоного тіста, відтак перевірять результат на вагах.

Казка «Двоє жадібних ведмежат»

Скористайтеся запитаннями, аби допомогти дітям вибрати способи дій:

Чому ведмежата не змогли поділити сир навпіл? Як їм допомогти?

Як можна поділити на дві однакові за величиною частини предмет, якщо його не можна зігнути?

Як використати мотузку? Яку сторону сиру можна виміряти мотузкою? Яку фігуру утворила мотузка на сирі? Як поділити мотузку навпіл? Куди тепер прикласти половину мотузки?

Де потрібно розрізати сир?

Чи однакові за величиною частини сиру ми отримали? Чому ви вважаєте, що частини однакові за величиною? Як це можна довести? Чи можна назвати їх половинами?

Як мотузка допомогла нам поділити сир на дві однакові частини?

Вихователь не дає готову інструкцію, як виконати завдання. Він активізує мислення дітей, спираючись на досвід, за допомогою запитань спрямовує їхню думку та дії до необхідного результату.

Уява

Розвитку уяви сприятимуть завдання типу «Зроби однакові предмети різними». Аби сформувати уявлення про склад числа з одиниць, запропонуйте дітям розфарбувати по три-п'ять предметів із набору — чашки, тарілки тощо. Нехай вони прикрасять предмети по-різному.

Зазвичай діти добирають різнокольорові олівці відповідно до кількості предметів, усіляко комбінують їх. Щоб виявити винахідливість кожної дитини, можна ускладнити завдання. Запропонуйте їм розфарбувати всі предмети олівцем одного кольору так, щоб вони відрізнялися один від одного.

Якщо діти скажуть, що це неможливо, запитайте їх, що можна різне зобразити на цих предметах. Покажіть дітям вироби посуду, розфарбованого монохромними кольорами — коричневим, синім, чорним.

Діти можуть намалювати:

- геометричні фігури — круг, трикутник, квадрат, овал;
- точки — у різній кількості;
- лінії — пряма, хвиляста, ламана, під різними нахилами;
- портрети — власний та членів родини.

Аби діти по-різному прикрасили набори предметів, зверніть їхню увагу на малюнки тих, хто першими виконали завдання. Спонукайте проявляти щирість та взаємодопомогу. Відтак, нехай вони презентують свої роботи та розкажуть, хто зображений на портретах, де чия чашка тощо. Це сприятиме розвитку не тільки оригінальності, а й товариськості.

Отже, під час засвоєння математичного поняття «склад числа з одиниць» діти відкривають для себе багато нового та незвичного — багатоманітність в одноманітності, красу в непривабливому, множину в одиничному. ВчатьсЯ сприймати об'єкти довкілля, не тільки як ціле й нероздільне, а й помічати деталі та розуміти їхнє призначення.

Кмітливість

Завдання на розвиток кмітливості розвивають уміння аналізувати, увагу, самостійність, навчають визначати властивість об'єктів. Вони мають бути цікаві дітям.

Завдання «Знайди спільне»

Під час спостереження у природі діти розглядають зображення комах — комара, муху, бджолу, осу. Знаходять, що в них спільного, а це шість лап. Відтак вихователь показує зображення павука та запитує, скільки в нього лап та чи комаха він. Дітей вражає те, що раніше не викликало сумніву, павук — це не комаха.

Дорослі інколи також дивуються, зокрема такому:

- їжак не їсть яблук;
- у білого ведмеда шерсть не білого кольору;
- квадрат — прямокутник.

Фантазія

Ефективні для розвитку фантазії завдання та ігри на кшталт «Перетвори», «У прямокутному королівстві», «З якого королівства предмет», «Визнач, з якої казки звірі», «Розклади речі».

Аби розв'язати завдання, діти складають і малюють різні предмети, в основі яких геометричні фігури. Такі завдання формують у них стійкий інтерес до математичної діяльності, тому що діти мають змогу виявляти ініціативу, самостійність.

Важливо помічати та підтримувати нестандартний підхід до виконання завдань.

Зображення більшості предметів у дітей відрізняються формою, кольором, розміром, кількістю фігур, які вони обрали. Однак є незвичайні малюнки, у які діти додають до предметів незвичні деталі, як-от:

- гвинт гелікоптера — до будинка;
- колеса — до каструль.

Пояснювали діти так: «Мій будинок має гвинт, як у гелікоптера. Він може літати»; «У моїх каструль є колеса. Вони можуть їздити».

Допитливість

Особливо дітям подобаються ігри в парах, приміром одна дитина задумує предмет, інша за допомогою запитань угадує його. Ці завдання сприяють розвитку допитливості. Діти практикуються формулювати запитання, які допоможуть швидко знайти потрібний предмет серед подібних.

Пара дітей отримує картку із зображенням сукні та гудзиків до неї. Вихователь пояснює, що у ляльки Наталочки на сукні відірвався гудзик. Пропонує допомогти їй та дібрати новий.

Одна дитина подумки обирає гудзик, друга відгадує, який він має вигляд та запитує: «Він квадратний? Має форму квітки? Пелюсток чотири? На ньому два отвори?».

Важливе правило: відповідати тільки «так» або «ні».

Після того як дитина знаходить гудзик, вона розфарбовує його, аби він пасував до сукні.

Інший варіант — описати предмет. Пара дітей сідають обличчями одне до одного. Перша дитина має скласти розповідь про характерні ознаки одного з предметів, які зображені на картці — посуд, меблі, головні убори, сукні. Друга дитина вгадує його. Наприклад, дитина бере картку, на якій зображені куртки, сукні, шуби. Зображення цього одягу різної довжини та з різною кількістю гудзиків, різного фасону тощо. Дитина каже: «Її вдягають взимку, вона тепла, має капюшон, має п'ять гудзиків, вона не дістає до колін. Що це?».

Винахідливість

Розвитку винахідливості сприяють завдання на кшталт «Розклади речі», під час яких діти працюють із множинами. На перших заняттях слід навчити вихованців утворювати множини за однією ознакою, відтак за двома. Після цього запропонувати самостійно знайти правило поділу множини на підмножини за кольором, формою, розміром. Приміром, вихователь показує дітям багатокутники різної форми та пропонує уявити, що це речі Зайчика.

Допоможіть Зайчику прибрати в будинку. Як можна назвати ці геометричні фігури одним словом? (*Многокутники.*) Фігури — це речі. Придумайте правило, як розмістити речі та розкладіть їх на дві полиці. (*Фігури можна розподілити за ознакою форми — на п'ятикутники та шестикутники, за ознакою величини — на більші та менші.*) Які фігури розташували на верхній полиці, а на нижній? Доведіть свою думку.

Під час виконання завдання діти дивуються, коли на верхню полицю поклали усі фігури червоного кольору, а на нижню — трикутники.

Отже вихователь передбачив, що червоні трикутники — пересічні множини, де елемент належить до першої та другої підмножини. Куди класти їх? Проблему розв'язують усі разом. Діти пропонують зробити ще одну полицю для них, змінити принцип сортування, не брати такі речі, якщо їх нікуди класти.

Що використовувати

Сюжетно-рольова дидактична гра

Великий простір для творчості створюють сюжетно-рольові дидактичні ігри з математичним змістом, як-от «Магазин», «Пошта», «Порт» тощо. Для цього вихователі створюють такі ігрові ситуації та умови, за яких виникає практична необхідність у математичних діях.

Аби організувати гру «Магазин», вихователь разом із дітьми має підготувати ігровий матеріал — виготовити іграшкові цінники, банкноти, вивіски, підготувати товар тощо. Наприклад, на картках діти малюють декілька хлібобулочних виробів. У ході гри:

- продавець — знаходить картку із замовленою кількістю продуктів (хліба, булбиків, пиріжків тощо);

- покупець — перевіряє, чи правильно виконано замовлення.

У грі «Ательє» діти об'єднуються в команди «модельєрів» та «дизайнерів». «Модельєри» виготовляють одяг із різного матеріалу — одноразового посуду, пластмасових пляшок, поліетиленових пакетів тощо, — добирають та поєднують елементи костюмів за формою, величиною. «Дизайнери» працюють над оздобленням. Вони створюють орнаменти, розглядають доцільність їх розташування на тій чи тій частині одягу. Під час дефіле або демонстрації моделей діти визначають практичність, призначення виготовлених костюмів, як-от фартухів для трудової діяльності, рятувальних жилетів для малечі тощо.

Прислів'я та загадки

Аби розвивати оригінальність думки, формувати незалежність суджень, учити сміливо мислити, слід використовувати прислів'я з математичним змістом. Вихователь має пояснити дітям їхнє значення, наприклад:

- Кінь на чотирьох ногах, але й той запинається;
- Горе на двох — півгоря, радість на двох — дві радості;
- Улітку один тиждень рік годує;
- Літній день за зимовий тиждень;
- Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні.

Формувати потребу в інтелектуальній праці, готовність до ризику дають змогу загадки, як-от:

- Сім родичів віком однакові, а іменами різні (дні тижня);
- Назви три дні тижня, не називаючи їхні імена (вчора, сьогодні, завтра);
- Що більше з неї береш, то більшою вона стає (яма);
- Собака — три, корова — два, кіт — три, віслик — два, коза — два. А свиня скільки? (хрю — три звуки).

Важливо при цьому спонукати дітей відповідати на запитання такого типу: «Чому ти думаєш, що це...?», «Які слова загадки тобі про це підказали?», «Хто або що має схожі властивості?», «Чи підказали тобі числа відповідь? Чому?».

Лабіринт

Дошкільники залюбки розгадують лабіринти. Такі завдання розвивають увагу, інтуїцію, цілеспрямованість. Ступінь складності просування в них визначають:

- довжина шляху;
- кількість глухих кутів і виходів;
- наявність перешкод тощо.

З допомогою ігор-лабіринтів діти вчаться логічно прокладати ходи, перебирати всі можливі варіанти, аналізувати. Навчати дітей розгадувати лабіринти краще поетапно.

На першому етапі використовують прості лабіринти. Діти мають знайти шлях від одного об'єкта до іншого, минаючи перешкоди. Це лабіринти на кшталт «Допоможи Іванові-Царевичу знайти шлях до стріли», «Знайди безпечний шлях Айболиту до Африки» «Допоможи Маркізу-Карабасу знайти шлях до замку».

Шлях діти вказують олівцем. Аби ускладнити завдання, запропонуйте їм знайти на карті інші можливі шляхи та відмітити їх олівцями різного кольору.

На другому етапі діти правильний шлях лабіринтом відображають на схемі, яка відтворює ігрове поле схематично. Мапа лабіринту при цьому має бути перед очима дитини.

Після того, як діти засвоять правила проходження лабіринту, слід ускладнити завдання.

У грі-лабіринті «Знайди схему» діти визначають схему. Послідовність фігур на схемі вказує шлях до будинку Баби-Яги. Вихователь пропонує декілька таких схем із фігурами:

- квадрат, ромб, трикутник, прямокутник, круг;
- квадрат, круг, ромб, прямокутник;
- квадрат, ромб, п'ятикутник, круг;
- квадрат, ромб, прямокутник, круг.

На мапі лабіринту зображені будинки та доріжки до них. До будинку Баби-Яги веде стежка з фігурами вздовж неї. Дитина визначає послідовність фігур та обводить потрібну схему.

У лабіринті «Знайди дорогу до театру» можна рухатися тільки по квадратах. Ігрове поле складається з різних геометричних фігур або тільки з квадратів та прямокутників.

На третьому етапі дітям пропонують складні лабіринти. Пересуватися в них дають змогу коди — стрілки за напрямом руху та цифра, яка позначає відстань руху у кількості клітинок. Після того, як діти виконали завдання, вони самі складають схеми проходу лабіринтом.

Важливо навчити дітей дотримуватися правил: спинятися на поворотах, обстежити усі проходи, подумки шукати вільний коридор.

Критерій оцінювання

Аби ефективно розвивати творчість дітей, після розв'язання будь-якого математичного завдання слід оцінювати критерій «оригінально» (за Оленою Кононко). Важливо одразу навчити дитину його розуміти та застосовувати. Для цього вихователь має детально аналізувати діяльність дитини, помічати та заохочувати випадкові та усвідомлені дії не за шаблоном або зразком.

Діти розв'язують завдання на орієнтування в просторі. Вони розфарбовують предмети, що знаходяться справа від ведмеда. Майже всі діти взяли олівець зеленого кольору, хоча на заняття давали олівці дванадцяти кольорів. Деякі розфарбували пейзаж в осінніх тонах — жовтогарячий, червоний, жовтий кольори.

Вихователь запропонувала розглянути пейзажі, назвати використані кольори, помилуватися зображенням та після заняття дорозфарбовувати його.

Відтак привернула увагу дітей до малюнка Катрусі. Дівчинка розфарбувала пеньок у синій колір. Вихователь запитала: «Чому пеньок синій?». Відповідь дівчинки була оригінальною: «Він змерз».

Вихователь попросила дітей придумати, як можна зігріти пеня. Вони активно пропонували різні варіанти, зокрема: вкрити листям, побудувати будинок, одягти на нього шубу, подарувати ковдру, намалювати сонце, попросити хутряних звірів обійняти пеньок.

Олівці та фарби

Розвивати уяву дають змогу завдання на кшталт домалуй, розфарбуй. Якщо дитина швидко розв'яже завдання, вихователь може запропонувати розфарбовувати на картці те, що їй подобається. Це дає змогу іншим працювати зосереджено та запобігає інтелектуальній пасивності цієї дитини. Діти охоче зафарбовують предмети, добирають кольори, домальовують зображення.

У завданні «Полічи кількість яблук» ті діти, які полічили яблука та позначили їх кількість відповідною цифрою, розмальовують яблука. Миколка розфарбував їх синім кольором — це чарівні яблука. Олена використала п'ять різних кольорів — від жовтого до яскраво червоного — та назвала «наливне яблучко». А Тарас розфарбував яблука білим кольором. Хоча на білому аркуші цього кольору не видно, хлопчик впевнено відповів, що це — білий налив.

Отже, в будь-якій діяльності можна розвивати творчість дитини. Для цього дайте змогу дитині шукати варіанти розв'язання завдань та підтримуйте її творчі пошуки, заохочуйте запитання та відповідайте на них, дивуйтеся разом з дитиною її знахідкам. Радійте самі та вчіть дитину радіти її досягненням.

ЦЕ ЦІКАВО ЗНАТИ!

Проблему творчості досліджували Віталій Андреев, Надія Кічук, Яків Пономарьов, Світлана Сисоєва тощо. Науковці створили декілька класифікацій. Найбільша класифікація визначає 60 якостей, які притаманні творчій особистості.

Серед них науковці називають, зокрема такі: знання, пам'ять, допитливість, спостережливість, увага, наполегливість, вразливість, інтуїція, фантазія, вигадка, ініціативність, сміливість мислення.

Прогулянка — час яскравих вражень, активності й пізнання

Чи завжди прогулянка на свіжому повітрі в дитячому садку сприяє оздоровленню дітей, збагачує їхні знання про довкілля та відповідає їхнім інтересам? Чи задовольняє потребу у вільному спілкуванні і різноманітній самостійній діяльності? Чи позитивно впливає на емоційний стан дошкільників? Що слід враховувати, аби щодня проводити прогулянку цікаво, корисно й радісно? Дізнайтеся про це зі статті

Ганна Беленька, завідувач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, д-р пед. наук, професор

Марина Машовець, заступник директора Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, канд. пед. наук, доцент

Що діти найбільше люблять у дитячому садку? Звісно ж, прогулянку! Це й не дивно. На прогулянці можна зробити багато цікавого — побігати, погойдатися на гойдалках, покататися на велосипеді, полити квіти на клумбі, поспостерігати за комахами у траві, помилуватися хмарками в небі. Можна взяти фломастери, олівці чи крейду й намалювати картину. Або пограти на майданчику. Наприклад, уявити себе капітаном і спрямувати корабель до далеких островів в безмежному океані. А друзі стануть командою корабля чи жителями далекої країни.

Для дітей прогулянка — час розваг, активних рухів, радості спілкування й пізнання. Для вихователя — це пора творчих активних дій, реалізації цікавих для малюків пізнавально-розважальних завдань. Та чи завжди це так? Як необхідно підготуватися вихователю і що продумати, аби звичайна прогулянка стала для дітей подією?

Що слід врахувати

Насамперед продумайте, що очікують діти від прогулянки і чого ви хотіли б їх навчити, які риси виховати, які здібності розвинути.

Прогулянка — оптимальний час для всебічного гармонійного розвитку дітей, створення в них радісного настрою, виховання базових якостей особистості, розвитку пізнавального інтересу.

Рухливі ігри, сонячні та повітряні ванни покращать стан здоров'я, позитивно вплинуть на фізичний розвиток дітей. Діти обожають купатися в хлюпальному басейні й гратися з водою. Тож створіть належні умови й відповідно сплануйте освітній процес. Особливу увагу приділіть руховому режиму. Діти люблять самостійну рухову активність, особливо, якщо можна покататися на самокатах чи велосипедах, пострибати на гумових стрибунках тощо.

Щоб активізувати пізнавальний інтерес дошкільників, систематично проводьте різноманітні спостереження. І не біда, якщо ви спланували спостереження за тінню, а сонце щільно затулило хмари. Орієнтуйтеся на ситуацію і творчо використовуйте можливості, надані природою і найближчим оточенням. Дайте дітям уявлення про живу й неживу природу, професії батьків та розуміння важливості праці інших дорослих, навчіть їх дотримуватися правил дорожнього руху та безпечної поведінки. Спостерігайте за сезонними змінами в природі, працею дорослих, транспортом тощо. Змістове наповнення прогулянки змінюйте з огляду на інтереси дітей групи, попередню діяльність, мету.

Для найбільш зацікавлених розумників влаштуйте дослідницьку лабораторію і досліджуйте все, що їх оточує. Задовольняйте їхній допитливий розум щоденними відкриттями: чому пісок сиплеться, а вода ллється; куди поспішають мурахи; як бджоли знаходять дорогу до свого вулика. Проводьте нескладні досліди із сухим та мокрим піском, веселкою, випаровуванням води тощо.

Не забувайте під час ігор і розваг про розвиток інтелекту. Формуйте елементарні математичні уявлення, навчайте орієнтуватися у просторі, розвивайте образне і логічне мислення, граючи з дітьми в ігри-стратегії, різні дидактичні, настільно-друковані ігри, як-от танграми, математичні лото тощо. Організуйте вимірювання ширини доріжок чи довжини грядок кроками, пошукову діяльність за планом, конструювання за схемою, визначайте напрямок вітру за допомогою стрічок чи млинків тощо.

Під час бесід, полілогів, дискусій уточнюйте і розширюйте уявлення дошкільників про життя у соціумі, правила моральної поведінки та етикет. Розглядайте та обговорюйте предметні й сюжетні картини, грайте в тематичні лото, складайте пазли різноманітної тематики. Час прогулянки оптимальний для виховних впливів. Під час праці, ігор та інших видів діяльності виховуйте такі базові якості особистості, як працелюбність, спостережливість, милосердя, дбайливе ставлення до природи, лідерські риси тощо.

Створюйте умови для сюжетно-рольових ігор. Саме під час рольових ігор ви матимете змогу вправляти дошкільників у моральних вчинках, навчати домовлятися для спільної діяльності та стимулювати прояви дружніх товариських стосунків: поділитися іграшками, поступитися роллю тощо. Пам'ятайте, що діти досягають найвищого градусу позитивних емоцій під час різноманітних розваг та ігор, особливо змагальних.

Під час планування прогулянок завжди орієнтуйтеся на інтереси дітей, передбачайте завдання, які важливі для індивідуального розвитку кожної дитини.

Від чого залежать тривалість і вид

Тривалість прогулянки в кожній віковій групі залежить від сезону. Для перебування дітей на свіжому повітрі відводьте до чотирьох-п'яти годин на день. Улітку цей час дещо збільшуйте: у приміщенні діти мають лише їсти, спати й ховатися від негоди.

У закладі дошкільної освіти планують дві прогулянки: денну — після ігрових занять; вечірню — після полуденка. Освітня програма «Дитина» рекомендує батькам проводити ще одну прогулянку спільно з дитиною — упродовж однієї години з 19.00.

Прогулянки у першу половину дня в різних вікових групах організовуйте щодень. Плануйте прогулянки на території закладу як максимально вільну діяльність дітей: виносьте атрибути для сюжетних і рухливих ігор, знаряддя для праці в природі, матеріали для дослідів. Під час літнього оздоровчого періоду більшу увагу приділяйте тематичним пізнавальним прогулянкам за межі дитячого садка та прогулянкам-екскурсіям або походам.

Як створити оптимальні умови

Зазвичай прогулянку проводять на ігровому груповому майданчику. Його обладнання має відповідати гігієнічним і педагогічним вимогам. Урізноманітніть дизайн ігрового майданчика разом з батьками. Це дасть змогу врахувати вікові можливості та інтереси дітей. Наприклад, улаштуйте оригінальні клумби у вигляді рабатов, міксбордерів чи вертикальних квітників біля тіньових навісів. Там діти висіватимуть насіння квітів, висаджуватимуть розсаду, доглядатимуть за рослинами. А також облаштуйте місця для ігор із піском, водою.

Прикрасьте майданчик, щоб він мав естетичний, яскравий вигляд. Врахуйте зміну сезонів — забезпечте варіативність дизайнерських рішень. У теплу пору року прикрашайте тіньові навіси гірляндами, прапорцями різного кольору та конфігурації. Узимку — скористайтеся прикрасами із природного та залишкового матеріалів: разом з дітьми створюйте орнаменти з різноколірних крижинок, а з пластикових пляшок — клумби з казковими квітами. Яскраво оформлений майданчик викликає в дітей стійкі позитивні емоції, бажання йти на прогулянку, сприяє розвитку художньо-естетичного смаку.

Як організувати і провести

Організують і проводять щоденні прогулянки у кілька етапів:

- підготовчий;
- практичний — власне прогулянка;
- аналітичний.

Підготовчий етап

Визначте структуру прогулянки, сплануйте зміст пізнавально-розвивальної роботи й продумайте методiku проведення кожної структурної складової:

- спостереження;
- праця у природі та на майданчику;
- ігрова діяльність;
- індивідуальна робота;
- самостійна діяльність дітей.

Послідовність проведення складових прогулянки залежить від:

- пори року;
- індивідуальних та вікових особливості дітей;
- пізнавальних інтересів дітей;
- попередньої діяльності.

У холодну пору вихователі проводять ігри з більшим рівнем рухливості, в теплу — ігри з піском та водою.

У молодшому дошкільному віці прогулянку починають зі спостереження, у старшому — із трудових доручень чи гри.

Після фізкультурних чи музичних занять прогулянку починають зі спостереження чи милування природою. Після занять з логіко-математичного розвитку чи розвитку мовлення — з рухливих ігор.

Практичний етап

Найбільш цікавий і насичений етап — сама прогулянка.

Спостереження — обов'язковий елемент прогулянки. У плані зазначаєте об'єкт або тему спостереження, мету його проведення, основні питання для обговорення. Окрім цього, підтримуйте спостереження з ініціативи дітей за об'єктами рослинного і тваринного світу, явищами природного та соціального довкілля. У ході спостережень спонукайте дітей ставити запитання та самостійно шукати відповіді на них.

На запитання дитини «Чому квіти пахнуть? Чому квіти пахнуть по-різному?» не поспішайте давати відповідь і розповідати про ефірні масла. Запитайте: «А ти сам/сама як думаєш?», «Кого ти бачиш біля квітів?», «Що роблять біля квітів комахи?», «Чи корисно це для квітів і чому?», «Яке значення це має для людей?». Узагальніть та уточніть інформацію й попросіть дітей по завершенні прогулянки або в другу половину дня намалювати комікси «Дружба комахи і квітки».

Часом дитина прагне побути на самоті, споглядаючи чи розмірковуючи. Надайте їй таку можливість, а відтак обов'язково поспілкуйтеся з нею. В індивідуальних бесідах з дітьми використовуйте форму «Я — повідомлення».

Зверніться до дитини зі словами: «Я помітила, як ти уважно спостерігав за метеликом. Тепер ти знаєш, які квіти йому подобаються найбільше? Як ти думаєш, чому? А тобі які квіти подобаються?».

Праця на майданчику. Зміст і форми трудової діяльності дітей на прогулянці корелюйте відповідно до пори року та стану погоди. Плануйте такі види праці:

- господарсько-побутова;
- в природі;
- художня тощо.

Форми організації дітей: індивідуальні, групові, доручення, колективна праця. У літній період й восени організовуйте працю на городі, спільно з дітьми збирайте урожай, насіння квітів і трав для годівлі птахів. Узимку згрібайте сніг, розчищайте доріжки тощо. Трудові завдання мають відповідати можливостям дітей і водночас вимагати від них певні вольові і фізичні зусилля.

Ігрова діяльність. Ігри посідають значне місце на прогулянці. В іграх діти уточнюють і поглиблюють уявлення про довкілля, вправляються у спілкуванні з дорослими й однолітками, проявляють особистісні якості.

У молодшій групі грайте разом із дітьми, виготовляйте необхідні атрибути для гри, поповнюйте та урізноманітнюйте їх. У середній — підтримуйте ідеї дітей та привносьте власні пропозиції щодо

розвитку сюжету. У старшій групі — створюйте умови, що мотивуватимуть дітей до гри, керуйте сюжетно-рольовою грою опосередковано.

Під час вечірньої прогулянки запросіть батьків приєднатися до дитячої гри. Це подарує вихованцям багато позитивних емоцій, захопливих вражень та сприятиме формуванню комунікативних навичок.

Подбайте, щоб під час прогулянки всі діти були активні, ніхто не змерз і не перегрівся. Регулюйте зміну діяльності — забезпечуйте оптимальний руховий режим. Тим, хто багато бігає, запропонуйте спокійніші ігри й навпаки.

Рухливі ігри. Проводьте рухливі ігри, враховуючи попередню діяльність дітей. Ігри високої рухливості пропонуйте дітям на початку прогулянки після статичних занять — малювання, ліплення тощо. Після фізкультурних та музичних занять у середині чи в кінці прогулянки проводьте малорухливі ігри та ігри середньої рухливості. Обов'язково враховуйте емоційний стан, настрій дітей та їхні бажання.

Також важливі чинники, які слід брати до уваги при доборі рухливих ігор, — пора року, погода, температура повітря та час проведення прогулянки. Взимку, коли одяг заважає рухам, регулюйте навантаження, щоб убезпечити дітей від перегрівання і перевтоми. Особливий контроль — за іграми з бігом, лазінням, стрибками.

Протягом року вихователі на прогулянках розучують з дітьми 10-15 нових рухливих ігор. Значний інтерес викликають у дітей такі види ігор:

- ігри-естафети;
- сюжетні рухливі ігри;
- ігри з елементами спорту;
- народні рухливі ігри;
- ігри-забави;
- ігрові квести.

Нові ігри в усіх вікових групах розучують 3-4 дні підряд.

Щоб утримати стійкий інтерес дітей до рухливої гри:

- ускладнюйте правила;
- збільшуйте тривалість гри;
- змінюйте сюжет, атрибути тощо.

Організуючи гру з дітьми молодшого віку, беріть на себе роль ведучого, створюйте бадьору, емоційну атмосферу, залучайте всіх вихованців до гри, активізуйте їхні дії.

Наприклад, усі діти «миші», а вихователь — «кіт», усі діти «горобчики», а вихователь — «автомобіль».

Коли малюки засвоїли правила гри, роль ведучого можна доручити дитині.

Діти четвертого року життя особливо емоційно сприймають образи, приміряють їх на себе. Спонукайте дітей правильно виконувати рухи: стрибати, як зайчики, йти тихо, як мишки тощо. Тривалість гри становить в середньому 5-8 хв., кількість повторень — 3-4 рази.

Діти п'ятого року життя надмірно рухливі, не можуть раціонально використовувати свої сили в грі. Тому особливу увагу звертайте на дозування ігор, стежте, щоб активні рухи чергувалися з короткотривалим відпочинком. Рухові вміння дітей п'ятого року життя удосконалюються і розширюються. Відповідно урізноманітнюйте й рухливі ігри. Пропонуйте дітям ігри з такими основними рухами, як метання, лазіння, стрибки. Однак, якщо вони відчують певні труднощі у спільних іграх, то на прогулянці їх варто проводити за підгрупами. Тривалість рухливої гри в середній групі становить 8-10 хв., кількість повторень — 3-5 разів.

Руховий досвід дітей шостого року життя значно збагачується. Це дає змогу використовувати в іграх рухи вищої складності: біг зі зміною темпу, кидання і ловіння м'яча, стрибки. Діти часто обирають ігри зі скалками, обручами, м'ячами. Рухові дії з предметами дають змогу дитині вдосконалити рухові навички — влучити м'ячем у ціль, упіймати м'яч, прокотити обруч до фінішу

тощо. Для реалізації однієї мети можна підібрати кілька ігор. Наприклад, навички метання діти вдосконалюють в іграх «Серсо», «Влучи в корзину», «Мисливці й зайці».

Старші дошкільники залюбки грають у командні ігри змагального характеру. Під час таких ігор діти вже здатні підпорядкувати свої інтереси інтересам команди, вони виявляють рішучість, витримку, спритність, докладають вольові зусилля.

Тривалість безперервного бігу зі швидкістю вище середньої для дітей шостого року життя становить 30-35 секунд за одне повторення. Кількість повторень — 4-6 разів. Між повтореннями обов'язкові паузи для відпочинку. Загальна тривалість рухливої гри — 10-12 хвилин.

Індивідуальна робота з дітьми. Плануйте індивідуальну роботу з дітьми за всіма розділами освітньої програми. Використовуйте:

- бесіди;
- розучування віршів;
- дидактичні ігри та вправи;
- малювання, ліплення, конструювання;
- вправління в основних рухах;
- складання різних видів розповідей;
- розгадування/загадування загадок.

Щоб індивідуальна робота була ефективною, спостерігайте за настроєм дитини, рівнем її активності під час ігрових занять тощо. Відтак, за необхідності, вносьте зміни до індивідуальних завдань. Наприклад, замість запланованого виконання основних рухів запропонуйте відгадати загадки про спортивне знаряддя; замініть вправління у правильній звуковимові на спостереження за комахою й запропонуйте її описати.

Самостійна діяльність на прогулянці є корисною для дітей лише в оптимально створеному розвивальному середовищі. Тоді діти досягають певного рівня самостійності в різних видах діяльності: ігровій, комунікативній, руховій, пізнавально-дослідницькій, продуктивній (малювання, ліплення, художня праця), трудовій тощо.

Якщо в спільній діяльності з дітьми вихователь діє як рівний партнер, то в самостійній діяльності він виступає опосередкованим координатором.

Для самостійної рухової діяльності дітей готуйте необхідний інвентар: м'ячі різних розмірів, кеглі, скакалки, бадмінтон, кільцекид, серсо, три- та двоколісні велосипеди тощо. У зимовий період використовуйте лижі, санчата, формочки для нескладних дослідів зі снігом і льодом, відерця, палички для малювання на снігу, короби різної величини для формування снігових цеглин, зводьте снігові фортеці, лабіринти, палаци тощо.

Аналізуємо результати прогулянки

Детальний аналіз прогулянки, обговорення з дітьми її перебігу та результату дає змогу вихователю вдосконалити освітню роботу, поліпшити взаємодію з дітьми та власну педагогічну майстерність.

Творчий підхід до підготовки й проведення повсякденної прогулянки перетворює її на яскраву подію дня, позитивно впливає на морально-емоційне благополуччя і розвиток дитини. А вихователь упевнюється у своїх професійних здібностях і отримує задоволення від належно виконаної справи.

Освіта для сталого розвитку дошкільників, або Як організувати роботу з дітьми

Сталий розвиток дає змогу задовольнити потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості інших поколінь задовольняти свої потреби. Ідеться передусім про потреби людей у їжі, питній воді, чистому повітрі, комфортних житлових умовах, забезпеченні прав і свобод, мирному співіснуванню, доступі до культурних цінностей і традицій тощо

Олена Пометун, член-кореспондент НАПН України, доктор пед. наук.

Завдання освіти для сталого розвитку

Освіта для сталого розвитку — актуальний інноваційний напрям розвитку освіти в Україні та світі. Про це йдеться у так званих Глобальних цілях сталого розвитку*.

Сталий розвиток передбачає розв'язання економічних, соціальних й екологічних проблем. Адже сучасне покоління має залишити достатні запаси соціальних, природних та економічних ресурсів для майбутніх поколінь, аби вони мали змогу забезпечити для себе рівень добробуту, не нижчий за нинішній. Щоб людство успішно стало на шлях сталого розвитку, більшість людей має ощадливо використовувати не лише платні, а й безплатні природні ресурси, дбати про своє здоров'я постійно, а не тоді, коли виникає те чи те захворювання.

Сформувати в дітей нові моделі поведінки, звички, стиль життя дасть змогу парціальна програма «Дошкільнятам — освіту для сталого розвитку» (далі — Програма). Її можна легко інтегрувати з іншими комплексними освітніми програмами, за якими працюють педагоги.

Це освіта не ПРО сталий розвиток, а ДЛЯ сталого розвитку. Тож діти мають не лише ЗНАТИ, а й відповідно ДІЯТИ.

Недостатньо розповісти дітям про те, що економія паперу і його вторинне перероблення сприяє збереженню дерев. Вони мають використовувати цей матеріал ощадливо, разом із батьками здавати паперові відходи до пунктів прийому макулатури. Поступово зі звички така поведінка трансформується у стиль життя.

Парціальна освітня програма

Програма ґрунтується на засадах педагогіки емпатерменту, передбачає застосування сучасних педагогічних методів, зокрема інтеракції й критичного мислення.

Мета Програми — сприяти формуванню в дошкільників звичок і моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя. Під час освітньої роботи в межах програми залучайте дітей до діяльності, що сприяє повторенню спеціальних дій — моделей поведінки. Ці дії, закріплюючись на рівні звичок, дають змогу дітям ефективно взаємодіяти з оточенням, бути екодружними, здоровими й упевненими в собі.

Підґрунтям для формування свідомого й відповідального ставлення до власної поведінки, стилю життя, готовності ефективно взаємодіяти є природна активність дітей, їхнє бажання брати участь у спільній справі, небайдужість до чужої біди.

Діти залюбки долучаються до спільної діяльності, коли вона дає змогу їм відчути власну значимість, виявити самостійність під час розв'язання проблем тощо. Завдяки дітям і батьки, і педагоги засвоюють життєво важливі навички екологічно, економічно й соціально доцільної поведінки.

Специфіка реалізації Програми зумовлена особливостями вікового розвитку дошкільників.

Змістове наповнення

Програма передбачає такі курси:

- Діємо разом — для дітей четвертого року життя;
- Маленькі люди великої планети — для дітей п'ятого року життя;
- Дошкільнятам про сталий розвиток — для дітей шостого року життя.

Структура кожного з курсів охоплює три основні теми (модулі), засвоєння яких орієнтовно розраховане на 18 тижнів для старших дошкільників і 27 тижнів для молодшого та середнього дошкільного віку. Кожна тема передбачає три підтеми. Ці підтеми діти п'ятого року життя вивчають по два тижні, діти інших вікових груп — по три тижні.

Кожну тему з дітьми вивчайте упродовж тематичного дня, закріплюйте їхні уявлення, моделі поведінки упродовж двох чи трьох тижнів залежно від віку.

Теми курсів орієнтовані на взаємопов'язані сфери сталого розвитку — соціальну, економічну й екологічну. Вони адаптовані до потреб і можливостей дітей дошкільного віку. У межах кожної з тем плануйте та реалізуйте вузьке коло завдань, тісно пов'язаних із повсякденним життям.

Тема «Спілкування»

Діти мають навчитися:

- розповідати про важливість налагодження добрих взаємин між людьми й налагоджувати їх різними шляхами;
- застосовувати найпростіші етикетні норми;

- аналізувати власні звички, спрямовані на налагодження взаємин з оточенням.

Дотримуйтеся кумулятивного принципу навчання, за якого інформацію, засвоєну на початку вивчення теми, діти закріплюють надалі, і вона залишається актуальною протягом усього часу роботи, щоб зрештою стати звичкою.

Зміни в поведінці зумовлюють відповідні зміни у свідомості дітей. У них формується ціннісне ставлення до проблем сталого розвитку нашої країни й людства загалом як до особистісно важливих. Завдяки цьому в дошкільників виникає бажання діяти, аби розв'язати ці проблеми.

У межах кожної теми та підтеми Програми спрямовуйте педагогічний вплив на поліпшення взаємин між дітьми й оточенням, підтримуйте моральний і психологічний клімат у групі, формуйте в дітей усвідомлене ставлення до споживання енергії й води, витрат сировини, зміцнення власного здоров'я тощо. Діти у межах кожної підтеми мають опанувати та довести до рівня звичної поведінки по дві дії — моделі поведінки (табл.).

Моделі поведінки дітей

Курс	Тема	Підтема	Дії (моделі поведінки), що формуються у дітей
Діємо разом (для дітей четвертого року життя)	Спілкування	Люди, які мене оточують	Називаю однолітків на ім'я Звертаюся до дорослих на ім'я і по батькові
		Мої товариші по групі	Звертаюся до однолітків з проханням, пропозицією Виконую вправи разом із партнером
		Мої друзі	Граю з іншими Запрошую однолітків до гри

У межах теми виокремлюйте такі елементи:

- ідеї, які необхідно донести до дітей;
- мовні формули, що відображають смисли ідей;
- дії, які автоматизуються у вигляді звичних моделей поведінки.

Тема «Спілкування»

Ідея першого тематичного дня: «Кожного дня люди спілкуються одне з одним. Щоб люди допомагали тобі і добре ставилися до тебе, з ними треба підтримувати гарні стосунки. Такі стосунки починаються із щоденного привітання».

Мовні формули: «Добрий ранок! Добрий день! Добридень! Здрастуйте! Вітаю! Привіт! До побачення! На все добре! До зустрічі! Добраніч!» тощо. Надрукуйте їх на картках і розмістіть на «робочій» стіні, відтак повторюйте з дітьми впродовж дня в різних ситуаціях.

Обов'язковим елементом вивчення кожної теми є вступний і підсумковий аудит — діти мають самостійно досліджувати власну поведінку. Його результати дають змогу дошкільникам усвідомити необхідні зміни й ті, що вже відбуваються, а дорослим — спостерігати за процесом змін і підтримувати позитивний зворотній зв'язок щодо особистих досягнень кожної дитини.

Структура тематичного дня

Аби повно та глибоко розкрити тему, упродовж дня інтегруйте кілька освітніх ліній, поєднуйте різні види дитячої діяльності.

Тема дня (підтема курсу) задає смисли всім видам творчої взаємодії дорослих і дітей, що завершується досягненням певного результату. Мета кожного з тематичних днів — сформувати в дітей розуміння того, що необхідно постійно виконувати певні дії і розвивати первинні навички їх виконання. Упродовж наступних днів автоматизуйте ці дії до звички чинити саме в такий спосіб.

Структура тематичного дня передбачає:

- ранкові заходи й інтегроване заняття — перша половина дня;
- відпрацювання опанованих дій — друга половина дня.

Найвдалішим для проведення тематичного дня є перший день тижня — понеділок. У наступні дні протягом двох тижнів закріплюйте й автоматизуйте дії, аби вони природно перетворилися на мотивовані звички.

Перша половина дня

Ранкові заходи проводьте за звичною для дітей схемою, хоча можна й одразу пов'язати їх із темою дня.

Спілкуючись із батьками під час прийому дітей, повідомте їм тему чи гасло дня. Побудуйте відповідно до теми дня ранкову гімнастику або інші види дитячої активності.

Кульмінація першої половини дня — спеціально організоване інтегроване заняття, що поєднує декілька освітніх ліній, серед яких лише одна пріоритетна. Мета цього заняття полягає в тому, щоб діти навчилися:

- пояснювати значення опрацьовуваних дій;
- розповідати про порядок виконуваних дій;
- обґрунтовувати необхідність діяти саме так;
- виконувати пропоновані дії на основі первинного досвіду.

Тривалість інтегрованого заняття орієнтовно становить 25 хвилин.

Друга половина дня

Діти мають закріпити на практиці в різних формах творчої взаємодії, на прогулянці та під час інших видів активності у другій половині дня все, що засвоїли під час інтегрованого заняття. Створюйте спеціальні ситуації, насамперед ігрові, які потребували б від дітей застосовувати набутий досвід виконання дій. Тож під час прогулянок у другій половині дня проводьте:

•ігрові вправи — багаторазове повторення дії сприяє формуванню звички. Інтерес дітей підтримуйте заданим ігровим сюжетом або ігровим предметом;

•руханки — рухливі ігри чи вправи під музику дають змогу переключити увагу дітей на іншу діяльність, поліпшити їхній настрій, активізувати їх і допомогти легко засвоїти життєво необхідні правила;

•експериментально-пошукову діяльність — досліди важливі для розумового розвитку дітей, адже дають змогу самостійно переконатися в істинності сумнівних питань;

•ігри з лялькою — класичний метод роботи з дітьми раннього й молодшого дошкільного віку, за допомогою якого вони заглиблюються в уявні побутові ситуації, а отже засвоюють соціально прийнятні способи поведінки;

•вправи на ігровому полі, організованому за допомогою іграшок та інших предметів;

•дидактичні ігри, які, на відміну від ігрових вправ, мають чітко окреслену послідовність дій, передбачають використання певного набору предметів чи іграшок, проведення відповідного мовленнєвого ритуалу;

•групову роботу мовленнєвого чи художньо-предметного змісту в командах із 3-6 осіб під керівництвом дорослого. Під час групової роботи діти мають змогу звертатися одне до одного, вправлятися в дотримання спільних правил, обраної ролі, соціально доцільної поведінки, а педагог керує спільним процесом і може непомітно корегувати дії дітей.

Аби дошкільники засвоїли доцільні дії і відповідні мовленнєві формули, «озвучуйте» з дітьми мультфільми, влаштовуйте театральні ігри, під час яких вони розіграватимуть сюжети за допомогою лялькового, настільного театру чи театру іграшок.

Хочу знати все! або Експериментуйте разом із дітьми

Дітям дошкільного віку притаманне прагнення до дослідницької діяльності, самостійного пошуку інформації. Тож дитяче експериментування дає змогу значно збагатити освітній процес і зробити його сучасним та ефективним

Експериментування як вид продуктивної діяльності дітей упевнено ввійшло в освітній процес закладів дошкільної освіти. Проте часто, захоплюючись видовищною стороною досліду, дорослі забувають поставити собі запитання: що дає запропонована інформація дитині? Ми вже переконалися в тому, що знання заради знання — марна річ. Дитина має їх використовувати надалі в реальному житті з користю для себе та оточення. Тому дослідно-експериментальну діяльність дошкільників слід організовувати відповідно до принципу навчання для життя.

Як організувати

Дошкільна освіта нині зорієнтована на організацію такого розвивального середовища, у якому дитина могла б самостійно здобувати знання, керуючись природною цікавістю та особистими інтересами. Тому вихователі мають створити такі умови для дослідно-експериментальної діяльності, які зацікавили б дітей, спонукали б їх дослідити підготовлені матеріали для експериментування, використавши відповідне обладнання.

Щоб наблизити дослідно-експериментальну діяльність до життя дитини, ретельно продумуйте її зміст. Пропонуйте дітям досліди, які дають змогу:

- установлювати зв'язки між змінами об'єктів навколишнього світу та впливом на них природних чинників і діяльності людини;
- сортувати та класифікувати об'єкти навколишнього світу за визначеними показниками — колір, маса, об'єм;
- стежити за проростанням насіння різноманітних культурних і дикорослих рослин, зокрема коренеплодів у ґрунті та воді за різних умов освітлення та різних теплових й водного режимів;
- спостерігати протягом одного-двох днів у спеціально створених умовах за поведінкою дощового черв'яка, попелиці, сонечка, водолюба, плавунця, мурашок, гусені, внаслідок чого усвідомлювати їх значимість у природі та житті людини;
- пізнавати елементарні фізичні та хімічні закономірності;
- розглядати через збільшувальне скельце чи мікроскоп дрібні об'єкти тощо.

Дослідно-експериментальна діяльність має бути спрямована насамперед не на кількісні, а на якісні показники розвитку дошкільників. Тому під час її організації з дітьми враховуйте, що:

- пізнання дослідно-експериментальним шляхом починається з постановки проблемного запитання;
- постановка гіпотези/припущення є обов'язковим елементом дослідно-експериментальної діяльності;
- дослід потрібно проводити не менше ніж 2—3 рази з активним залученням дітей;
- основним результатом досліду є самостійно отримані знання й висловлені судження дітей.

Якої структури дотримуватись

Структура досліду має багато спільного зі спостереженнями. Проте сам процес його проведення потребує спеціального обладнання та умов. У перебігу досліду виділяють чотири етапи.

Перший етап — підготовка дітей до пошукової діяльності у природі. Цей етап спрямовуйте на те, щоб виявити знання дітей про певні об'єкти та явища і створити атмосферу зацікавленості. Цьому сприятимуть доречно поставлені запитання, цікава розповідь дорослого або читання художнього твору.

Щоб зацікавити дітей експериментуванням і спонукати їх до досліджень, під час різних видів діяльності використовуйте проблемні запитання. Запитайте під час:

- гри з повітряними кульками — «Як ви гадаєте, яка з повітряних кульок важча: та, що наповнена повітрям, чи порожня?»;
- роботи з фарбами — «Як утворюються різні кольори?», «Як утворюються кольори веселки?»;
- миття рук — «Чому потрібно використовувати мило?»;
- спостереження за дощем — «Чи може вода рухатися вгору?»;

●ліплення з пластиліну — «Чому пластилін був твердим, а став м'яким?», «Які речовини змінюються під впливом тепла?».

Другий етап — початок досліду. Розпочніть його з припущень. Якщо діти мають необхідні знання, вони можуть самі висувати припущення на кшталт: «Легша та кулька, що може літати, тобто наповнена повітрям», «Мило краще змиває бруд», «Вода рухається тільки вниз». Щоб перевірити правильність припущень, запропонуйте дітям підтвердити або спростувати їх дослідом. Скажімо, щоб перевірити припущення про те, яка кулька легша, потрібно зважити наповнену повітрям і порожню кульку, вагу яких діти порівнюють.

Важливо правильно підготуватися до дослідження. Аби забезпечити «чистоту» досліду, слід обговорити умови його проведення — всі параметри мають бути однакові, крім одного. Тож попередньо перевірте кульки за всіма параметрами: кольором, формою, розміром. Щоб переконатися в тому, що вони однакові й за вагою, обидві кульки зважте, перш ніж одну з них наповнити повітрям.

Третій етап — власне перебіг досліду за активної участі дітей. Його доцільно провести кілька разів, аби переконатися в достовірності отриманих результатів. У наведеному прикладі наповнену повітрям і порожню кульку зважують на терезах. Результати зважування порівнюють. Важчою виявляється кулька, наповнена повітрям.

Четвертий етап — заключний, під час якого обговоріть отриманий результат і зробіть певні висновки. При цьому початкові припущення потрібно підтвердити або спростувати. Доцільно поставити тут запитання не лише «Що нового ви дізналися сьогодні?», але й «Де ми можемо застосувати ці знання?».

Як розвивати пізнавальну активність

Дослідно-експериментальна діяльність сприяє активізації всіх психічних процесів дитини: уваги, пам'яті, уяви, мислення, мовлення. Проводити досліди завжди цікаво. Цей процес викликає безліч запитань, захоплює та надихає на пошук відповідей і нові дослідницькі дії. Відтак у дитини формується пізнавальна активність. Звісно, що говорити про її сформованість на етапі дошкільного дитинства неможливо, бо в дітей ще не сформована вольова сфера. Проте під час дослідно-експериментальної діяльності закладаються основи пізнавальної активності за допомогою:

- добору змісту знань, що відповідають потребам та інтересам дитини;
- самостійної пізнавальної діяльності, яку опосередковано скеровують дорослі;
- розвитку вольової сфери — довільної уваги, зосередженості, прагнення до позитивного результату.

Дослідно-експериментальна діяльність спонукає дитину розв'язувати завдання власним способом. Так дитина навчається самостійно ставити нові цілі, проявляє додаткову пошукову активність, ініціативу, емоційно переживає власні досягнення.

Педагогам варто приділяти належну увагу організації дослідно-експериментальної діяльності дітей як під час занять, так і в повсякденні. Доцільно взяти за правило, зокрема в літній період, під час щоденної прогулянки проводити нескладний дослід. Осмислення суперечностей, висловлення припущень і їх доведення стимулює пошукову активність дитини й інтелектуальне задоволення від власних досягнень. Пізнавальна діяльність, організована за допомогою експериментування, принесе дітям радість і спонукатиме їх до подальшого активного сприйняття й пізнання навколишнього світу.

Організуйте ігрову діяльність дошкільників за сучасним форматом

Діти стали менше і гірше грати, констатують психологи та педагоги. Особливо потерпають сюжетно-рольові ігри. Адже вихователі часто перетворюють такі ігри на традиційні заняття. Проте якраз у самостійних дитячих забавках виявляються й формуються важливі вміння і здібності. Як правильно керувати іграми та збагатити їх зміст, читайте у статті

Олена Стаснна, головний редактор журналу «Вихователь-методист дошкільного закладу», канд. пед. наук

Гра — провідний вид діяльності дошкільника. Проте в останні роки науковці та практики звертають увагу на те, що з життя дітей дошкільного віку зникає ігрова діяльність. Тематика

та кількість ігор зменшилися, зміст збіднів, скоротилася тривалість. Виникла суперечність між теоретичним значенням гри для розвитку дитини та практичним креном її буття в бік раннього розвитку, занурення в масив додаткових занять з підготовки до навчання в школі. Вихователі організовують гру дітей за аналогією традиційних навчальних занять, часто застарілого та нецікавого дітям змісту в регламентованому ігровому середовищі. Вони не завжди коректно визначають свою роль та місце в дитячій грі, намагаються нав'язати власні сюжети і правила. Водночас самотійну гру дітей не можна залишати без уваги, треба розумно нею керувати та наповнювати її зміст рухом, додатковими завданнями, цікавими сюжетами.

Як керувати самотійними іграми дітей

Щоб збагатити ігровий досвід дітей та підвищити якість ігрової діяльності, створіть предметно-ігрове середовище. Формуйте у дітей вміння обирати тему, створювати, розвивати сюжет та план гри, розподіляти ролі та обов'язки, реалізовувати ігрові образи. Навчайте їх знаходити вихід із конфліктних чи спірних ситуацій тощо.

Ігрове середовище

Що робити, аби гра позитивно впливала на розвиток дітей, давала змогу проявляти творчий потенціал? Передусім, забезпечте якісне предметно-ігрове середовище з ігровим полем, обладнанням, іграшками, матеріалами.

Видатний ігромайстер Микола Шуть звертає увагу, що в ігровому просторі слід:

- створити атмосферу безпеки, довіри, відкритості;
- зрозуміти світ дитини і прийняти його таким, яким вона його бачить;
- заохотити дитину проявляти емоції та почуття під час гри;
- забезпечити право самотійно приймати рішення і брати на себе відповідальність за них.

Організація ігор

Під час організації гри дбайте не лише про створення та оснащення ігрового простору з урахуванням віку дітей, а й вивчайте їхні інтереси, ігрові вподобання. Визначайте й застосовуйте прийоми залучення до гри, зацікавлюйте нею дітей, пояснюйте хід та правила. Спрямовуйте та корегуйте ігрові дії, поведінку вихованців, відмічайте позитивні або негативні прояви у взаєминах. Для цього педагог має знати вподобання дітей, рівень їхніх ігрових умінь, особливості взаємодії дітей у групі тощо.

Щоб ефективно організувати самотійну ігрову діяльність, необхідно:

- попередньо діагностувати ігрові інтереси та вміння дітей;
- планувати підготовку ігор на перспективу;
- послідовно застосовувати методи керівництва творчими іграми, аби поступово зменшити участь дорослого;
- чітко пов'язувати навчання, творчі ігри та працю, спрямовані на задоволення потреб гри;
- тактовно конкретизувати ігрові ситуації під час гри.

Роль дорослого в самотійних іграх дошкільників специфічна. З одного боку, він уважно і тактовно спостерігає за тими, хто грає, дбайливо ставиться до їхніх задумів. З другого — обережно спрямовує задум і дії дітей, використовуючи непрямі прийоми керівництва, як-от порада, підказка, запитання тощо. Аби оптимізувати підготовку та організацію сюжетно-рольових ігор, доцільно розробити пам'ятки, які окреслюватимуть основні компоненти запропонованої гри.

Ігровий досвід

Дітям іноді бракує:

- навичок самоорганізації та планування ігрових дій;
- знань правил гри;
- способів урегулювання конфліктів;
- умінь розгорнути сюжет тощо.

Збагачайте їхній ігровий досвід під час організації ігрової діяльності. Створюйте проблемні ситуації в іграх — це позитивно вплине на задум способів відображення дійсності. При цьому виступайте як рівноправний партнер. Тобто під час гри спілкуйтесь із дитиною, озвучуйте всі свої дії,

давайте їй можливість взяти на себе головну роль. Щоб підвищити інтерес до гри, намагайтеся створити невимушену обстановку, залучайте улюблених персонажів казок, мультфільмів, розповідей. Не стримуйте рухову активність дитини, не змушуйте грати в те, що їй не подобається, хоча вам здається корисним.

Якщо зацікавити дошкільника не вдалося, відкладіть пропозицію до наступного разу. Захоплюючись грою, не показуйте свою перевагу, бо дитина швидко втратить інтерес навіть до найцікавішої гри.

Як збагатити зміст дитячих ігор

Через зміну самостійної гри потрібно переглянути вимоги до ігор дидактичного спрямування. Сучасну дитину складно зацікавити традиційним набором карток до певної дидактичної гри. Тому використовуйте ігри-подорожі та ігрові квести.

Гра-квест

Ідея гри-квесту проста — команди рухаються в реальному або віртуальному просторі, розв'язують різні завдання. Локації і завдання об'єднані загальним сценарієм. Розв'язавши одне завдання, команда отримує друге й прямує на наступну локацію, і так просувається до фінішу. Кількість завдань та їх складність визначають для кожної гри відповідно до її мети і сюжетних особливостей. Використовуючи свої знання, інтелект, кмітливість, команда гравців має виконати всі завдання і подолати маршрут за певний час. Це гра, в якій задіяні розум дітей, їхні фізичні здібності та увага. У квестах проявляються кмітливість, пам'ять, увага та організованість дітей. Під час гри-квесту діти отримують позитивні емоції, стають розкутішими у спілкуванні, підвищують пізнавально-мовленнєву активність, вчаться разом розв'язувати завдання. Це згуртовує дитячий колектив.

У сучасній педагогіці широко використовують кілька видів квестів, а саме:

- лінійний — гравці розв'язують завдання одне за одним і рухаються за заздалегідь спланованим маршрутом;
- штурмовий — гравці отримують завдання і підказки, але спосіб розв'язання та маршрут обирають самостійно;
- коловий — з огляду на вікові особливості дітей старшого дошкільного віку, у дитячих садках доцільно проводити лінійні квести, які міститимуть різноманітні завдання: ребуси, головоломки, загадки, шифровки, рухові та творчі завдання, цікавинки та багато іншого.

Для квесту розробіть сценарій, який буде цікавий дітям за сюжетом та міститиме інформацію пізнавального характеру. Побудуйте незвичний, але повністю безпечний для дітей маршрут. Можна додати різні способи пересування. Завдання мають не лише перевіряти готові знання дітей, а й торкатися зони найближчого розвитку. Важлива частина квесту — реквізит. Це карта скарбів, грамоти, підказки, «чарівні речі», мітки, позначки тощо.

Квест ґрунтується на комунікаційній взаємодії між гравцями. Якщо в них немає злагодженої взаємодії, досягти поставленої мети неможливо. Це стимулює активне спілкування та згуртовує гравців.

Гра-подорож

Гра-подорож — різновид дидактичних ігор. Проте цей вид може містити елементи сюжетно-рольової гри, гри-стратегії тощо. У гри-подорожі використовують багато способів розкриття пізнавального вмісту в поєднанні з ігровою діяльністю. Роль педагога в такій грі доволі складна, адже потребує знань, готовності відповісти на запитання дітей, грати з ними, навчати непомітно.

Зміст навчальної гри-подорожі має бути цікавим і значущим для її учасників. А ігрове дійство — давати змогу гравцям обирати раціональні й ефективні рішення, а також критично оцінювати себе й інших. Гра має закінчуватися певним результатом, що має цінність, ґрунтується на знаннях, навичках і вміннях дітей. Тематику слід адаптовувати: врахуйте досвід дітей та рівень їхнього розвитку. Відповідно до цього оберіть декілька варіантів гри-подорожі в умовах закладу дошкільної освіти:

- подорож групою кімнатою або територією дитячого садка,

- уявна подорож,
- настільні ігри на тематику подорожей.

Основна ознака такої гри — певний маршрут, за яким мають рухатися гравці, виконуючи відповідні завдання та долаючи перешкоди. Найчастіше в дитячому садку ігри-подорожі використовують, щоб закріпити та узагальнити знання дітей.

Реальна подорож. На початку гри діти отримують маршрутний лист, в якому відмічені послідовність станцій та їх розміщення. На кожній станції за виконані завдання та правильні відповіді гравці отримують відмітки у маршрутному листі. Гра-подорож закінчується після того, як гравці пройдуть всі станції. Готуючи завдання для станцій, враховуйте індивідуальні особливості дітей, глибину засвоєних ними знань та практичних умінь, навичок, ступінь складності запитань, їх пізнавальну цінність.

Уявна подорож. Запропонуйте дітям уявити, що вони вирушили у подорож. Тема може бути як реальною — до лісу, до іншого міста тощо, — так і фантастичною. Після цього пропонуйте уявити, що вони можуть побачити під час цієї подорожі, як ліпше дістатися місця призначення, які перешкоди можуть зустріти, як їх подолати, які предмети знадобляться, що потрібно взяти з собою тощо. Розробіть маршрут подорожі. Поєднайте ігрову діяльність з розкриттям пізнавального змісту.

Настільна гра-подорож. Для гри потрібні ігрове поле, фішки, картки із завданнями, кубик. Об'єднайте 4-6 дітей у підгрупу, запропонуйте кожному гравцю обрати фішку, яка позначатиме кроки на ігровому полі, та пройти маршрутом від старту до фінішу. Кількість кроків одного ходу залежить від цифри на верхній грані кубика. Зверніть увагу дітей на те, що завдання на картках дають змогу прискорити рух маршрутом або можуть затримати просування вперед. Перемагає той, хто першим подолав шлях і виконав всі завдання. Застосовуйте готові ігри чи створені власноруч.

Настільні ігри

Окреме місце в ігровому просторі сучасного дошкільника займають настільно-друковані ігри. І хоча їх активно замінюють комп'ютерні, правильно дібрані цікаві та сучасні ігри не втратять своєї актуальності.

Поліграфічна індустрія пропонує широкий спектр ігор для дітей дошкільного віку, спрямованих на розвиток:

- логічного мислення — «Ферма», «Ква-а-а», «Вовк та вівці» тощо;
- уваги — «Лабіринт», «Доббл» тощо;
- пам'яті — «Головоноги», «Бім-Бам» тощо;
- кмітливості — «Незвичайна вікторина», «Активіті» тощо.

Значної популярності набули ігри з картками. Вони мають чимало варіантів використання, не займають багато місця та дають дітям змогу грати самостійно, без участі дорослого. Однією з таких ігор є «Скринька знань». Це цікава та проста у використанні гра, яка містить двосторонні картки із завданнями, пісковий годинник та ігровий кубик.

В ігровій діяльності дітей дошкільного віку відбулися істотні зміни, тому гра потребує нових підходів до її організації та супроводу. Ми запропонували лише кілька ідей, які можна втілити разом з дітьми. Проте кожен педагог має обрати свою стратегію розвитку гри, з огляду на досвід, наявні ресурси та рівень знань вихованців. Не зосереджуйтеся на одному виді ігор, пробуйте щось нове.

Сюжетно-рольова гра — школа довільної поведінки

У надрах ігрової діяльності дитини впродовж дошкільного періоду зароджується та розвивається її довільна поведінка. З'ясуємо, які виняткові умови, що позитивно впливають на становлення цілеспрямованої поведінки дошкільника, створює сюжетно-рольова гра

Людмила Соловйова, старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, канд. психол. наук, Київ

На запитання дорослого «Чим ти найбільше любиш займатися?» майже кожен дошкільник відповість: «Грати». До того ж за найпершої нагоди він цілком віддаватиметься своїй улюбленій справі. Відверті й такі однакові дитячі відповіді ще раз засвідчують доведений науковцями факт, що сюжетно-рольова гра в дошкільному віці є найбажанішим заняттям для дитини. А отже, ця діяльність потужно мотивована власне дитиною, а не дорослим. Вона виникає за бажанням дошкільника та задовольняє його найважливішу потребу — наслідувати дорослого, бути як він.

У дошкільному дитинстві творча сюжетно-рольова гра є провідним видом діяльності. Адже вона створює зону найближчого розвитку дитини, проявляє та розвиває психічні процеси, в ній визрівають вікові новоутворення, зокрема й становлення елементів довільної поведінки.

Довільна поведінка — поведінка людини, для якої характерні такі ознаки: здатність самостійно ставити мету, планувати діяльність та усвідомлювати засоби досягнення результату; корегувати кожну дію; виправляти помилки; зіставляти отриманий результат із метою; адекватно його оцінювати. Проявами довільної поведінки є реалізація власного задуму, виконання завдання за зразком чи попередньою інструкцією, дотримання правил гри.

Який потенціал має гра

Найбільший вплив на розвиток довільної поведінки мають ігри, які виникають за ініціативою дитини або групи дітей та відбуваються без втручання дорослих. Такі ігри мають назву самодіяльних і до них належать сюжетно-рольові та режисерські ігри.

Самодіяльні ігри акумулюють механізми та правила діяльності, її зміст і форму, які дитина має засвоїти, зробити власним надбанням упродовж дошкільного дитинства. Окрім того, під час ігрової діяльності всі дії дитини орієнтовані насамперед на пошук способів, які допомагають виконувати ролі, дотримуватися правил, розгортати сюжет гри, спілкуватися з однолітками тощо. Така діяльність значно підвищує здатність дитини до довільної регуляції поведінки.

Тож самодіяльний характер сюжетно-рольової гри сприяє формуванню в дошкільника навичок ініціативних самостійних дій. І що більше часу дитина буде присвячувати грі, то стійкішими вони стануть. Це можливо завдяки тому, що сюжетно-рольова гра виникає винятково за ініціативою дітей. Отже, щоб гра була цікавою й насиченою, старші дошкільники мають самостійно, без участі дорослих, готуватися до гри:

- створювати ігровий задум;
- відтворювати сюжет гри;
- визначати та розподіляти між собою ролі;
- добирати іграшки й виготовляти потрібні для гри атрибути;
- спілкуватися між собою, обговорюючи важливі аспекти майбутньої гри;
- наповнювати гру змістом;
- окреслювати правила та дотримуватися їх.

Діяльність дитини в уявній ситуації сюжетно-рольової гри звільняє її від ситуаційних зв'язків з дійсністю. Коли вона повністю «занурюється» у гру, то подумки переміщується з видимої реальної ситуації в уявну, а відтак діє, спираючись лише на свої внутрішні мотиви, а не на імпульси, що надходять від предметів навколо.

Під час виконання певної ролі дитина підпорядковує свої ігрові дії зразкам, поданим як універсальне правило чи модель поведінки іншої людини. Саме ігрові правила, які передбачають ігрову роль і задум, визначають дії дитини. Натомість речі, що її оточують, і зовнішні обставини, які в ранньому віці мотивували дитину до ігрових дій, упродовж дошкільного віку поступово втрачають свою спонукальну силу. Тобто старший дошкільник може розгортати гру, сюжет якої не залежить від наявних іграшок і предметів.

Кожна гра цілком складається з таких ситуацій, які спонукають дитину діяти не за власним бажанням, а відповідно до ігрового правила, і вона поступово вчиться підпорядковувати свої дії цим вимогам.

Під час гри дитина добровільно підпорядковується правилам і приймає певний спосіб поведінки, обумовлений роллю. Вимоги, які ставить перед нею роль, вона сприймає як обов'язкові й такі, які в жодному разі не можна порушувати. Окрім того, на кожного окремого учасника гри додатково впливає колектив гравців, який стимулює й контролює виконання ним ролі.

Як розвивається довільна поведінка

Під час сюжетно-рольових ігор дитина оволодіває правилами взаємодії з однолітками, бо в них дошкільники активно відтворюють взаємини між людьми. Проте як саме в умовах самодіяльної творчої гри поведінка дитини поступово набуває ознак довільності?

Ранній вік

У ранньому віці в психічному житті дитини відбуваються позитивні зміни, які сприяють розвитку її цілеспрямованої поведінки:

- розвивається мовлення, дитина оволодіває навичками спілкування з дорослими;
- розширюються уявлення про навколишні предмети, їхні якості й характерні властивості.

Та найбільший вплив на розвиток довільної поведінки має те, що дитина оволодіває предметними діями співвіднесення та знаряддєвими діями. Вона набуває практичного досвіду предметної діяльності й відокремлює себе від дорослого, отримує певну незалежність від нього. Це надає малюку більше свободи, дає змогу відчути свої можливості.

Отже, вступ у дошкільний вік пов'язаний з розвитком у дитини відносної самостійності. У цьому віці вона вже може не лише чітко висловлювати свої бажання, ініціюючи певні дії, а й діяти задля їх реалізації. У цей період також починає розвиватися самодіяльна творча гра.

Молодший дошкільний вік

Бажання дитини четвертого року життя грати, відтворюючи певну послідовність подій, може виникнути:

- безпосередньо під впливом ситуації, у якій вона перебуває — поява нових іграшок чи інших цікавих предметів, гра «поряд» іншої дитини тощо;

- за умов пригадування дитиною подій, свідком чи учасником яких вона була та які справили на неї сильне незабутнє враження.

Нині найбільші враження дитина переживає дивлячись телевізійні передачі. Тому іграють дошкільники у свинку Пепу, принцесу Софію, фіксиків, Лунтика тощо.

Захоплений грою дошкільник може послідовно, не відволікаючись, реалізовувати задум упродовж тривалого часу. Хоча поза ігровою діяльністю через імпульсивний, мимовільний характер дитячої поведінки така зосередженість неможлива.

Саме у творчій грі дитина четвертого року життя вперше виявляє ознаки цілеспрямованої поведінки:

- ініціює гру;
- висловлює бажання грати й відповідними фразами визначає мету ігрових дій — «я готую їсти», «я буду ватиму хатинку для зайчика», «я буду водієм, а ти поїдеш зі мною» тощо;
- дотримується деякий час обраної теми гри, відтворюючи пов'язані з нею різноманітні ігрові дії поряд чи разом з однолітками.

Характерною особливістю творчої гри молодшого дошкільника є відсутність ігрових правил, які регулювали б поведінку її учасників. Тому спільна гра з однолітками дає змогу кожній дитині легко порушувати логіку ігрових дій, не наражаючись на протест з боку інших гравців. Однак дитина все ж намагається прислухатися до бажань партнерів по грі та певним чином узгоджувати з ними свої дії.

— Собаки не п'ють кока-коли.

— А мій собака любить кока-колу.

— Добре, тоді я дам вашому собаці сік (за дослідженням Тамари Піроженко та Катерини Карасьової).

Середній дошкільний вік

Поведінка дитини п'ятого року життя під час сюжетно-рольової гри поступово починає підпорядковуватися ролі, яку вона бере на себе (або їй доручають) на початку гри. Роль як образ, втілюваний дитиною у грі, містить певні притаманні лише їй типові прояви та характерні особливості. Наприклад, лікар — добрий, мама — лагідна, водій — уважний тощо. Ці якості й мають стати взірцем для наслідування під час гри.

Необхідність діяти в межах прийнятої ролі потребує від дитини вміння довільно, за зразком відтворювати відповідні ігрові дії. Адже порушення дитиною правил, окреслених роллю, партнери по грі неодмінно помічають, активно обговорюють і засуджують. У результаті цього учасник спільної гри схильний швидше виправити порушення логіки ігрових дій, аніж вступати в конфлікт чи вийти з гри.

— Лікар спочатку миє руки, потім оглядає пацієнта.

— Гарзд, проведіть мене до ванної кімнати (за дослідженням Тамари Піроженко та Катерини Карасьової).

Старший дошкільний вік

За умов повноцінного розвитку сюжетно-рольової гри протягом дошкільного віку дитина оволодіває вмінням управляти власною активністю, а саме:

- досягати поставленої мети самостійно й наполегливо;
- ініціювати різні види діяльності;
- утримуватися від небажаних дій на шляху до мети;
- керуватися правилами поведінки та міжособистісних взаємин свідомо.

Такі характеристики довільної поведінки притаманні дитині наприкінці періоду старшого дошкільного віку.

Як збагачувати ігровий досвід дитини

Самодіяльна творча гра не виникає нізвідки, лише за бажанням дорослого зайняти дитину будь-якою справою. Утім, щоб дитина почала самостійно грати, її необхідно навчити це робити. Тож вирішальна роль у розширенні ігрового досвіду дошкільника відведена дорослому. При цьому слід пам'ятати, що вплив дорослого має бути опосередкованим. Тому що безпосереднє втручання в сюжетно-рольову гру порушує її самодіяльний характер і перетворює на регламентовану діяльність.

Для того ж щоб самодіяльні ігри дитини четвертого та п'ятого років життя були тривалими та змістовними, необхідно передусім збагачувати її досвід новими знаннями та враженнями про іграшки, предмети, їхні характерні особливості й способи їх застосування, а також про діяльність дорослих. При цьому важливо забезпечувати свідоме відтворення різноманітних дій з предметами та іграшками під час гри. Тут допоможе організація за ініціативою дорослого та бажанням дітей дидактичних тематичних ігор.

Під час дидактичної гри «Одягни ляльку на прогулянку» дитина засвоює назви елементів одягу, оволодіває вмінням послідовно одягати різні елементи одягу залежно від сезону й погодних умов. Одержаний у такий спосіб досвід дитина зможе успішно застосовувати в самодіяльній грі «Сім'я».

Участь дитини у спільних з дорослим дидактичних тематичних іграх дає їй змогу отримати ігровий досвід, зокрема навчитися:

- обирати сюжет гри самостійно;
- планувати хід гри;
- дотримуватися правил та логіки виконання ігрових дій у межах ролі;
- доводити гру до логічного завершення;
- вибудовувати партнерську взаємодію під час співпраці з дорослими та однолітками.

Безпосередньо ознайомлювати дітей із предметами та явищами природи, професіями людей доцільно за допомогою організованих екскурсій. Під час екскурсії дитина отримує нові знання та враження. Відтак переносить їх у самостійну ігрову діяльність. Щоб створити умови для розвитку ігрової діяльності дошкільників за темою на екскурсії, доцільно закріпити побачене за допомогою занять, спільних ігор та читання відповідної художньої літератури.

Наостанок зауважимо, що сюжетно-рольову гру психологи називають «школою довільної поведінки дошкільника». Адже довільність, яку дитина проявляє під час такої гри, прогнозує завтрашні можливості довільних проявів її поведінки в інших видах діяльності. Саме в цих іграх беруть початок такі особистісні якості, як цілеспрямованість, самостійність, наполегливість, що визначають здатність дитини свідомо керувати своєю поведінкою надалі. Тож збагачайте знання дітей і не заважайте їм грати.

Рух + гра = рухлива гра, або Як позбутися гіподинамії

Чому сучасні діти не хочуть грати в рухливі ігри? Як підбирати, планувати й грамотно проводити сюжетні й несюжетні рухливі ігри, ігри з елементами спорту? Як заохочувати дошкільників до рухливих ігор, читайте в статті

Ганна Беленька, завідувач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, д-р пед. наук, професор

Лариса Гаращенко, старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Рухлива гра — неодмінний супутник дитинства. Діти мають удосталь рухатися, аби зростати здоровими й повноцінно розвиватися. Рухливі ігри — важливий засіб фізичного виховання дітей дошкільного віку, зміцнення здоров'я, формування позитивних моральних і вольових якостей, розумового розвитку тощо. Але практика свідчить, що часто вихователі недостатньо уваги приділяють цьому виду рухової діяльності.

Вихователю проводить упродовж дня одну чи дві рухливі гри й аргументує це тим, що дітям треба просто відпочити. Мовляв, вони не хочуть грати в ігри, а хочуть поспілкуватися між собою, вільно порухатися. І дійсно під час прогулянки діти надають перевагу «власним справам», бо іншого їм не пропонують. А самостійно діти ще не в змозі організуватися на колективну рухливу гру.

Під час прогулянки педагоги застосовують спостереження, дидактичні ігри з двох-трьох розділів програми, індивідуальну роботу, бесіди на різні теми; організовують працю в природі, сюжетно-рольові ігри; створюють умови для самостійної художньої діяльності вихованців тощо. Тож деякі вихователі вважають, що 8 рухливих ігор упродовж дня — це нереально. Проаналізуємо типові помилки вихователів, що призводять до таких невірних висновків, і з'ясуємо, як їх уникнути.

Які типові помилки допускають вихователі

Проводять одну й ту саму гру в молодшій, середній і старшій групі. Наприклад, рухливу гру «Подоланочка». Проте ця гра — для дітей старшого дошкільного віку.

Рекомендації: орієнтуйтеся на програмові завдання, вікові особливості та інтереси дошкільників. Для малюків проводьте рухливі ігри «Біжіть до мене», «Пташки та пташенята», «Миші та кіт», «Знайди свій колір» тощо. Для дітей середнього дошкільного віку — «Зайці та вовк», «У ведмедя в бору», «Переліт птахів», «Кольорові автомобілі» та інші. Старшим дошкільникам сподобаються «Мишоловка», «Зроби фігуру», «Збий м'яч» тощо.

Планують одну гру впродовж тривалого часу. Наприклад, рухливу гру «Літаки» — малюки «літають» 20 днів поспіль. На запитання: «У яку гру хочете погратися?», — чуємо: «Літаки», — бо з ними інших рухливих ігор не розучують.

Рекомендації: уникайте частого повторення тих самих ігор. Плануйте рухливі ігри, ігрові вправи та ігри з елементами спорту відповідно до вимог освітньої програми, за якою працює група.

Добирають ігри з одноманітними рухами. Якщо вихователю часто планує, скажімо, лише ігри з ходьбою та бігом, то й фізичне навантаження щоразу зазнають переважно м'язи ніг.

Рекомендації: добирайте рухливі ігри з різними основними рухами — стрибки, метання, лазіння тощо. Це дасть змогу рівномірно розподілити фізичне навантаження на різні групи м'язів.

Відають перевагу однотипним рухливим іграм— переважно сюжетного характеру. Такий підхід значно звужує поле педагогічного впливу. Адже діти навчаються приймати правильні рішення та сміливо діяти, швидко реагувати лише в мінливих умовах ігрової ситуації.

Рекомендації: під час планування урізноманітнюйте добірку рухливих ігор. Плануйте ігри змагального характеру (атракціони, змагання, естафети), ігри-забави, українські народні рухливі ігри, а також різноманітні ігрові вправи. Вони формують рухові уміння і навички, розвивають фізичні й вольові якості, сприяють активності та самостійності дітей у здобутті рухового досвіду тощо.

Організують ігри на літню тематику взимку та навпаки. Ведмідь нехай спить у барлозі в період зимової сплячки, а «метелики» і «комарик» літають тільки в теплу пору року.

Рекомендації: добирайте ігри відповідно до сезону. Це сприятиме формуванню в дошкільників правильного уявлення про довкілля.

Пропонують ігри з рухами імітаційного характеру без урахування життєвого досвіду дітей. Діти тоді правильно наслідують рухи тварин, трудові дії людей, якщо мають уявлення про них. Наприклад, для трирічних малюків чапля — це просто пташка. Вони повторюють за вихователем, як вона рухається, але під час гри імітуватимуть рухи горобчика. Старші ж дошкільники можуть відтворювати різні образи, імітувати рухи багатьох тварин.

Рекомендації: дайте дітям змогу практично реалізувати їхні знання та уявлення про навколишню дійсність і отримати задоволення від цього.

Проводять рухливі ігри з основними рухами, які діти ще не опанували. Не вміють діти підлізати — не плануйте гру «Кролики». Інакше може з'явитися негативне ставлення до гри. Якщо їх навчили метати, то вони із задоволенням грають в гру «Мисливці і зайці» тощо.

Рекомендації: враховуйте рівень сформованості рухових умінь і навичок у дітей. Перед тим, як пропонувати дітям нову рухливу гру, треба вивчити з ними основний рух під час фізкультурного заняття.

Які особливості рухливих ігор

Рухлива гра — одночасно й засіб, і метод фізичного виховання. Під час гри малюки реалізують свої розумові й фізичні можливості, відчувають радість від руху, повноти емоційних переживань і спілкування, збагачують власний руховий досвід та прагнуть самоствердитися в тому, що найкраще виходить. Особиста участь у грі дає змогу педагогу налагодити партнерські взаємини з вихованцями.

Завдання вихователя та дітей під час рухливої гри різняться, а саме:

- вихователь закріплює та вдосконалює рухові вміння дітей, формує позитивні якості характеру, навчає спілкування;
- діти наздоганяють, утікають, ловлять, здобувають першість, улучають у ціль, домовляються, узгоджують свої рухи з іншими дітьми, діють разом тощо.

На які види поділяють рухливі ігри

Рухливі ігри поділяють на види — за змістом і характером рухових дій, за ознакою переважаючого основного руху, ступенем фізичного навантаження, а також ігри та ігрові вправи з елементами спорту.

За змістом і характером розрізняють:

- сюжетні рухливі ігри;
- несюжетні рухливі ігри;
- ігрові вправи;
- ігри-естафети;
- змагання;
- атракціони.

В основу **сюжетних рухливих ігор** покладено певний сюжет — дії людей, тварин, птахів, природні явища тощо.

Несюжетні рухливі ігри передбачають ігрові дії, що пов'язані не з розігруванням сюжету, а з виконанням конкретного рухового завдання — ігри на кшталт ловиток.

Естафети — командні рухливі ігри на швидкість виконання рухового завдання з обов'язковим передаванням естафети (предмета або дотиком).

Змагання побудовані на швидкості виконання рухового завдання, що передбачає боротьбу між двома гравцями, підгрупами дітей, командами одночасно без передачі естафети.

Атракціони побудовані на елементах змагань. Рухові завдання виконують у незвичних умовах та веселих ситуаціях. Діти змагаються кожен за себе.

Ігрові вправи сюжетного і несюжетного характеру — організовані рухові дії, спрямовані на виконання конкретних рухових завдань.

Чим відрізняється рухлива гра від ігрової вправи?

Рухлива гра має в основі ігровий задум — образний або умовний. Її використовують на етапі закріплення та вдосконалення рухових навичок. Зміст гри визначає ігрові дії дітей. У грі є сюжет, ролі, правила. Вихователь контролює дотримання правил. Діти грають усією групою або підгрупою. Спільні дії дають змогу дітям радісно переживати, активно рухатися.

Завдання ігрової вправи — навчити певного руху. Її використовують на етапі розучування рухової дії, закріплення та вдосконалення рухових навичок. Ігрову вправу виконує кожна дитина індивідуально. Вихователь домагається, щоб усі діти засвоїли рухи. Ігровий характер вправ приваблює дітей, викликає позитивні емоції.

За ознакою основного руху, що переважає, розрізняють ігри:

- з ходьбою;
- бігом;
- стрибками;
- лазінням;
- метанням;
- на орієнтування у просторі.

За ступенем фізичного навантаження:

- ігри великої рухливості;
- середньої рухливості;
- малої рухливості.

До ігор **великої рухливості** належать ті, зміст яких становлять інтенсивні рухи — біг, стрибки в поєднанні з іншими рухами. У цих іграх активну участь бере вся група дітей.

В іграх **середньої рухливості** характер рухів спокійний. У цих іграх також бере участь вся група дітей. До ігор середньої рухливості належать усі хороводні ігри.

В іграх **малої рухливості** рухи виконують у повільному темпі підгрупа або декілька дітей.

Ігри та ігрові вправи з елементами спорту — баскетбол, футбол, городки та інші.

Такі ігри потребують чіткого пояснення й дотримання правил, які визначають процес змагань між окремими дітьми або командами. Кожна дитина має володіти технікою рухів — руховими навичками, які визначають результат змагань. Адже прагнення результату — характерна особливість таких ігор. Що старші діти, то більше їх хвилює позитивний результат, перемога. Рухливі ігри з елементами спорту ефективні за таких умов:

- різноманітність рухового змісту;
- зручне та безпечне місце проведення;
- достатня кількість атрибутів та обладнання.

Щоб зберегти інтерес дошкільників до рухової діяльності, поступово й послідовно ускладнюйте та урізноманітнюйте ігри. Не стримуйте дитину, не заважайте їй грати, рухатися, розвиватися.

Що врахувати, аби діти захопилися грою

Уникнути одноманітності й навантажити різні групи м'язів дітей, зберегти їхній інтерес до рухової діяльності допоможе планування рухливих ігор на перспективу — місяць або квартал.

Складіть графік їх проведення заздалегідь. Урахуйте ті ігри, що розучуватиме з дітьми під час занять інструктор з фізкультури. Розробіть картотеку рухливих ігор для своєї вікової групи. Готова добірка рухливих ігор дасть змогу оперативно вносити зміни до календарного плану освітньої роботи, ознайомлювати батьків із життям дітей у дитячому садку, швидко підготувати фізкультурну розвагу тощо.

Щоб рухлива гра принесла дітям користь і задоволення, насамперед визначте мету її проведення:

- розвивати швидкісні, силові, швидкісно-силові, координаційні, вольові здатності; витривалість, гнучкість та інші фізичні якості;
- формувати навички стрибків, метання, лазіння, повзання, різних видів бігу, ходьби;
- тренувати окремі групи м'язів тіла — шиї та потилиці, плечового поясу, плеча, передпліччя, кисті, спини, живота, стегна, гомілки, стопи.

Упродовж року плануйте 10-12 нових рухливих ігор. Ознайомте дітей з новою грою і розучуйте її протягом двох-чотирьох днів підряд на прогулянці. Пам'ятайте — перш ніж запропонувати дітям нову гру на певні основні рухи, слід попередньо вивчити їх на фізкультурному занятті. Використовуйте різні варіанти однієї гри. Із квітня по жовтень щодня плануйте різноманітні рухливі ігри з м'ячем.

Як правильно розподілити рухливі ігри впродовж дня

У кожній віковій групі плануйте 8-10 рухливих ігор упродовж дня. Як правильно їх розподілити?

Ранок

Під час ранкового прийому проводьте одну-три рухливі гри малої рухливості:

- з предметами;
- з киданням і ловінням предметів;
- з метанням;
- хороводні ігри;
- атракціони;
- ігрові вправи.

Ці ігри передбачають залучення кількох або невеликої групи дітей. Адже не всі вихованці одночасно приходять у дитсадок. Діти, які поступово підходять, можуть одразу долучитися до гри. Вибирати ведучого не треба, завдання зрозуміле, рухи нескладні.

Рухливі ігри з бігом уранці не проводять.

Прогулянка

Під час першої та другої прогулянки планують по три-чотири гри середньої й великої рухливості:

- з різними основними рухами;
- змагального характеру — змагання, естафети;
- з м'ячами;
- ігри та вправи з елементами спорту;
- українські народні рухливі ігри;
- ігри-ловитки.

Планувати й проводити ігри середньої та великої рухливості сюжетного характеру й безсюжетні на кшталт ловиток слід з усією групою дітей. Це такі ігри: «Квач», «Кіт і миші», «Хитра лисиця», «Вовк у рову», «Гуси-лебеді», «Два морози», «Чия ланка швидше збереться» тощо.

Ігри з елементами спорту, спортивні вправи, змагання, атракціони, ігри з предметами, з м'ячами плануйте та проводьте з підгрупами. Інші діти в цей час грають у пісочниці, у м'яч, стрибають із скакалкою тощо.

Естафети також проводьте за підгрупами. Оптимальна кількість гравців у команді для проведення естафет — 6-8 осіб. Якщо в групі багато дітей, організуйте три-чотири команди. Але

такий розподіл може ускладнити суддівство. Тож варто запропонувати дітям змагатися по черзі — спочатку перші дві команди, потім інші.

За підгрупами також організовуйте ігри типу «Лови, кидай, падати не давай», «Істівне — неїстівне», «Хустинка». Адже дітям нецікаво стояти й чекати, поки до них дійде м'яч, чи сидіти навпочіпки, поки біля них упаде хустинка.

Ведучого в рухливій грі обирайте після кожного програвання за допомогою лічилки чи в інший спосіб. Не обирайте на роль ведучого порушників правил та дітей, яких піймав попередній ведучий.

Якщо в другій половині дня через несприятливі погодні умови діти перебувають у груповому приміщенні, плануйте й проводьте хороводні ігри, ігри малої рухливості, ігри з предметами, атракціони та ігрові вправи за підгрупами.

Вечір

У вечірні години плануйте одну-дві рухливі гри малої рухливості:

- атракціони;
- рухливі ігри та ігрові вправи з предметами;
- хороводні ігри;
- ігри для розвитку дрібної моторики, окоміру — за столом.
- Рекомендації щодо особливостей проведення рухливих ігор у різних вікових групах подано в

Таблиці.

Етапи	Прийоми		
	II молодша група	середня група	старша група
Збір дітей на гру	За розпорядженням, іграшкою, звуковим сигналом. Можна почати гру з підгрупою, інші діти приєднуються згодом	За попередньою домовленістю, за умовним чи звуковим сигналом, іграшкою, розпорядженням	За попередньою домовленістю; за умовним чи звуковим сигналом, але з елементами змагань; закличкою. Вихователь доручає одній дитині зібрати всіх дітей
Розташування дітей	Зграйкою. Дітям має бути зручно й добре видно вихователя	Півколом	Півколом, у шеренгу
Створення ситуативного інтересу	Сюрпризний момент; демонстрація іграшки, атрибутів до гри; загадування загадки, використання художнього слова	Сюрпризний момент; демонстрація іграшки, атрибутів до гри; загадування загадки; використання художнього слова. Запитання дітям про поведінку персонажів гри	Бесіда про раніше побачене, використання художнього слова, загадування загадки, створення ігрової ситуації. Запитання дітям, щоб уточнити їхні знання про поведінку персонажів гри
Повідомлення назви гри та пояснення її змісту	Назвати гру. Пояснити зміст поетапно в ході гри: назвати персонажів гри, хто з дітей ким буде, хто де перебуває та що робить	Назвати гру. Пояснити зміст гри: назвати персонажів гри, хто де перебуває, хто кого ловить, хто куди біжить, як хто рухається, на які слова які рухи має виконувати. Показати деякі складні рухи, ігрові дії	Назвати гру. Пояснити зміст гри: назвати персонажів гри, хто де перебуває, хто що робить, як хто рухається, на які слова які рухи виконувати. Доручити дитині показати деякі рухи, ігрові дії
Пояснення правил гри	Пояснити поетапно в ході гри: за якими	Пояснити правила: за яким сигналом що	Чітко визначити правила: за якими сигналами діяти, як

	словами чи сигналом що роботи і як рухатися	робити, як робити, як рухатися	рухатися. Якщо гра відома, пригадати правила за допомогою запитань
Закріплення правил		Поставити кожній дитині запитання щодо правил гри	Одна дитина повторює всі правила. Можна допомагати навідними запитаннями
Розподіл ролей	У ролі ведучого — вихователь. У II півріччі — дитина (якщо гра знайома). Розподілити ролі за згодою дітей, роздати атрибути, елементи костюмів —нагрудники, наголовники тощо	Визначити ведучого за допомогою лічилки. У нових складних іграх ведучий — вихователь	Використати лічилку, стрілочку, обруч, паличку, жеребкування, зговірку, розрахунок. Домовитися: ведучий той, хто першим відгадає загадку тощо
Керівництво грою	Стимулювати рухову активність дітей, створити радісний настрій. Грати разом із дітьми, виконувати головну роль, допомагати, підказувати, нагадувати, схвалювати, заохочувати дітей. Виконувати другорядну роль, керувати й подавати приклад: як треба бігати, коли й куди тікати	Спочатку виконувати головну роль, потім — брати участь у грі, щоб допомогти ведучому, коли не вистачає пари. Підказувати, нагадувати, допомагати, схвалювати, давати сигнали. Стежити, щоб рухи чергувалися з коротким відпочинком. За потреби нагадувати й показувати, як рухатися в ході гри або під час паузи. Виконувати другорядну роль, безпосередньо грати, коли гра нова	Виконувати роль судді, за потреби брати участь. Подавати сигнали, підказувати дітям, які розгубилися, допомагати змінити ведучих, схвалювати дітей, стежити за діями, не допускати тривалих статичних поз — стоячи на одній нозі, сидячи навпочіпки. Регулювати фізичне навантаження. За потреби показувати правильні рухи в ході гри або під час паузи. Стежити за дотриманням правил — попереджувати, давати зауваження, видаляти з гри на одне програвання або до кінця гри, знімати бали з команди тощо. Опосередковано супроводжувати гру. Проте брати участь, заохочувати, коли гра потрібна, а в дітей зникає інтерес; коли діти знають правила, але свідомо їх порушують, скажімо не доходять до «вовка»
Підбиття підсумків	Підсумок гри — короткий, конкретний, оптимістичний. Обов'язково похвалити дітей (можна від імені головної дійової особи — іграшки)	У кінці гри похвалити всіх дітей, відзначити тих, хто виявив спритність, швидкість, не боявся. У разі необхідності зробити зауваження. Оцінити гру так, щоб спонукати дітей	Відзначити тих, хто був спритним, швидким, дотримувався правил. Проаналізувати: чи вдалося досягти успіху в грі; хто старанно виконував рухи, дотримувався правил, грав чесно, допомагав; з ким було цікаво, а хто заважав,

		здуматися над своїми діями: • Яку нову гру вивчили? • Усі молодці, а хто в нірці застрягав? • А чи всі «котики» починали ловити «пташок» після сигналу «Кра!»? • Дуже добре грали, «пташки» не боялися «кота», близько до нього підходили, швидко тікали	порушував правила. Вказати на помилки дітей, шляхи їх виправлення: • Вам сподобалося, як ви сьогодні грали? Сигналу не було, а ви побігли; • Молодці, «козенята», не боялися «вовка», близько до нього підходили, швидко тікали, стрибали, як справжні козенята; • Чому Денис жодного разу не влучив у ціль? • Капітани, хто з гравців ваших команд був сьогодні найкращий? Чому? • У яку гру хотіли б пограти наступного разу?
--	--	--	--

Чому діти не хочуть виконувати трудові доручення?

Праця дошкільника відображає його ставлення до світу. Часто дорослі не розуміють, чому на прохання виконати просте доручення дитина реагує негативно. Причина — неправильний емоційний акцент дорослого при постановці дитині завдань та відсутність системи у формуванні трудових умінь. Як поступово привчати дитину до праці з раннього віку, читайте у статті

Ганна Беленька, завідувач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Б. Грінченка, д-р пед. наук, професор

Трудове виховання дошкільника впливає на духовне зростання особистості, тобто на формування моральних якостей і ціннісних орієнтирів. Праця, як і будь-яка інша діяльність, — джерело емоцій дитини, вони мають бути позитивними. Дорослі не мають стримувати самостійність дитини. Її зусилля слід підтримувати, надавати позитивний відгук. Що міцніший емоційний зв'язок між дорослим і дитиною, то сильніший його вплив. Стане для дитини праця цінністю чи обтяжливим обов'язком, залежить тільки від впливу дорослого.

Завдання трудового виховання:

- збагачувати внутрішній світ дитини позитивними емоціями;
- насичувати її життя приємними враженнями;
- стимулювати бажання бути корисною людям;
- навчати адекватної реакції на успіх/неуспіх у діяльності;
- розвивати помірковане, оптимістичне ставлення до труднощів;
- виховувати позитивне емоційно-ціннісне ставлення до рукотворних предметів, речей, результатів власної та чужої праці.

Якщо дитина емоційно налаштована на дорослого, вона прагне отримати його схвалення і залюбки виконає трудове доручення. Саме з доручень починають залучати дитину до праці.

Форми організації трудової діяльності дітей різного віку

За змістом і структурою доручення — найдоступніша й найпоширеніша форма організації праці дітей. Покладайте на дитину чи групу дітей певні обов'язки, прості завдання, які спрямовані на близький результат і мають практичне значення для самої дитини або інших людей.

Наприклад, прибрати на місце свої капці, покласти у відведене місце гребінець після розчісування, скласти олівці чи книжки, змести зі столу крихти щіточкою, принести книгу тощо.

Передбачте доручення різні за видами, зокрема:

- за ступенем складності — складні та прості;
- за тривалістю — короткочасні, епізодичні та тривалі;
- за характером організації дітей — індивідуальні та групові.

За змістом діяльності доручення можуть бути пов'язані з:

- побутом;
- участю в іграх, використанням іграшок, організацією занять;
- роботою в куточку живої природи, на земельній ділянці дитячого садка;
- допомогою іншим — малюкам чи одноліткам;
- проханням дорослих.

Доручення використовують на кожному віковому етапі в усіх видах праці. Зазвичай діти отримують їх від дорослих.

Що доручити молодшим дошкільникам

Діти молодшого дошкільного віку емоційно чутливі, здатні обирати діяльність, яка подобається, емоційно виявляти ціннісне ставлення до довкілля та самих себе. Вони радо відгукуються на пропозиції, як-от:

- діяти самостійно, на власний розсуд;
- виконувати доручення по-своєму;
- приймати елементарні самостійні рішення.

Діти цього віку прагнуть допомагати дорослим у побутових справах, доглядати за тваринами та рослинами. Давайте їм прості короткотривалі та епізодичні доручення: покласти на місце іграшку, принести стілець, поправити серветки на столах, насипати у годівничку зернятка тощо.

Найскладніше для дітей молодшого віку — прибирати іграшки. Навіщо прибирати, якщо завтра можна знов гратися? Тож запасіться терпінням і чітко пояснюйте причини робити ту чи ту справу.

Як ускладнити доручення для дошкільників середньої групи

Діти дорослішають, поступово розширюється спектр їхніх можливостей. Дітям середнього дошкільного віку доручайте складніші й триваліші справи, пов'язуйте їх із проханням або звертанням до інших осіб. Чотирирічна дитина вже може прибирати та підтримувати порядок в ігровому куточку, доглядати за тваринами в куточку живої природи тощо. Зміст доручення формулюйте чітко та передавайте коротким, не більше п'яти слів, реченням. Висловлюйтеся доброзичливо.

Якщо доручення спільне для двох і більше дітей, намагайтеся об'єднати їх за симпатією та інтересами.

Діти позитивно сприйматимуть працю, якщо вона дасть змогу більше спілкуватися з дорослим та отримувати від нього позитивну оцінку. Тому запитують «Я правильно зробив?», «Гарно у мене вийшло» і просять «Подивись, як я зробив!», «Подивись, як я вмію!». Оцінюйте їхні дії без роздратування.

У середній групі з другого півріччя запроваджуйте чергування. Ця форма організації трудової діяльності полягає в систематичному виконанні дитиною трудових обов'язків щодо своїх однокласників, а в домашніх умовах — щодо членів родини. Діти співпрацюватимуть, вчитимуться домовлятися, розподіляти завдання. На початковому етапі введення чергувань ознайомте дітей з обов'язками чергових, атрибутами і обладнанням. Поясніть значення роботи чергових для всіх дітей групи та для кожного особисто. Спочатку виконуйте обов'язки чергових спільно з дітьми. Візьміть частину роботи на себе, а іншу частину доручіть дітям. За таких умов чергові матимуть перед собою зразок для наслідування, замість словесних інструкцій. Після трьох спільних з дорослим чергувань вони зможуть самостійно виконати свої обов'язки.

Що можна доручати старшим дошкільникам

У дитини старшого дошкільного віку відбуваються значні зміни у фізичному, психічному та соціальному розвитку. Дитина вже фізично здатна виконати більш складні трудові дії. Вона спроможна самостійно дотримуватися гігієни тіла та праці, бути охайною; може планувати

діяльність, обирати матеріали та обладнання для господарсько-побутової, художньої праці та праці у природі. Але у цьому віці з'являється негативне ставлення до праці та бажання оминати його. Позитивний досвід спілкування з дорослими у спільній трудовій діяльності сприяє формуванню позитивного ставлення до праці, розвитку трудових умінь та навичок. Зміст та форми дитячої праці стають різноманітнішими та багатогранними. У цей період дитина потребує не лише доброзичливої уваги з боку дорослого, а й співробітництва з ним, взаєморозуміння, співпереживання, визнання її чеснот і досягнень.

Аби дитина старшого дошкільного віку збагатила досвід самостійного вибору, стимулюйте її приймати елементарні рішення та брати на себе відповідальність за них. Спонукайте дитину розпоряджатися собою, конструктивно заповнювати вільний час, змістовно його проводити, отримувати від цього задоволення.

Орієнтовні запитання для бесіди з дітьми

- Чи сподобалося тобі трудитися?
- Чи все вийшло так, як ти хотів/хотіла б?
- Що ти любиш робити найбільше? Чому?
- Що ти не любиш робити? Чому?
- Хто тебе просить про допомогу? Як часто?
- Кому ти допомагаєш?

Дитина старшого дошкільного віку точно орієнтується у специфіці вияву основних емоцій людини — радості, подиву, горя, гніву, огиди, презирства, страху, сорому, провини. Вона швидко встановлює зв'язки між життєвими подіями, переживаннями людини та виразом її обличчя і поведінкою. Саме в цьому віці на основі попередньо здобутих знань формується елементарна система цінностей, визначаються пріоритети в діяльності. Діти розуміють залежність прояву емоцій людини від конкретних дій та вчинків, як особистих, так і інших людей. Тому вони намагаються порадувати інших своєю поведінкою, діяльністю, працею.

Після того, як дитина виконає трудове доручення, обов'язково оцініть її зусилля і висловіть своє ставлення до результатів її роботи, а не до дитини. Оцінюйте через «Я-повідомлення». Наприклад, скажіть: «Сподіваюся, що ти зробиш все як слід», «Ти вмієш, у тебе все вийде».

Аби праця для дитини не стала тягарем

Результат діяльності важливий для дитини лише через призму її взаємин з дорослим. Формула якості виконання дитиною трудових доручень дуже проста: «Люблю тебе, відчую твою радість — зроблю! Не люблю — не зроблю». Тож дорослим, які скаржаться, що їхні діти не вміють/не хочуть працювати, слід замислитися, чи хороші взаємини склалися між ними.

Аби дитина сприймала працю як цінність:

- акцентуйте увагу на естетичній та моральній стороні праці;
- розвивайте здатність дитини емоційно відгукуватись на результат праці дорослих та власної — «Як гарно прибране подвір'я», «Якою світлою та радісною видається чиста кімната», «Випраний одяг гарний» тощо;
- дякуйте дитині за її працю, підкреслюйте емоційну значущість її результату для інших — «Як мені приємно, що...», «Мама зрадіє, коли побачить...», «Квіти будуть нам вдячні і усміхнуться...» тощо.
- запобігайте проявам інертності, емоційної глухоти, байдужості та бездіяльності дитини;
- формуйте навички соціально прийнятної та схвалюваної поведінки;
- одухотворіть практичну діяльність;
- збагатіть емоційну сферу дитини, надайте можливість вільно виявляти почуття.

Велике значення приділяйте середовищу, в якому розвивається дитина (див. Додаток). Середовище — це оточення, сукупність природних, предметних та соціальних умов, у яких дитина зростає, опановує науку життя, стає компетентною особистістю з притаманними їй особливостями. Але часто педагоги називають середовищем предмети, речі, іграшки. Вони спрощують саме поняття «середовище» та неправомірно перебільшують роль предметно-ігрового середовища в особистісному становленні дошкільника.

Головними в середовищі дитини є люди і їхні взаємини. Ці взаємини формуються в діяльності й залежать від емоційного фону її перебігу. Тому працю дітей супроводжуйте позитивними емоціями, доброзичливою вимогливістю і формуючою оцінкою.

Соціальне щеплення, або Стимульні ситуації для сталої поведінки

Ситуація загострюється, публіка шаленіє, а рефері розводить учасників бою по кутках. Це про бокс чи дитячий садок? Чи не щодня вихователі стикаються з конфліктами у групі. Але замало насварити дітей і прочитати їм мораль. Як же запобігти таким ситуаціям у майбутньому і сформувати в дітей сталу звичку прийнятної поведінки?

Лариса Дудинська, вихователь-методист закладу дошкільної освіти № 67 «Сонячний», м. Краматорськ, Донецька обл.

Ольга Безсонова, завідувач дошкільного навчального закладу № 67 «Сонячний», м. Краматорськ, Донецька обл.

У дитячому садочку майже на кожному кроці трапляються ситуації, що потребують втручання педагога: «він забрав мою іграшку», «я хочу грати цією машиною», «мені не вистачило олівця» тощо. Теоретично діти знають, як треба і не треба поводитися. Але коли виникає конфліктна ситуація, з'ясовується, що слова та дії живуть окремо. І якщо педагог розв'язує проблему замість дітей, наступного разу вони також звертаються до нього по допомогу. Лише коли дошкільники «пропускають» ситуацію крізь особисте сприйняття, проживуть її, вона закріпиться у їхній свідомості міцніше. Тож зробіть дітям «соціальне щеплення».

Стимульна ситуація — комплексна педагогічна дія, що полягає у створенні спеціальних умов, які провокують зіткнення інтересів і потреб дітей. Такі ситуації стимулюють дітей розв'язати певну проблему та спонукають їх до свідомих вчинків, інтегрують окремі здобутки досвіду дошкільника в реальні соціально прийнятні вчинки в конкретних життєвих ситуаціях.

Щоб стимульна ситуація була результативною, потрібно правильно її використати в педагогічних цілях. У таких ситуаціях діти мають навчитися бачити проблемні моменти, опанувати можливі шляхи зміни моделі поведінки на соціально бажану, отримати досвід переживання відповідальності за спільну справу, морального вибору тощо.

Ми використовуємо спонтанні та спеціально створені ситуації.

Спонтанні ситуації

Будь-що може стати об'єктом емоційного переживання й осмислення дітьми: нова іграшка; квітка, що розцвіла; хвороба товариша та його повернення в дитячий садок і багато інших подій, що виникають поза планом виховної діяльності. Не губіть виховні можливості таких спонтанних ситуацій у гонитві за тим, аби виконати план та дотриматися часових і режимних меж. Адже спонтанні ситуації сприяють прояву соціально бажаної поведінки та корегують небажану. Щоб правильно обрати виховний вплив, визначте вид спонтанної ситуації. Їх можна об'єднати у три групи, які пов'язані:

- з особистісним розвитком дитини — я сам: «Я все робитиму тільки сам», «Це мій малюнок, що хочу, те і роблю», «Я буду капітаном», «Ти тут не найрозумніша», «Я посиджу на спокійному стільчику»;
- міжособистісними взаєминами — я та інші: «Я тобі цукерку, а ти будеш зі мною дружити», «Піди скажи Сашкові, що він баран»;
- ставленням дитини до правил — соціально-моральні та організаційно-дисциплінарні: «Я зараз співати не хочу», «У мене свої правила», «Дівчинка впала, а всі сміються».

Умовно ми виділяємо три фази спонтанної ситуації:

- гострий початок — конфліктний або проблемний із явним порушенням соціальних норм;
- перша реакція учасників ситуації — емоційна, оформлена вербально;
- дії, що спричиняють зміни норм і цінностей — поліпшення чи погіршення взаємин.

Спонтанні ситуації педагог не створює, а лише використовує з метою педагогічного впливу. Постає питання: як же йому поводитися? Пропонуємо модель дій педагога у спонтанних ситуаціях:

Модель дій педагога у спонтанних ситуаціях

Дії	Вербалізація
Зупиніть небажану поведінку	Стоп, далі ми так робити не будемо
Запитайте, що відчувають діти, поясніть причини таких емоцій	Як ти думаєш, що зараз відчуває Марк? Йому боляче, бо ти його штовхнув, щоб стати першим
Запропонуйте помінятися ролями	Уяви себе на місці Марка
Запропонуйте дитині разом сформулювати правило бажаної поведінки	Першим стає той, хто швидше за всіх одягнувся (назвіть причину, яка буде зрозумілою дитині)
Спонукайте до бажаної поведінки	Тепер зробимо так, щоб не образити інших дітей
Проведіть вправи на рефлексію дій та почуттів	Як ви тепер почуваетесь? Як ви гадаєте, для чого ми це зробили?

Спеціально змодельовані ситуації

Окрім спонтанних ситуацій, що виникають у повсякденному житті, використовуйте і спеціально змодельовані. Вони мають бути природними, не фальшивими та відбуватися в реальних, звичних для дитини умовах. Під час роботи з такими ситуаціями:

- не змінюйте умови, в яких перебуває дитина — щоб вона мала змогу простежити чітку залежність результату від зміни власної поведінки;
- враховуйте наявний соціальний досвід дітей — це зумовлює емоційний відгук і стимулює до прояву активності;
- залишайте вибір способу дій за дітьми та постійно підтримуйте його позитивним зворотним зв'язком;
- пропонуйте та надавайте змогу дітям змінити обрану модель поведінки на соціально бажану. Пропонуйте дітям гуманістично спрямовані ситуації, які враховують гідність і право дітей бути особистістю, спонукають їх до самопізнання та самоактивності, створюють позитивний емоційний фон. Підвищити ефективність дасть змогу модель дій педагога у спеціально змодельованих ситуаціях:

Модель дій педагога у спеціально змодельованих ситуаціях

Дії	Вербалізація
Оголосіть легенду — емоційно представте й уведіть дітей у ситуацію, яка потребує розв'язання	Що відбувається? Що трапилося? Яка виникла проблема? Чому виникли труднощі?
Забезпечуйте взаємодію всіх учасників на основі вільного вибору способу дій	Як ви вчините в цій ситуації? Яким буде твій вибір?
Зумовлюйте співпереживання до учасників ситуації та розуміння їх труднощів	Що вони відчували? Який у них настрій? Чи було у вас таке в житті? Що ви тоді відчували?
Закликайте шукати вихід із провокаційної ситуації за допомогою системи запитань. Відповідаючи на них, діти знаходять можливі способи розв'язання проблеми	Що може статися? Як допомогти? Як ти почувався минулого разу, коли був у такій ситуації? Як вчинив би ти на місці того чи того учасника?
Корегуйте модель поведінки відповідно до способу подолання протиріч. Опишіть два можливі способи	Якби в мене було ..., я запросила б ... до гри і ...
Підтримуйте соціально бажані дії дитини, додатково морально мотивуйте обраний варіант поведінки	Я знала, що ти ..., тому що ти добра людина
Позитивно оцінюйте вчинок дитини, проаналізуйте дії та результати	Це ти добре зробив ..., тепер він ...

Спеціально сплановані й змодельовані вихователем ситуації спрямовані на досягнення соціально значущої мети й обмежені місцем, часом і ресурсами. Під час роботи з дітьми використовують три види таких ситуацій.

Вільний вибір

У ситуації вільного вибору дитина має обрати певне рішення з кількох можливих варіантів.

Наприклад, промовчати, сказати «не знаю», сказати правду, не брати участі в обговоренні тощо. Або обрати між суспільним та індивідуальним: я для себе, інші для мене або я для інших.

Види ситуацій вільного вибору:

- моральний вибір — перегляньте разом із дошкільниками відеосюжет про дитину, яка потребує допомоги на лікування. Запросіть дітей допомогти хворій дівчинці. Для цього запропонуйте їм «гроші», які вони заробили під час заняття, віддати дівчинці на ліки або обміняти на цукерку для себе;
- особистісне переборювання — створіть ситуацію за прикладом угорської народної казки «Про двох жадібних ведмежат». Розкажіть, що до групи надійшла посилка від ведмежат — коробка цукерок. Коробка одна, а дітей багато. Під час поділу виявляється, що цукерок вистачає не всім. Запитайте, як діти розподілили б їх. Запропонуйте роздати по дві цукерки найрозумнішим, а по одній — усім іншим. Запросіть дітей висловити свої думки. Така педагогічна провокація потребує від кожної дитини прийняти рішення: з'їсти цукерку самому чи поділитися з іншим.

У ситуації зіткнення інтересів дитина має зробити свідомий вибір, спрямований на захист власних інтересів та координацію дій з іншими учасниками ситуації. Адже в дошкільному віці часто трапляється, що діти навмисне чи мимоволі зачіпають інтереси інших — зазіхають на чужу іграшку, нашттовхуються одне на одного під час гри тощо.

Види ситуацій зіткнення інтересів:

- міжособистісна взаємодія — коли діти виявляють егоїзм, створіть ситуацію, в якій вони мають потурбуватися про однолітків. Дайте дітям певну кількість іграшок, але щоб вистачило не всім. Запропонуйте поміркувати, як можна вчинити, щоб усім дітям вистачило іграшок. Наприклад, можна дістати із шафок ті, що діти принесли до дитсадка з дому;
- суперництво та змагання — якщо діти сперечаються, хто буде стояти чи йти першим, встановіть правило. Згідно з ним, хто швидше за всіх поїсть, чи вдягнеться, чи збере іграшки, той і буде першим;
- обов'язок та відповідальність — для дітей, які руйнують усе на своєму шляху, створіть ситуацію особливої довіри. Запевніть дошкільника, що лише він зможе бути головним архітектором міста майбутнього. Тому він має придумати, організувати й побудувати його. Якщо дитина не дотримується правил поведінки у групі, призначте її головною в день самоврядування;
- співпереживання й емоційне забарвлення — внесіть у групу цікаву скриньку, в якій лежить надзвичайна іграшка. Але дайте нею погратися саме тій дитині, із якою не хочуть грати інші. Коли діти побачать щось нове, вони самі запропонують цій дитині пограти.

У ситуації дій в особливих умовах діти прагнуть розв'язати якісь складні для себе завдання, але їм щось перешкоджає. Наприклад, їм не вистачає даних чи засобів або вихователь створює спеціальні умови чи правила, яких потрібно дотримуватися.

Види ситуацій дії в особливих умовах:

- надання допомоги — оскільки діти не дуже люблять ділитися власними речами, запросіть їх обговорити оповідання Валентини Осєєвої «Сині листочки». Наприкінці заняття запропонуйте об'єднатися в пари та намалювати листочки. Проте олівців має не вистачити для всіх дітей, щоб їм довелося просити олівці в іншій парі;
- обмеження — під час виконання того чи того творчого завдання встановіть правила. Вони регламентують спілкування та поведінку дітей. Наприклад, якщо діти зустрічають когось на території дитячого садка, кажуть вітальну примовку. Або на доріжці здоров'я цілий тиждень скачуть діти, а у п'ятницю — вихователь;
- подолання труднощів — створіть ситуації труднощів, щоб спонукати ініціативу, самостійність, кмітливість, чуйність дітей і їхню готовність шукати правильні рішення. Наприклад, що робити, коли відсутні фарби окремих кольорів чи не вистачає пластиліну для ліплення;
- пошукова — запропонуйте дітям зробити добру справу: допомогти накрити на стіл, одягти малюків на прогулянку, навчити їх малювати та прикрашати новорічний чобіток;

- тренувальна — запросить кількох дітей прийти в нову групу та познайомитися з її вихованцями. А вихованцям цієї групи — потренуватися запрошувати в гру нових дітей. Ми узагальнили різні підходи до створення стимульних ситуацій і розробили методичну матрицю їх організації. Орієнтовні дії:
- сформулювати проблему, яку потрібно розв'язати;
- визначити мету й завдання стимульної ситуації;
- змодельовати «легенду»;
- спланувати дії та розгортання ситуації;
- передбачити можливі труднощі й емоційні реакції учасників.

Проблема — Я хочу (буду) гратися новою лялькою.

Мета — Навчитися грати разом та ділитися іграшками.

Легенда — Нам сьогодні на один день дали пограти такою гарною лялькою, якої ще ні в кого ніколи не було. Хто буде грати?

Особлива умова — У кого лялька, той із нею і грається й не може відмовитися від цієї гри.

Планування — Вихователь віддає ляльку дитині, яка хоче з нею гратися, та запрошує інших дітей до спільної гри: будувати місто, корабель тощо.

Труднощі — Діти можуть не пустити в спільну гру дитину, яка гралася з лялькою.

Реакція — Запропонувати дітям віддати ляльку в іншу групу та продовжити грати всім разом.

Ми не можемо спрогнозувати вплив тієї чи тієї ситуації на дитину. Внутрішні умови стимульної ситуації завжди пов'язані з особистістю вихованця. Отже, вплив будь-якої події в його житті завжди обумовлений історією попереднього досвіду.

Нестійкий характер моральної поведінки дітей виявляється через відсутність прямого перенесення певного досвіду з одних умов в інші. Дитина робить різний вибір на основі того самого правила поведінки під час різних видів діяльності. Щоб опрацювати й закріпити певну норму, ми створили для вихованців кілька видів ситуацій. І хоч цей метод потребує від педагога винахідливості та здатності все передбачити, належні зусилля привели до успіху.

Розвиток мовлення: розв'язуємо актуальні проблеми

ГОЛОВНЕ У СТАТТІ

- Зміни в сучасній методиці розвитку мовлення
- Способи активізувати мовлення дітей
- Електронний посібник — багатифункціональний засіб навчати
- Командний метод складати розповідь

Наталія Гавриш, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, д-р пед. наук, професор

Життя суспільства в цифровому просторі ХХІ століття заважає формувати та розвивати усне мовлення дітей дошкільного віку. Нині розвиток мовлення дітей — одне із найскладніших завдань педагогів. Аби допомогти вихователям розв'язати це завдання, розглянемо декілька запитань.

Що змінилося в сучасній методиці розвитку мовлення дітей

На різних етапах становлення дошкільної лінгводидактики педагоги по-різному розуміли мету роботи з розвитку мовлення дітей в закладі дошкільної освіти.

На початку ХХ століття педагоги навчали дітей первинних знань про мову, закладали основи грамоти. При цьому копіювали шкільну модель організації освітнього процесу.

Вони використовували:

- художнє слово;

- спеціальні навчальні вправи і завдання.

Згодом, коли знань про природу дитячого мовлення побільшало, педагоги головну мету стали вбачати у послідовному формуванні в дітей мовленнєвих умінь. Діти мали засвоювати їх, передусім наслідуючи мовлення дорослих. Основною формою мовленнєвої роботи обрали загальногрупові заняття з розвитку мовлення та розробили спеціальну систему мовленнєвих занять.

На сучасному етапі націлену мовленнєву роботу педагоги спрямовують на формування особистості, яка вільно і творчо застосовує засоби мови в різних ситуаціях буття, тобто на розвиток мовленнєвої особистості.

Умова цього — активна позиція дитини як свідомого мовця. Це означає, що наслідувати зразки недостатньо. Треба створювати умови, аби забезпечити мовленнєве самовираження в різних видах дитячої активності.

Отже, актуальна мета — сприяти становленню активної, самостійної особистості, яка охоче ініціює чи підтримує розмову з іншими, може донести до інших важливу інформацію. Для реалізації означеної мети недостатньо загальногрупових занять двічі на тиждень. Педагоги мають створити емоційно насичене розвивальне середовище, яке стимулюватиме активну інтелектуально-мовленнєву діяльність дітей протягом усього дня та активну комунікацію з дорослими й однолітками.

Такий підхід передбачає зміну мовленнєвої поведінки педагога. Він припиняє одностороннє спілкуватися на кшталт «слухайте мене», починає розмову з дітьми як із рівноправними партнерами, цікавими співрозмовниками, які мають право висловлювати власну точку зору. Мовленнєва робота має вийти за межі мовленнєвих занять і відбуватися протягом усього дня в різних формах роботи та видах діяльності дітей.

Завдання сучасного педагога — забезпечити не лише нормативний рівень розвитку мовлення, тобто навчити вимовляти звуки, слова і створювати елементарні висловлювання, а й допомогти дитині піднятися на вищий культурний рівень в опануванні мовлення, навчити самовиражатися через мовлення та використовувати мовлення як засіб ідентифікації особистості, виокремлення себе серед інших.

Як активізувати дітей запитаннями

Майстерність постанови запитань — умова стимулювання мовленнєвої та індивідуальної активності дітей.

Особливу значущість у вихованні мовленнєвої особистості набуває правильно організована мовленнєва робота з дітьми. Основне навантаження лягає не стільки на обрану форму роботи, скільки на грамотно дібрані методи, прийоми, засоби навчання. Професіоналізм педагога виявляється в таких начебто дрібницях, як вміння ставити запитання. Для побудови реального і змістовного діалогу важливо дотримуватися певних правил щодо його змісту, форми, а також способу постановки запитань.

Основні та допоміжні

Основні запитання ми продумуємо у процесі підготовки до занять чи інших форм роботи з дітьми.

Кількість таких запитань має бути обмеженою, аби не перетворити навіть найцікавішу розмову на допит. Розмова з дітьми успішна, коли вони самі запитують, виявляючи свою зацікавленість, живість думки, допитливість. Але часто діти не мають змоги вставити своє запитання між запитаннями вихователя на кшталт «Нумо скажіть мені...».

Тож у молодшій групі намагайтеся ставити не більше п'яти запитань. Пригадайте, що є й інші засоби ведення пізнавального діалогу:

- мовленнєві завдання;
- вправи;
- словесні ігри;
- педагогічні провокації тощо.

У старшій групі основних запитань може бути до десяти. Але нормально, якщо разом із заготовленими ми використовуємо запитання, що виникають у ході заняття — допоміжні. Вони дають змогу щось уточнити, доповнити, підтримати дитину, підказати тощо.

Репродуктивні та проблемні

Усі запитання за змістом поділяють на:

- репродуктивні — Хто? Що? Яке? Де?
- проблемні — Як? Чому? Навіщо? Яким чином?

Репродуктивні запитання допомагають відтворити побачене, проблемні запитання спонукають дітей подумати. Перша вимога: співвідносити репродуктивні та проблемні запитання. Кількість перших має зменшуватися з віком дітей, кількість проблемних запитань — збільшуватися. Порушення означеного співвідношення гальмує не лише розвиток зв'язного мовлення дошкільнят, а й розвиток їхнього мислення.

Не запитуйте про очевидне. Ставити запитання за змістом літературного тексту і картини треба так, аби спонукати дитину подумати над відповіддю, пояснюючи щось, будувати власне висловлювання.

Традиційне запитання на кшталт «Що ви бачите на картині?» спонукатиме дітей назвати все, що є на картині. Запитайте по-іншому, наприклад так: «Як ви зрозуміли, що горобчики дружать?» Щоб запитання «Які улюблені ігри й забави друзів?» не спричинило пусте перераховування, попросіть висловити свою думку: «Почни так: я думаю....» Або зорієнтуйте дітей пошукати декілька відповідей: «Знайдіть не менше трьох причин..., ознак того, що...».

Інший спосіб — педагогічна провокація. Вихователь провокує самостійну думку дітей твердженням, яке може бути й завідомо помилковим. Діти мають його спростувати або підтвердити.

Репродуктивні одноваріантні запитання радимо урізноманітнювати і в інший спосіб. Наприклад, не ставте одноманітні запитання типу «Якого кольору штанці, шафка, кулька тощо...?», «Який за формою стіл, м'яч, ракетка тощо...?», «Що на картинці круглої форми?», а проведіть вправу «Відгадай за описом».

Інший прийом замінити репродуктивні запитання — мовленнєві завдання «Розкажи...», «Назви...», «Продовжуй речення...», «Порівняй...».

Оживити ситуацію традиційного розглядання картини за запитаннями дасть змогу прийом входження у картину — включення та озвучення сенсорних відчуттів.

Форма запитань

Якщо говорити про вимоги до форми і постанови запитань, то варто їх формулювати так, аби не породжувати однослівну відповідь. Більшість репродуктивних запитань такі:

- Якого кольору сорочка у горобця? — зелена;
- Що робить поросля? — стрибає.

Ставте запитання так, аби вони припускали кілька рівноправних відповідей. Наприклад, розглядаючи картину, вихователь запитує, «Який день на картині?», і задовольниться відповіддю в одне слово «теплій». Змініть форму запитання: «Що на картині свідчить про те, що зображено теплий літній день?». Стимулюйте дітей такими словами: «Поясніть...», «Розкажіть...», «А ще що засвідчує?» тощо. Таке формулювання спонукає дітей відшукувати на картині аргументи для підтвердження вже відомого.

Вимоги до постанови запитань, визнані Єлизаветою Тихєєвою. Їх суть:

- не частити запитаннями;
- намагатися різнобічно обговорити кожне;
- дати змогу всім висловитися.

Ще важливо не поспішати відповідати за дітей. Зазвичай вихователі так і роблять: сама запитала і сама відповіла.

Отже, майстерність запитань є важливою умовою активізації інтелектуальної та мовленнєвої діяльності.

Які методичні прийоми допомагають навчити розповідати

Запитання та інші прийоми стосуються тієї частини заняття, що присвячена організації сприймання картини чи тексту. Тепер розглянемо методичні прийоми вправління дітей у складанні розповідей у другій частині заняття.

Однією з провідних вимог до організації навчання розповідання в методиці радянських часів полягала в одноосібному виконанні мовленнєвих завдань. Вихователь не мав допомагати дитині у складанні чи промовлянні розповіді, хоріві декламації не схвалювалися.

Суміжне мовлення

Сучасна методика ґрунтується на принципах гуманізму, тому за новими вимогами педагог має допомагати дитині. Не говорити за неї, а підтримувати її у процесі народження мовленнєвого висловлювання. Є такий прийом — суміжне мовлення, коли вихователь починає фразу, а дитина продовжує її.

Якщо йдеться про цілісну розповідь — опис чи повідомлення, — то сучасна методика радить використовувати структурно-синтаксичну схему. Її суть у тому, що вихователь за допомогою стимульних слів задає логіку опису чи повідомлення, тобто його «кістяк», допомагаючи дитині з нарощуванням змісту по кожній позиції. Самій дитині складно контролювати логіку оповіді, а за допомогою дорослого їй під силу бути успішним у розповіданні.

Структурно-синтаксична схема опису містить стимулюючі слова та пояснення до них:

- Це... — назва предмета чи об'єкта;
- Він такий... — загальна його характеристика;
- У нього є... — притаманні йому елементи;
- Він вміє або з ним можна... — його вміння чи можливі дії з ним;
- Мені подобається... — висловлення ставлення до предмета чи об'єкта.

Структурно-синтаксична схема повідомлення:

- Були собі... — початок (називання персонажів історії, короткий опис місця подій);
- Одного разу... — зв'язка;
- Раптом... — кульмінація;
- Тоді... — розв'язка;
- І стали вони... або з тих пір... — кінцівка.

Стимульні слова можуть бути іншими, залежати від змісту й характеру повідомлення. Незмінна лише суть — зорієнтувати дитину і підтримати її намір розповідати. Багаторічна практика використання цього методичного прийому переконливо довела його ефективність. Особливого значення він набуває за умов колективного розповідання.

Під час колективної розповіді діти емоційно заряджають один одного бажанням розвивати сюжет, підтримують, доповнюють, отримують задоволення від мовленнєвої діяльності, впевнюються у своїх силах. І навіть ті, хто не сказав ні слова, чують численні варіанти і засвоюють їх.

Стимульне слово педагога може підтримати не одна дитина. Причому багатоваріантність не псує, а збагачує історію численними доповненнями, подробицями, що дозволяє зберігати стійкий інтерес дітей до мовленнєвотворчої діяльності.

Розповідання командами

Для старших дошкільників у процесі навчання розповідання за змістом картин чи літературних творів найбільш ефективним стає розповідання командами. Вихователь пропонує дітям обрати свою команду, домовитися, хто починатиме, продовжуватиме, а хто закінчуватиме оповідь.

У перший раз педагог може порадити дітям, як доцільно домовитися: «Хтось з вас може розповісти про те, якими були горобчики, як їх звали, інший — про їх улюблені ігри, а хтось розповість, де горобчики любили бувати».

Такий спосіб організації дітей вимагає від кожного в команді бути уважним до своїх товаришів, щоб вчасно вступити. Та й слухачі також виявляють увагу, бо йде мимовільне змагання команд, отже кожен переживає не стільки за особистий успіх, а за успіх команди.

Перша команда складає оповідь до першої картини серії після її всебічного обговорення. Друга команда — за першою і наступною картинами, третя — за першою-другою-третьою після їх обговорення. І, нарешті, четверта команда складає розповідь від початку до кінця. У четвертій команді може бути більше число мовців. Хоч діти кілька разів повторюють те, про що говорила попередня команда, але кожного разу роблять це по-своєму.

Отже цей метод крім позитивного впливу на формування мовленнєвих умінь, ще й сприяє підтримці ровесницьких стосунків. Так само доцільно використовувати командний метод під час навчання дітей переказу літературних творів та й у інших навчальних ситуаціях, де ліпше діяти разом.

Від предмета до сюжету: складайте розповідь разом з дітьми

Як навчити дітей створювати власну розповідь? Адже мовленнєвотворча діяльність — «вузол», у якому сходяться мислення, мовлення, уява та пам'ять. Пропонуємо скористатися технологією колективного сюжетоскладання

Наталія Гавриш, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, д-р пед. наук

Що робити, якщо дітям нецікаво складати описові розповіді та переказувати відомі казки? Створити разом із ними власну казку. Адже діти більше уваги приділяють ідеї, тобто задуму свого твору, який відображає сюжет малюнка, гри чи казки. Використовуйте технологію колективного сюжетоскладання, щоб допомогти дитині перейти від репродуктивних до мовленнєвотворчих дій.

Принципи

З чого починається кожна технологія? З основних положень. І наша не виняток. Тому, щоб складати історії разом із дітьми цікаво й з користю, не забувайте про принципи:

- радісного навчання — організуйте роботу так, щоб під час створення розповіді у дітей виникало відчуття емоційного задоволення, щоб вони раділи власному результату;
- мовленнєвої активності — створюйте умови для спільної мовленнєвої гри, що захопить усіх її учасників;
- розвитку мовлення як цілісного утворення — впливайте на розвиток усіх сторін мовлення: звукової, лексичної, граматичної; додавайте до створення сюжету словникову роботу, ігрові вправи тощо;
- емоційно-когнітивної готовності — переконайтеся, що діти підготовлені до спільної діяльності: мають необхідні знання, гарний настрій та зацікавлені подальшою роботою.

Якщо ви будете використовувати ці положення під час спільної роботи над сюжетом, то зможете занурити дітей у художньо-мовленнєву діяльність на цікаву і для них, і для вас тему.

Структурно-синтаксична схема

Обов'язковий елемент керування колективним сюжетоскладанням — структурно-синтаксична схема (далі — ССС). Вона дає педагогу змогу здійснювати супровід дитячих висловлювань. Складіть ССС зі стимульними словами, щоб структурувати розповідь (табл.).

Опис — статична характеристика предмета чи об'єкта		Повідомлення — динамічна характеристика події	
Структурний елемент опису	Стимульне слово	Структурний елемент повідомлення	Стимульне слово
Назва предмету	Це —...	Початок	Були собі... Ця історія про...
Загальна характеристика	Він такий...	Зав'язка	Одного разу...
Елементи	У нього є...	Кульмінація	Раптом...
Можливі дії	Він може...	Розв'язка	Тоді...
Ставлення до предмета	Мені подобається...	Закінчення	І стали вони...

Використовуйте ССС, щоб забезпечити дітям успіх, незалежно від їхнього рівня володіння мовленням. Слова-стимули дають змогу створити у дітей враження, що вони складають історію самостійно. Коли кожна дитина додає своє слово-реакцію, то кінцевий результат викликає у них задоволення від групового успіху. А це відчуття надихає та викликає бажання продовжувати складати сюжет.

Етапи організації

Колективне сюжетоскладання ефективно для роботи з дітьми різного віку. Головне — упроваджувати його за етапами:

- підготовчий — почніть з мотивації, зацікавте дітей можливістю скласти нову історію разом, актуалізуйте знання дітей за темою розповіді, організуйте мовленнєві ігри;
- основний — створіть разом із дітьми уявний образ персонажів та сюжетних моментів за допомогою ССС, а потім складайте послідовно історію за епізодами: перший перший і другий перший, другий, третій. Кожного разу історія буде змінюватись і ставати цікавішою;
- заключний — унаочніть сюжет: запропонуйте дітям створити ілюстрації, колаж, книжку, щоб не забути історію і розповісти її друзям і батькам.

Методичні поради і приклади

Мовленнєвотворча діяльність — вид творчої гри. Тут наявні елементи планування, задум і предметна діяльність. І результат, який залежить від вибору основи для сюжетоскладання. Пропонуємо здійснювати колективне сюжетоскладання на основі:

- набору іграшок для дітей молодшого дошкільного віку;
- літературного тексту для дітей середнього та старшого дошкільного віку;
- набору опорних слів для дітей старшого дошкільного віку.

Іграшки чи предмети

Сюжетоскладання з опорою на іграшки чи предмети заворюють дітей від початку.

Продемонструйте дітям іграшкових ведмедика та їжачка. Зацікавте малюків іграшками-персонажами за допомогою загадки або короткого вірша. Щоб заохотити дітей до нової справи, запропонуйте:

- мовленнєві ігрові вправи — звукоімітаційні ігри, ігри-повтори;
- імітаційні ігри — показати, як ходить ведмедик, пальчиками колючого їжачка;
- інтелектуальні завдання — викласти ведмедика з паперових кружків різного розміру, їжачка з півкола та лічильних паличок тощо.

Така діяльність нікого не залишить байдужим, і тепер ваша пропозиція скласти нову історію про ведмедика та їжачка зацікавить дітей.

Відтак запропонуйте дітям створити образи персонажів і місце подій майбутньої історії. Почніть із відповідей на прості запитання, наприклад: «Де жили ведмедик та їжачок? Чи це були іграшкові звірі? Вони були дорослими чи малюками? Ведмедик та їжачок були знайомі чи жили окремо?».

Уважно слухайте відповіді-пропозиції дітей, надавайте їм постійну емоційну підтримку. Після цього запропонуйте розповісти історію про ведмедика та їжачка із самого початку. Використовуйте прийом суміжного мовлення, коли дорослий починає фразу, а діти продовжують.

Допоможіть дітям скласти початок історії, порадійте разом із ними маленьким успіхам і запропонуйте нові запитання для зав'язки. Наприклад: «Як ви гадаєте, ведмедик та їжачок зустрілися на галявинці чи біля річки? Куди йшов ведмедик? А куди міг іти їжачок?».

Спрямовуйте відповіді дітей суміжним мовленням, деталізуйте окремі моменти, зокрема запропонуйте дітям уявити, що полюбляли персонажі історії їсти на сніданок. Постійно підтримуйте бажання дітей збагатити історію своїми доповненнями.

Аналогічно організуйте обговорення кульмінаційної події. Навіть якщо ви маєте кілька власних варіантів розгортання подій, будьте готові, що у дітей буде інший. Що детальнішим буде «вимальовування» уявного образу, то цікавішою буде розповідь. Після обговорення запропонуйте дітям розповісти історію із самого початку.

Так само обговоріть кінцеву частину історії: «Про що могли домовитися ведмедик та їжачок?

Що запропонував ведмедик? Що відповів їжачок? Як вони поверталися додому?» Після обговорення

останньої частини запропонуйте дітям розповісти історію від початку до кінця. Якщо у дітей виникнуть труднощі, використовуйте прийом суміжного мовлення.

Наприкінці створіть разом із дітьми колаж про пригоди ведмедика та їжачка. Підтримуйте бажання дітей коментувати творчий процес. Усе готово? Запропонуйте дітям поділитися історією з працівниками садочка, а пізніше — з батьками.

Літературний твір

Щоб організувати колективне сюжетоскладання на основі літературного твору, оберіть короткий текст. Він буде виконувати роль смислового стрижня. Його будуть доповнювати і збагачувати діти під час спільної творчої розповіді. Наприклад, візьміть коротку, у три рядки, казку Михайла Коцюбинського «Про двох цапків». Увесь сюжет — два цапки зустрілися на кладці, не пропустили один одного, різьками стикнулись і разом упали в річку.

Прочитайте казку та спрямуйте її обговорення на роздуми і відчуття дітей: «Що здивувало в цій історії? Що сподобалося/не сподобалося? Що виявилось незрозумілим?» Щоб допомогти розв'язати сумніви та ліпше зрозуміти суть подій, запропонуйте дітям:

- спробувати пройти по вузькій доріжці по одному та назустріч одне одному;
- викласти за допомогою лічильних паличок/стрічок річку і кладочку;
- скласти словесний портрет маленького козеняти з опорою на ілюстрацію.

Потім зауважте, що багато чого в цій коротенькій історії залишається незрозумілим: як і чому цапки опинилися на березі річки, звідки і куди вони прямували, чому поспішали, кого могли зустріти по дорозі тощо. Запропонуйте дітям додумати деталі, щоб історія вийшла цікавішою.

Створіть разом із дітьми уявний образ кожного з епізодів історії:

- початкового — де, з ким, як жили козенята, чим вони займалися зазвичай, як любили починати день;
- проміжного — куди козенята могли прямувати, хто і за чим їх відправив, кого вони могли зустріти по дорозі, про що їх могли попереджати;
- заключного — як саме зустрілися козенята, про що вони подумали, як намагалися домовитися чи навпаки, як вони продовжили свій день.

Відтак складіть разом із дітьми нову історію. Для цього поступово нарощуйте кожний епізод: розповідь початкового епізоду; початкового та проміжного; початкового, проміжного та заключного. Якщо у дітей виникають труднощі, використовуйте ССС і суміжне мовлення.

Наприкінці запропонуйте дітям обрати будь-який фрагмент історії та проілюструвати його. Потім складіть усі ілюстрації у спільну саморобну книжку. Тепер до неї можна повертатися неодноразово та переповідати свою історію всім охочим.

Опорні слова

Ще один із варіантів організації колективного сюжетоскладання — за набором опорних слів. Цей спосіб має свою специфіку підготовчого етапу. Оберіть 5–6 опорних слів, але так, щоб хоча б одне з них «випадало» із загального ряду. Слова надрукуйте на окремих картках, доповніть надпис символічним чи реальним зображенням. Це потрібно для того, щоб під час обговорення діти могли самі вирішувати, про кого чи про що буде історія, у якій послідовності до неї будуть долучатися інші опорні слова.

Наприклад, щоб скласти історію про чарівний гудзик, зверніть увагу дітей на купу гудзиків, різних за кольором, формою, розміром, кількістю дірочок. Запропонуйте дітям розглянути їх, обстежити, згрупувати за різними ознаками, знайти найкрасивіший або найзручніший гудзик для різних ситуацій тощо.

Щоб актуалізувати необхідний для мовленнєвотворчої роботи словник, запропонуйте:

- лексичні вправи — добирати слова, що характеризують гудзики; назвати дії з гудзиками, місця, де можна побачити гудзики; поміркувати, чим можна замінити відсутність гудзика як елемента одягу;
- інтелектуальні завдання — викласти з гудзиків квітку, гусінь, букет, будинок тощо; «прикрасити» сукню певною кількістю гудзиків; з'єднати чотири дірочки гудзиків різними способами тощо.

Пропонуйте дітям розв'язувати завдання в парах, трійках, командах. Це дасть змогу згуртувати дітей та налаштувати їх на спільну роботу.

Тепер час скласти історію про чарівну силу гудзика. Назвіть інші опорні слова, наприклад: комашка, автомобіль, квітка, лялька, хлопчик. Картки зі словами озвучуйте та розташовуйте перед очима дітей. Запропонуйте дітям обрати головного персонажа історії, охарактеризувати його та скласти про нього історію: де й з ким жив, його улюблені справи; де знайшов гудзик, які наміри щодо гудзика були; як проявилися чарівні властивості, кому і як допоміг гудзик тощо.

Щоб посилити інтригу, запропонуйте дітям придумати, як гудзику загрожувала небезпека та як вдалося його врятувати. На завершення повторіть із дітьми всю казку про чарівну силу гудзика ще раз.

Пізніше запропонуйте дітям домовитися, хто який епізод буде зображувати, та намалювати ілюстрації. Потім оповідачі визначають місце свого малюнка-ілюстрації серед інших та беруть участь у спільній розповіді. З малюнків складіть книжку та доповніть короткими записами.

Отже, технологія колективного сюжетоскладання забезпечує інтеграцію різних видів активності дітей під час реалізації задуму. Спільна робота дає змогу активізувати творчу уяву, мислення і мовлення дітей. Тож спробуйте, і до нудних розповідей за зразком ви більше не повернетесь.

Застосовуйте різновиди мовленнєвої комунікації з дітьми

Дитина вже через хвилину забуває, що ви в неї спитали? Їй не цікаво брати участь у занятті? Забудьте про шаблонні відповіді дітей! Натомість спонукайте їх до повноцінного діалогу. Дізнайтеся, як за допомогою розмови, бесіди та полілогу навчити дітей висловлювати свої думки

Наталія Гавриш, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти

Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, головний науковий співробітник лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, д-р пед. наук

Соціальний досвід дітей дошкільного віку формується на основі отриманих уявлень про навколишній світ. Найповніше джерело інформації для дітей — дорослі. Саме вони зазвичай задовольняють пізнавальний інтерес дошкільників. У дитячому садку вихователі не лише відповідають на численні запитання дітей, а й пропонують їм самостійно відшукати відповідь. Для цього організовують розмови, бесіди та полілоги. За спрямованістю та механізмами ці форми мовленнєвої взаємодії принципово відрізняються. Розгляньмо коротко суть кожної з них.

Соціальний досвід дітей дошкільного віку формується на основі отриманих уявлень про навколишній світ. Найповніше джерело інформації для дітей — дорослі. Саме вони зазвичай задовольняють пізнавальний інтерес дошкільників. У дитячому садку вихователі не лише відповідають на численні запитання дітей, а й пропонують їм самостійно відшукати відповідь. Для цього організовують розмови, бесіди та полілоги. За спрямованістю та механізмами ці форми мовленнєвої взаємодії принципово відрізняються. Розгляньмо коротко суть кожної з них.

Розмова

Діалог — обмін репліками між співрозмовниками, які щось обговорюють, коментують, оцінюють, підказують одне одному, надихають тощо. Діти й дорослі діалогізують у форматі розмови або бесіди. На жаль, часто розмова як форма діалогу дорослого з дітьми реалізує не основну комунікативну функцію, а передусім регулятивну, вказівну. Так розмова набуває ознак вказівки, наказу дорослого, зауваження без обговорень. Наприклад: «Сашко, ти маєш зрозуміти, що...!», «Вітасику, це треба робити так...!» У ліпшому разі вихователь зводить розмову до пояснення чи монологізованого коментаря ситуації.

Зазвичай педагоги використовують розмову як форму мовленнєвого реагування на конкретну ситуацію: Сашко штовхається, Маринка сумує, горобці скубуться за крихту, одяг у шафі складено неохайно, необхідно нагадати про небезпеку брудних рук тощо.

Нерідко трапляється й так, що дорослі лише вдають, що слухають, а насправді лише формально підтримують діалог. Діти це відчують і поступово втрачають інтерес до таких розмов. Щоб спілкування було повноцінним, тобто двостороннім, а діти виявляли відкритість і довіру, дорослі мають не просто слухати, а чути й розуміти кожного з них.

Дорослих дратує відчуття, що діти нібито не чують їх, часто не сприймають і не засвоюють того, що вони бажають донести. Але хіба не вони подали такий приклад? Діти понад усе цінують кожную мить щирого й зацікавленого спілкування, у якому дорослі присутні без останку. І хоч така розмова потребує більше часу, результат її буде ефективнішим.

Бесіда

Бесіда — це завчасно підготовлена, цілеспрямована й чітко продумана розмова на певну тему. Щоб вона не пройшла повз вуха дітей, вибудовуйте її як діалог. Бесіда втрачає сенс, якщо говорить переважно педагог, а діти лише вставляють короткі репліки в потрібних місцях. Повноцінна бесіда передбачає, що дорослий сприймає дітей як активних співрозмовників, думка яких має значення. Бесіда може бути структурним елементом будь-якого заняття. За її допомогою вихователь:

- доповнює спостереження, сприймання тощо;
- пояснює особливості чи послідовність дій;
- готує, налаштовує, мотивує, націлює дітей на різні види діяльності;
- узагальнює, підсумовує результати спільних дій тощо.

Види бесід

Підсумкова — «заклучний акорд» у тривалій цілеспрямованій та різнобічній освітній роботі.

Наприклад, бесіда на основі спостережень за природою наприкінці певного сезону.

Морально-етична — побудована на основі літературних творів. Наприклад, бесіда на тему «Бажання та мрії» за казкою Валентина Катаєва «Квітка-семицвітка».

Інформаційно-пізнавальна — охоплює різні сторони життєдіяльності дошкільників. Наприклад, бесіди про професії батьків, космос, воду як дар природи.

У роботі з дітьми старшого дошкільного віку використовуйте бесіду як окрему форму освітньої діяльності. Тобто плануйте її як окреме заняття, у якому обговорення певної теми посідає центральне місце серед інших методів — читання, гри, вправи, спостереження тощо.

Структура такої бесіди містить три частини з чітко окресленими функціями:

- вступна — налаштувати на обговорення теми, актуалізувати знання й необхідний тематичний словник, зацікавити, заінтригувати тощо;
- основна — систематизувати, збагатити, уточнити знання й уявлення дітей з обраної теми за допомогою різних засобів і методів;
- заключна — узагальнити, підбити підсумки, сформулювати оцінні судження щодо участі дітей у розмові, висловлених думок; зберегти створений під час бесіди емоційний настрій, налаштувати на позитив у подальших діях дітей.

Основний елемент бесіди — це запитання. Прості та репродуктивні запитання спонукають дитину відтворювати відоме й очевидне. Евристичні, проблемні, складні запитання заохочують дошкільників розмірковувати, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, логічні ланцюжки. Успіх бесіди залежить від правильно обраних за кількістю та якістю запитань. А вміння формулювати необхідні запитання свідчить про професійну майстерність педагога.

Полілог

Суть поняття «полілог» стає зрозумілішою у зіставленні з бесідою, адже полілог є одним із її різновидів. Одна з основних цілей бесіди — інформувати, сприяти засвоєнню, розширенню й систематизації знань і уявлень. А полілог спрямований на формування вміння формулювати й висловлювати власну думку, міркувати, доводити, обстоювати свою позицію.

За визначеннями науковців, полілог — це проблемна бесіда, дискусія, диспут, у яких стикаються різні позиції, різні погляди на певне питання. Тож у результаті такого спілкування людина збагачує світосприймання, вчиться пізнавати себе, закони довкілля, виносить із них власні смисли, життєво необхідні для саморозвитку.

Використовуючи полілог у роботі з дошкільниками, враховуйте специфіку віку. Малий життєвий досвід, недостатні мовленнєві можливості, своєрідність психічних процесів зумовлюють часові обмеження для проблемної розмови. Тож полілог не може бути самостійним видом заняття. Ключовим для полілогу є вибір теми. Правильно визначена тема зумовлює загальний смислоутворювальний ефект, підвищує рівень мислення, допомагає усвідомити взаємозв'язок усього з усім. Формулюйте тему для полілогу як запитання, що спонукає зробити свідомий аргументований вибір.

Щоб розпочати полілог, запропонуйте дітям поміркувати: «Відомо, що допомагати добре. А коли допомога — це погано?», «Що сильніше — слово чи рука?», «Чи можуть діти й дорослі обійтися одне без одного?», «Якого розміру „хочу“? Чи всі „хочу“ однакові?», «Чи легко бути маленьким?», «Чи можуть знання зростати або зменшуватися?» тощо.

Дотримуйтеся під час полілогу ключового правила: «Нічого не говори сам, став мудрі запитання дітям». Давайте дітям змогу подумати та не поспішайте «заповнити паузи». Водночас намагайтеся відчувати продуктивність цих пауз: чи діти просто сидять і чекають, що буде далі, чи вони розмірковують. «Порожні» паузи небезпечні тим, що зникає ритмічність розмови, а відповідно — інтерес дітей до неї. Продуктивні паузи важливі, бо навчають дітей розмірковувати.

Полілог — це зіставлення різних поглядів на одну проблему, тому враховуйте принцип багатоваріантності. Він допомагає дітям звикнути до думки, що існують різні погляди на те саме питання, не обмежуватись одним підходом і шукати кілька способів розв'язання поставленого завдання. Ставте дітям запитання, які не передбачають однозначної відповіді. Так ви одразу зорієнтуєте їх на існування кількох можливих варіантів: «Як швидко зробити светр важким? Назвіть хоча б три способи», «Як вибачитися перед людиною, яка не розуміє вашої мови?» тощо.

Щоб у полілозі взяло участь якомога більше дітей, вирівняйте їхні «стартові позиції». З'ясуйте, чи розуміють дошкільники суть проблемного запитання і як вони її розуміють. Запропонуйте пояснити значення ключового поняття теми полілогу.

Діти виявляють живий інтерес до полілогу, коли відчують, що дорослому й самому цікаво отримувати відповіді на проблемні запитання. Щоб полілог не перетворився на монолог, підготуйтеся до обговорення, уникайте директивного тону, навчіться слухати дітей та швидко реагувати на висловлювання.

Наостанок зауважимо, що для ефективної мовленнєвої взаємодії з дошкільниками не достатньо добре відомих методів і прийомів. Важливішим є щире бажання дорослого почути дитину як носія власної думки й певної життєвої позиції, зрозуміти її. Як то кажуть: «Щастя — це коли тебе розуміють».

Додамо: для початку — коли тебе чують.

Мистецтво є потужним інтегратором в освіті дітей дошкільного віку, засобом впливу на розвиток творчих здібностей, зокрема образотворчих і музичних. Тому традиційними в освітній роботі закладів дошкільної освіти є заняття з малювання, ліплення, аплікації, музики тощо. Проте аналіз сучасної освітньої практики свідчить, що серед вихователів поширені стереотипні погляди на розвиток музичних здібностей дітей. Вони звикли перекладати відповідальність за організацію та результати музичного виховання на музичного керівника. Невтішна ситуація й в організації образотворчої діяльності. Вихователі перетворюють заняття на міні-копію шкільного уроку та вимагають, аби діти застосовували певні матеріали, чітко відтворювали запропоновані зразки тощо.

Авторитарний підхід не сприятиме розвитку ані образотворчих, ані музичних здібностей дитини. Репродуктивний характер організації мистецької освіти слід замінити на креативний, який має базуватися на синкретичних особливостях мистецтва, творчості вихователя та його орієнтації на сучасні інтегровані форми роботи з дітьми.

Як розкривати творчі здібності

Основою мистецької діяльності є уява дитини — психічний процес, що потужно впливає на розвиток особистості. Мистецька діяльність дошкільника — музична й образотворча — це цілий світ дитячих уявлень та їх відображення доступними засобами і способами. Музика — мова серця, найніжніших почуттів, світу емоцій. Вона дає поштовх внутрішньому переживанню. Ці внутрішні відчуття й переживання викликають бажання передавати музику в міміці, жестах, рухах, співі, грі, спонукають створювати нові образи. Тому шукайте оптимальні підходи, методи впливу на кожну дитину, які сприяли б подальшому розвитку проявів особистості та її творчих здібностей. На перший план у мистецькій освіті ставте не теоретичні орієнтири та техніку виконання, а емоційне та чуттєве сприйняття мистецтва. Це дасть змогу інтегровано впливати на почуттєву сферу дитини.

Освітній процес у закладі дошкільної освіти не передбачає розподілу змісту освіти за предметами.

Складно відокремити мовленнєву від пізнавальної, творчої діяльності. Отже, як увести дітей у цей цілісний світ? Як сформувати в них життєву компетентність? Предметна система організації навчання у школі, і, як наслідок, занятійна система в дитячих садках не розв'язують ці завдання.

Діти звикають до постійних вказівок з боку педагога, батьків і губляться, коли потрібно щось зробити самостійно. У житті для нас немає зразків, схем, алгоритмів, кожний сам приймає рішення.

Розв'язати таке завдання дасть змогу спрямованість освіти на розвиток творчості. Аби розвивати творчість дітей педагог не має вимагати прямого наслідування, нав'язувати способи дій. Кожна дитина має право самостійно шукати та обирати власні варіанти. Вона проявляє особистісне ставлення до пропозицій педагога й може погодитися або не погодитися. Це викликає складнощі для вихователів, які не можуть відірватися від конспекту та запропонувати для дитини цікаві види діяльності, незвичні форми роботи тощо.

Аби ефективно розвивати творчі здібності дітей, педагог має:

- знати вікові психічні особливості дошкільників та розуміти закономірності розвитку їхніх музичних та образотворчих здібностей;
- формувати в дітей цілісність образів та явищ методом сприймання та проживання;
- активізувати музичну діяльність під час образотворення — застосовувати ігри-драматизації, вокальні та інструментальні імпровізації, диригування оркестром, пропонувати створювати на основі власних почуттів музичні заклички, наспіви тощо.

Щоб репродуктивний характер організації мистецької освіти замінити на творчий, застосовуйте різні підходи до організації образотворчої діяльності дітей. Дайте їм змогу:

- обирати різні художні матеріали та самостійно їх освоювати;
- експериментувати з різними матеріалами;
- самостійно знаходити способи передачі образу в малюнку, ліпленні, аплікації, співах, музично-ритмічних рухах.

Не обмежуйте мистецьку діяльність дітей лише традиційними заняттями. Проводьте з дітьми ігри-драматизації, спонукайте до вокальних та інструментальних імпровізацій, диригування оркестром, пропонуйте дітям створювати на основі власних почуттів музичні заклички, наспіви тощо.

Творчі здібності в дитини розвиватимуться ефективніше, якщо комплексно активізувати всі канали сприймання — візуальний, аудіальний, кінестетичний.

Як інтегрувати образотворче та музичне мистецтва

Організуйте мистецьку освіту так, аби діти емоційно занурювалися в середовище, насичене різноманітними матеріалами для творчості. Завдяки художньому слову, музичному супроводу вони повніше й яскравіше сприйматимуть довкілля, а значить, створюватимуть емоційно забарвлені образи. Проводьте мистецькі заняття як художньо-педагогічне спілкування, не виокремлюйте при цьому малювання, ліплення, аплікацію. Натомість спонукайте дітей створювати образи із матеріалів, які діти обиратимуть самостійно. Це дасть змогу реалізувати їхні задуми. Спільно досліджуйте та спостерігайте, щоб наситити дітей яскравими враженнями.

Яблуко

Запропонуйте дітям скуштувати яблуко. Запитайте їх:

- Яке яблуко на вигляд?
- Яке яблуко на смак?
- Як росте яблуко?

Проведіть психологічний етюд.

Нумо станемо маленькими зернятками, відчуємо тепло рук садівника, м'якість землі, свіжість дощу. Потягнемо ручки вгору, до сонечка! Міцно станемо на ніжки — це стовбур нашої яблуньки. Що він міцніший, то смачніші плоди. А тепер долоньками ніжно візьмемо яблуко. Відчуйте, яке воно гладеньке, кругле. А хвостик покаже характер яблучка. Якщо хвостик задертий угору, яблучко хвалькувате. Якщо нахилене вбік — сором'язливе, ніжне...

Образ яблука дитина може:

- відтворити у малюнку фарбами, олівцями, крейдою;
- виліпити з солоного тіста, глини;
- зробити з паперу тощо.

Створюючи так образ, дитина не просто уявляє його, вона проживає його усіма відчуттями: тактильними, кінестетичними, візуальними тощо. Дитина входить в образ, а музика підсилює ефект. Відтак, цей образ оживе на папері, стіні, склі — там, де його створюватиме дитина. Така форма роботи дає їй змогу не наслідувати зразок вихователя, а відобразити те, що вона бачить на основі власного досвіду.

Візуалізація образу важлива й для розвитку музичних здібностей дитини, зокрема це (за Борисом Тепловим):

- сприймання та відтворення музики;
- сприймання та відтворення ритму.

Комплексний підхід до створення образу дасть змогу навчити дітей слухати та переживати музику, занурюватися в неї, вслухатися у власні почуття. Аби провести мистецьке заняття ефективно, залучайте невелику кількість дітей. Оптимально — підгрупа з п'яти-семи дітей молодшого та семи-дев'яти дітей старшого дошкільного віку. Заняття має тривати доти, поки кожна дитина не завершить роботу. За необхідності дитина може завершити роботу після прогулянки, у другу половину дня, вдома тощо.

Як розвивати музичні задатки

Розвивати музичні здібності дітей в образотворчій діяльності слід у спеціально створеному полідіяльнісному просторі. Перш за все стимулюйте позитивні емоції дітей. Застосовуйте методи та прийоми роботи з дітьми, які формують та розвивають сприймання та відтворення мелодії й почуття ритму. Саме ці музичні здібності активізуються під час образотворчої діяльності. Комплексно вплинути на розвиток музичних здібностей дадуть змогу вдало дібрані ритм мазків і ліній, техніки роботи з папером, мелодії, які відповідають сюжету образотворчої діяльності.

Аби ефективно розвивати музичні здібності дітей:

- ставтеся до образотворчої діяльності як до поліфункціональної, що сприяє розвитку музичних здібностей;
- відмовтеся від усталених стереотипів щодо організації традиційних занять;
- надавайте змогу дітям вільно експериментувати з матеріалами;
- спонукайте дітей виражати емоції в образотворчій діяльності;
- організовуйте образотворчу діяльність у музичному супроводі;
- оцінюйте позитивно результати образотворчої діяльності дітей;
- мотивуйте до образотворчої діяльності за допомогою музичної психогімнастики, музичних емоційно-імітаційних вправ, ігрових елементів, музики.

Створюйте відповідні умови. Якщо дорослий у доброму гуморі, творчо піднесений, організовує образотворчі діяльності, то діти обов'язково виявлять бажання творити. Адже партнерство з дорослими надихає кожну дитину на вільну творчість, непомітно спрямовує її на позитивний результат.

Як робити відкриття

Пропонуйте дітям різні матеріали: фарби, різноманітний папір, солоне тісто тощо.

Показуйте, як передавати ритм дощу в музиці, образотворчій діяльності.

Підказуйте, що фарбами темних кольорів можна зображувати мелодію, яка звучить у низькому регістрі, а світлими, яскравими кольорами — у високому.

Розкажуйте, що мазками можна зобразити дуже швидкий темп, короткими прямими або ламаними лініями — помірний, жвавий, а довгими хвилястими лініями — повільний, протяжний, спокійний.

Отже, ознайомлюйте дітей з особливостями образотворення за допомогою різних технік, підтримуйте їхню ініціативу, стимулюйте потребу в активному самовираженні. Щоб мистецька діяльність дітей стала творчою, самостійною, оригінальною, педагогам варто зробити лише крок назустріч диву і — відпустити дітей...

Оле-оле-оле! або Футбол у закладі дошкільної освіти

Чи люблять діти грати в футбол? Звісно, люблять. А ще гра у футбол дає дитині змогу рости здоровою, успішною та цілеспрямованою. Як навчити цієї командної гри дошкільників, поділяться фахівці із п'ятирічним досвідом

Наталія Якименко, завідувач дошкільного навчального закладу № 14 «Золотий півнік», Суми

Ви любите футбол? Ми любимо футбол! У нашому закладі дошкільної освіти грати у футбол уміють і діти, і дорослі. Гурток з навчання дітей футболу функціонує вже п'ятий рік. Тож нам є про що розповісти.

Чому важливо навчати дітей гри у футбол

Футбол — потужний комплексний засіб впливу на розвиток дитини. Адже під час гри діти не лише вдосконалюють рухові навички, активно рухаються, а й отримують емоційне задоволення, проживають гру в насиченій яскравими емоціями атмосфері. Командна гра створює умови для виховання в дітей рішучості, відповідальності, вміння узгоджувати свої дії із діями інших тощо. Діти починають усвідомлювати, як важливо взаємодіяти колективно, щоб досягти мети.

Під час занять виховуємо в дітей повагу одне до одного, згуртовуємо, навчаємо підтримувати інших. Кожен маленький гравець знає своє місце на полі, вчиться адекватно сприймати поразки і перемоги. А після гри діти, як дорослі футболісти, потискають одне одному руки.

Виявити ефективність занять футболом допомагають змагання між дитячими командами, які проводимо в закладі дошкільної освіти наприкінці навчального року. Показником ефективності роботи педагогів є й те, що третій рік поспіль наші випускники стають членами дитячого міського футбольного клубу «БАРСА». Такий результат забезпечують праця педагогічного колективу, підтримка батьків та допомога методичної служби.

Які напрями роботи містить програма

Ми навчаємо дітей футболу за власною парціальною програмою «Шкіряний м'яч». Вона передбачає чотири напрями роботи:

- перший — теоретична підготовка;
- другий — фізична підготовка;
- третій — технічна підготовка;
- четвертий — тактична підготовка.

Щоб теоретично підготувати дітей, педагоги ознайомлюють їх із історією футболу, формують уявлення про правильне розміщення гравців на футбольному полі. Фізично підготувати дітей дають змогу загальнорозвивальні вправи, ходьба, біг, стрибки, вправи на формування правильної постави, координацію рухів, рухливі ігри тощо.

Технічна підготовка передбачає, що діти опанують:

- техніку пересування — біг, біг зі зміною напрямку і швидкості руху, стрибки поштовхом однієї ноги, зупинка стрибком;
- удари по м'ячу ногою — внутрішньою стороною стопи по нерухомому та рухомому м'ячу;
- зупинки м'яча — підошвою, коли м'яч котиться чи опускається;
- ведення м'яча — по прямій, з прискоренням, між кеглями, із подальшою передачею партнеру, ведення по майданчику та зупинка його за сигналом.

Тактична підготовка дітей містить:

- індивідуальні дії без м'яча — правильно розташовуватися під час ігор на малому майданчику в обмеженому складі команди, орієнтуватися на полі та відповідно реагувати на дії партнерів і суперників;
- індивідуальні дії з м'ячем — доцільно використовувати технічні прийоми у грі;
- групові дії — грати в навчальну гру, взаємодіяти на майданчику вдвох чи у трьох.

Наші маленькі футболісти залюбки опановують ази гри у футбол. А кожне четверте заняття — ігрове. Саме під час таких занять діти закріплюють свої рухові технічні навички та знання тактики футболу.

Як готувалися до впровадження

Ми прагнемо, щоб у дитячому садку діти зміцнили своє здоров'я. Тому перш ніж впроваджувати нові ідеї в роботу з дітьми, ознайомили педагогів з особливостями навчання дітей футболу. Авторський колектив програми провів семінари-практикуми з питань особливостей фізичного розвитку дошкільників та методики навчання дітей елементам гри у футбол (див. Додаток).

Під час методичних заходів педагоги удосконалили вміння формувати в дітей уявлення про здоров'я, навчилися створювати умови для рухової діяльності дітей та дізналися, як навчати дітей грати у футбол.

Щоб удосконалити роботу за цим напрямом, ми проводимо тематичні зустрічі для обміну досвідом і аналізу результатів. Наприклад, засідання педагогічної ради на тему «Спортивні ігри — запорука успіху фізичного розвитку старших дошкільників» провели у формі судового засідання. Усі учасники мали змогу висловити свої аргументи щодо користі або ризиків гри у футбол у закладі дошкільної освіти. Вони активно обговорювали проблеми, ставили запитання, коментували пропозиції, ділитися позитивним досвідом.

Футбол — це захоплива гра, яка потребує від гравців уміння добре орієнтуватися і взаємодіяти з партнерами в умовах постійного дефіциту часу і простору. Різноманітність технічних і тактичних дій у футболі та сама гра дають змогу не лише формувати рухові вміння і навички дітей, а й позитивно впливають на їх розвиток у цілому.

Комп'ютер для дошкільників: забаганка чи потреба часу?

Серед педагогів і батьків досі точаться суперечки про переваги прогресивної і традиційної освіти, користь і шкоду, яку можуть завдати дітям комп'ютерні гаджети. Спробуємо розібратися: чи справді настільки страшний комп'ютер, як його малюють

Олена Ночвінова, науковий співробітник відділу засобів навчання та обладнання Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»

Останні педагогічні дослідження свідчать, що головна проблема дошкільної освіти — зниження динамічності й привабливості процесу пізнання. Збільшується кількість дітей, які втрачають позитивну мотивацію до занять. Потім вони не хочуть вступати до школи, а це зрештою впливає на рівень успішності. Цілком слушно виникає запитання: «Як же виправити таку ситуацію?».

Розв'язання проблеми підказує саме життя: науково-технічний прогрес спонукає впроваджувати в освітній процес закладу дошкільної освіти сучасні технології, зокрема електронні засоби навчання.

Жоден із нас уже не може уявити себе без мобільного телефона, смартфона, комп'ютера чи ноутбука. І якщо раніше ми отримували інформацію лише з книжок, періодичної преси й телевізора, то нині всі ці функції об'єднав у собі персональний комп'ютер. Це технічний засіб навчання і зв'язку, який просто треба прийняти.

Комп'ютер розширює горизонти для ознайомлення дитини з навколишнім світом і при цьому дає їй змогу відчувати себе активним суб'єктом пізнавальної діяльності. Які ще переваги має застосування комп'ютера в закладі дошкільної освіти?

Оцінюємо розвивальні можливості

В освітньому процесі закладу дошкільної освіти найліпше використовувати комп'ютер як засіб:

- навчання — вчити дітей читати, писати, рахувати;
- розвитку — розвивати мислення, уяву, увагу, пам'ять, мовлення тощо.

Робота за комп'ютером підвищує швидкість реакції, вправляє у спритності й посидючості, розвиває дрібну моторику рук, зорово-моторну координацію. Під час виконання освітніх завдань діти вчаться аналітично мислити в нестандартній ситуації, класифікувати та узагальнювати поняття, досягати поставленої мети.

Під час підготовки до заняття варто віддавати перевагу ігровим завданням та методикам, оскільки вони відповідають провідній діяльності дітей дошкільного віку — ігровій.

Комп'ютерні засоби допомагають педагогам зробити заняття цікавішим, різноманітнішим, насиченішим. Вони дають змогу регулювати освітні завдання за ступенем складності та підвищувати інтерес дитини до навчання.

Комп'ютер не замінює вихователя. Він може стати ефективним дидактичним засобом у руках вдумливого педагога і «взяти на себе» частину його роботи за умови, що педагог ретельно добиратиме завдання й ігри за змістом освітнього матеріалу, які відповідатимуть рівню розвитку та підготовки дітей. Тож педагогу слід добре орієнтуватися в різноманітності комп'ютерних ігор і знати, де їх знайти або як створити самому.

У сучасному інформаційному суспільстві дитина, яка обізнана з електронними засобами навчання, як правило, почувається комфортніше. Саме тому Базовий компонент дошкільної освіти передбачає необхідність ознайомлювати дітей із комп'ютером та формувати в них основи комп'ютерної грамотності.

Пізнаємо комп'ютер зі «Смайликом»

Для реалізації змісту освітньої лінії «Комп'ютерна грамота» варіативної складової Базового компонента дошкільної освіти створено парціальну програму з формування основ комп'ютерної грамотності у дітей старшого дошкільного віку «Смайлик» (далі — програма; автор — Ірина Резніченко). Програма передбачає вивчення 36 тем, за якими педагоги мають побудувати заняття на основі ігрової діяльності та ігрових завдань.

Структура програми

Програма складається з пояснювальної записки, яка визначає основні завдання, концептуальні засади побудови та структуру програми, а також чотирьох розділів:

- Комп'ютер як сучасний засіб освітнього впливу на дітей старшого дошкільного віку.
- Освітні завдання за тематичними блоками.
- Шляхи практичної реалізації програмових завдань.
- Орієнтовні показники розвитку маленького користувача.

У додатку до програми подано зразки комплексів вправ зорової гімнастики.

Програмові вимоги

Відповідно до вимог програми у дитини мають сформуватися елементарні уявлення про основні складові комп'ютера, початкові навички користувача, роботу системи Windows та особливості роботи у графічному редакторі Paint. Також дитина має ознайомитися з правилами безпечного користування комп'ютером та можливими чинниками його негативного впливу на здоров'я людини.

Значну частину часу програма відводить на заохочення дітей використовувати комп'ютерні ігри, аби за їх допомогою:

- вивчати прості математичні поняття, явища природи;
- формувати уявлення про об'єкти, предмети, власний організм;
- розв'язувати практичні завдання, проблемні ситуації;
- виконувати ігрові завдання на розвиток —
- сприймання;
- уваги;
- зорової та слухової пам'яті;
- образного та асоціативного мислення;
- мовлення;
- початкових навичок читання.

У межах програми педагоги ознайомлюють вихованців з інтернетом, навчають за його допомогою здобувати потрібну інформацію про навколишній світ.

Діти також мають навчитися розмірковувати, знаходити оптимальний спосіб розв'язання ігрового завдання, планувати свою діяльність, передбачати можливий результат.

Навчаємося, граючи

Спрямувати діяльність дошкільників на досягнення дидактичної мети, а заодно й задовольнити їхню природну потребу в грі можна за допомогою комп'ютерних ігор. Вони навчають гравців дотримуватися правил, планувати свої дії, доводити розпочате до кінця, набувати чи вдосконалювати ті чи ті навички. Коли дитина виграє, вона відчувається впевненішою в собі та вправнішою.

Комп'ютерні VS Традиційні ігри

Під час комп'ютерних ігор діти здебільшого оперують символами і знаками, тож мають бути психологічно та фізично готовими до такої діяльності. Підготувати їх до роботи за комп'ютером допоможуть традиційні ігри з опорою на реальний предмет чи реальні дії.

Комп'ютерні ігри не слід ізолювати від решти освітнього процесу. Їх доцільно пропонувати дітям поряд із традиційними іграми й навчанням. Зрештою комп'ютерні ігри не замінюють звичайних ігор і занять, а доповнюють їх, входять у їх структуру, завдяки чому збагачують освітній процес новими можливостями.

За допомогою комп'ютерних ігор діти мають здобувати ті знання, вміння чи навички, які у звичайних умовах і за допомогою традиційних засобів дидактики зрозуміти або засвоїти складно чи неможливо.

Види комп'ютерних ігор

Комп'ютерні ігри умовно можна поділити на:

- навчальні — сприяють набуванню дітьми знань, умінь і навичок;
- розвивальні — спрямовані на розвиток психічних процесів;
- діагностичні — розроблені для визначення рівня розвитку в дітей розумових здібностей, пам'яті, уваги тощо;
- розважальні — створені для розваги, конкретної мети немає.

Обирати ліпше комп'ютерні ігри, які розробляли програмісти, педагоги і психологи з урахуванням вікових особливостей дітей, закономірностей їхнього навчання, виховання й розвитку.

Остерігаємося ігроманії

Ігрова діяльність дітей за комп'ютером потребує контролю з боку дорослих. Адже в разі підвищеного інтересу до комп'ютерних ігор дошкільникам загрожує психологічна залежність від віртуальної дійсності — так звана ігроманія.

Ігроманія (лудоманія, гральна залежність) хвороблива пристрасть до азартних, зокрема комп'ютерних, ігор, заключна стадія якої — затьмарення свідомості та божевілля.

Як розпізнати

Основними ознаками ігроманії є:

- глибока залученість у гру, надання їй завеликого значення;
- зміна кола інтересів, постійні думки про гру, переживання й уявлення ситуацій, що стосуються гри;
- небажання самостійно припинити гру;
- стан психологічного дискомфорту, роздратування, занепокоєння, що виникає через короткий проміжок часу;
- поступове збільшення тривалості гри;
- періодичний стан напруження, що супроводжується ігровим «драйвом»;
- зниження здатності чинити опір спокусі — навіть якщо дитина обіцяє більше не грати, все одно повертається до гри.

Як запобігти

Аби уникнути ігроманії, педагоги мають проводити роз'яснювальну роботу насамперед із батьками дитини. Їм слід пояснювати переваги комп'ютерних ігор та проблеми, що можуть виникнути в разі надмірного захоплення ними. А ще наголосити на умовах, які слід створити для роботи з комп'ютером, щоб не нашкодити здоров'ю.

Вимоги до організації навчання дітей дошкільного віку передбачає Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів, затверджений [наказом МОЗ від 24.03.2016 № 234](#).

Батькам важливо дотримуватися таких порад:

- обмежити час роботи дитини за комп'ютером;
- ретельно добирати комп'ютерні ігри;
- не дозволяти дитині грати в ігри, де є агресія, насильство;
- пояснювати дитині, що комп'ютер потрібно використовувати передусім для роботи, а не для гри.
- не ставити комп'ютер у дитячій кімнаті, аби запобігти безконтрольному його використанню.

Отже, впровадження комп'ютерних програм та ігор у практику закладу дошкільної освіти дає змогу:

- поєднувати інноваційні дидактичні функції комп'ютера з можливостями традиційних засобів навчання;
- збагачувати й наповнювати освітній процес новими формами роботи;
- створювати інноваційні методики, що сприятимуть ефективному засвоєнню дітьми знань, умінь та навичок.

Комп'ютер не просто забаганка. Це сучасний засіб навчання, який урізноманітнить і зробить цікавішим освітній процес. Головне — не боятися змін і сміливо користуватися новітніми технологіями, якщо вони створені на благо.

Як навчати дітей елементів грамоти

Сьогодні, коли дошкільна освіта для дітей п'ятирічного віку є обов'язковою, перед педагогами постало складне завдання: за один навчальний рік підготувати до школи тих дітей, які

до цього не були охоплені дошкільною освітою, надати їм необхідні знання, сформувати вміння та навички. При цьому дуже важливо, щоб діти засвоювали систему знань, а не уривчасті відомості

Лана Чернишова, вчительлогопед дошкільного навчального закладу № 288, м. Харків

Сьогодні стало звичним, коли у старшу групу приходять новачок, який вперше переступає поріг дошкільного закладу. Зрозуміло, що він не має того багажу знань, який є у інших дітей групи. Є такі діти і в нашому дошкільному закладі.

Що ж мають робити педагоги, щоб навчити таких дітей елементів грамоти?

Насамперед, педагоги, які здійснюють освітній процес у дошкільному закладі, мають враховувати, що:

- поперше, провідною діяльністю у цьому віці є не навчальна, а ігрова. Тому, навчаючи дітей, треба використовувати ігри, ігрові вправи, ігрові ситуації — «запрошувати» казкових персонажів тощо. Це дасть змогу прискорити процес засвоєння знань і підтримувати у дітей зацікавленість ним;

- подруге, навчати потрібно, слідуючи універсальному дидактичному принципу «від простого до складного». Тому на початковому етапі навчання варто застосовувати звуковий синтетичний метод, за яким від звука йдуть до складів, від складів до слів, потім — до речень. Згодом, через 2–3 місяці, ліпше перейти до навчання за аналітикосинтетичним методом.

Керуючись означеними підходами, педагоги нашого дошкільного закладу проводять навчання дітей елементів грамоти у декілька етапів.

Ознайомте зі звуками

Перший етап навчання дітей елементів грамоти — це ознайомлення зі звуками.

Немовні звуки

Багато авторів відзначають, що ефективніше починати його з ознайомлення дітей з немовними звуками.

Для цього можна провести дидактичну гру «Що як звучить?». У грі використовують папір, склянки з водою, брязкальце, барабан, дзвоник чи будьякі інші предмети, які можуть видавати певні звуки. Спочатку дітей ознайомлюємо зі звуками, які видають ці предмети. Потім педагог заходить за ширму і маніпулює предметами так, щоб вони звучали, а діти мають відгадати, який саме предмет звучав.

Слід звернути увагу дітей, що це немовні звуки, адже їх ніхто не вимовляє, але ми їх чуємо. Під час прогулянки добре запропонувати дітям визначити, які немовні звуки вони чують: шурхіт листя, гуркіт чи гудіння автівки тощо.

Голосні звуки

Тепер можна переходити до ознайомлення з мовними звуками. Ще Константин Ушинський запропонував вивчати звуки не в алфавітній послідовності, а починати з голосних звуків, потім перейти до ознайомлення з приголосними звуками. Цей метод є ефективним, тому ми користуємося ним і нині.

Спочатку педагог пропонує дітям прослухати «пісеньки»: Аааа, Ооо, Уууу, Іііі, Ііііі, Ееее. Він розповідає дітям, що ці звуки є мовними — ми їх вимовляємо. А ще це — голосні звуки, бо ми їх співаємо голосом.

Далі слід уточнити артикуляцію голосних звуків.

Педагог пропонує проспівати звуки у такій послідовності: АОУ. Говорить, що ротик малює спочатку велике коло — діти проспівують: «Аааа», потім середнє — «Оооо», а потім зовсім маленьке — «Уууу». Далі діти співають у такій послідовності: ІІЕ. Педагог каже, що тепер ротик усміхається — діти співають: «Іііі», потім усмішка стає ширшою — «Ііііі», тепер він майже сміється — «Ееее». Педагог звертає увагу дітей на те, що коли ми вимовляємо голосні звуки, повітря виходить вільно, йому нічого не перешкоджає, наш ротик відкритий. Саме тому цей звук має таку позначку, як відкритий ротик — .

Щоб закріпити знання дітей про голосні звуки, педагоги організовують з дітьми різні ігри. Так під час гри «Який це звук?» діти за беззвучною артикуляцією мають вгадувати звуки. Гра «Упіймай звук» сприятиме формуванню вміння дітей визначати звук у звуковому потоці. А гра «Оживи» кружок», у якій діти по черзі натискають на символ голосного звука і називають будьякий голосний звук, допоможе дітям добре запам'ятати всі голосні.

Приголосні звуки

Дітям буде цікаво, якщо їх ознайомлення з приголосними звуками відбудеться у казці.

Жилибули шість голосних звуків, які вміли гарно співати. Поряд з ними жило ще багато звуків, але вони співати не вміли. Іншим звукам також дуже хотілося співати, та коли вони намагалися це зробити, у них виходило шипіти — «Шшш», пихтіти — «Ппп», свистіти — «Ссс», бумкати — «Ббб» тощо. Коли хтось промовляв ці звуки, повітря не виходило вільно

з ротика, а зустрічало перешкоду: то губки стуляться (М, П, Б), то спинка язика підніметься і закріє прохід (К, Г, Х) і т. д. Тому ці звуки позначають так — .

Ці звуки можуть перешкоду зменшувати, ніби робити маленьку шпаринку, коли їх вимовляти не твердо, а м'яко (не Б, а Б' і т. д.). У такому випадку і позначають їх інакше — .

Та найгіршим було те, що ці звуки не могли гратися, як голосні. Наприклад, стануть у пару А та У (всі разом скажемо протяжно: «АаааУууу»), і чуємо, як люди гукають в лісі одне одного. Поміняються місцями У й А (усі разом: «УуууАааа») — чути, як плаче дитинка. Підбіжить І до А (всі разом: «ІіііАааа») — це десь неподалік закричав віслучок.

Як же хотілося сусідам голосних звуків теж так гратися! І ось вони попросили голосні звуки погратися з ними. Голосні звуки були добрими. Вони добре поміркували, як можна допомогти своїм сусідам і вирішили: щоб ті теж могли співати і так гратися, їм треба бути при голосних звуках. Сусідні звуки дуже зраділи. Відтоді вони стали називатися приголосними звуками. Тепер приголосні звуки стають у пару з голосними: скажімо, стали у пару А та М (усі разом: «АМ») — і чуємо, як мати годує малечу; а стали разом М з У (всі разом: «МУууу») — замукала корова; до А підбігла Х (разом скажемо: «АХ») — і всі почувли, як здивувалася людина.

Так голосні звуки допомогли приголосним звукам.

З приголосними звуками теж добре пограти у різні ігри, зокрема у гру «Упіймай звук».

Ознайомлення зі складами та словами

Другий етап навчання дітей елементів грамоти — ознайомлення зі складами. Цей етап тісно пов'язаний з третім етапом, під час якого ми ознайомлюємо дітей з поняттям «слово», зі словами назвами, словами діями, словами ознаками.

Ознайомлення зі складами та словами можна провести у такий спосіб: спочатку повторити знання про голосні та приголосні звуки, потім перейти безпосередньо до складів та слів. Розповідь про них також може бути у формі невеличкої казки.

Голосні і приголосні звуки стали товаришувати і ходити парами. Але у деяких пар не виходило щось сказати. Наприклад, взялися за ручки Д та И (скажемо всі разом: «ДИ»), але це нічого не означало. Вони дуже засмутилися, тому їх прийшли втішати звуки В та О і розповіли, що у них теж нічого не виходить (усі разом: «ВО»). Тож вони взялися всі разом за ручки: ДИВО. Раптом прибігли інші звуки і почали їх вітати: «У вас вийшло ДИВО!». І дійсно це було диво, бо окремо вони нічого не означали, а разом склали слово — «диво».

Інші звуки теж почали ставати по двоє та навіть по троє, а потім підходили до інших таких груп і складали слова. Такі групки звуків почали називати складами, адже з них складається слово². Звуки утворювали багато слів зі складів: МАМА, БАБА тощо. Але вони помітили, що приголосні звуки не можуть самі утворювати склади, а тільки за допомогою голосних звуків. Тоді біля одного голосного могло зібратися два, а інколи і три приголосних звука³. А голосні звуки можуть утворювати частинки слова — склади — і без приголосних⁴. Тож звуки прийшли до висновку, що скільки у слові голосних звуків, стільки і складів.

Увага! Навчити дітей визначати кількість складів можна і в інший спосіб — підставляючи руку під підборіддя: скільки разів воно торкнеться руки під час промовляння слова, стільки у тому слові і складів.

Тепер можна перейти безпосередньо до ознайомлення з тим фактом, що всі слова різні, але їх можна об'єднати у великі групи (частини мови), зокрема: словоназви, словадії, словаознаки. Під час усіх занять з ознайомлення з різними групами слів варто використовувати одні і ті самі предмети, скажімо: дерев'яна пірамідка, металева машинка, гумовий м'яч, пластмасова лялька.

Ознайомлення з реченнями

Четвертий етап навчання дітей елементів грамоти — ознайомлення з реченнями. Для цього стануть у пригоді предметні картинки. Наприклад, можна взяти три картинки, на першій з яких зображено дівчинку, на другій — дівчинку, яка малює пензликом, на третій — квітку. Педагог розглядає картинки з дітьми і зауважує, що все, що на них зображено можна назвати словами. Далі ознайомлення з реченням можна продовжити так.

Діти погляньте, хто зображений на першій картинці? (Дівчинка.) А що робить дівчинка на другій картинці? (Малює.) А що зображено на третій? (Квітка.) Діти, за кожною картинкою ви назвали слово:

- за першою — словоназvu «дівчинка»;
- за другою — словодію «малює»;
- за третьою — словоназvu «квітка».

А тепер давайте ці слова поєднаємо: «Дівчинка малює квітку». Ми з вами про щось розповіли. Коли слова збираються разом і про щось розповідають, то це називається — речення. Отже, давайте разом промовимо наше речення. (Діти промовляють речення.)

А тепер порахуємо, скільки слів у нашому реченні: «дівчинка» — один, «малює» — два, «квітку» — три. У нашому реченні три слова. Давайте спробуємо змінити наше речення так, щоб у ньому стало п'ять слів. Для цього можна використати словаознаки. Доберіть їх до слівназв. Дівчинка яка? (Маленька, весела, світлокоса тощо.) Квітка яка? (Червона, гарна, яскрава, ніжна тощо.) Додамо до нашого речення словаознаки: «весела» і «червона». А до слівознак доберемо картинки, на яких зображені веселе личко і червона пляма. Ось що вийшло: «Маленька дівчинка малює червону квітку». Давайте порахуємо слова у новому реченні. Тепер наше речення складається з п'яти слів.

Для закріплення отриманої інформації ми пропонуємо дітям самим скласти речення з опорою на предметні картинки та визначити кількість слів у складеному реченні.

Педагог пояснює дітям, що у реченні кожне слово має своє місце, і на прикладі будьякого деформованого тексту демонструє це твердження та пропонує дітям сказати речення правильно.

Ми вправляємо дітей у складанні простих поширених речень за допомогою дидактичних ігор «Розшифруй картинку», «Мовчунговорун», «Хто придумає найдовше речення?» тощо.

Дітям слід пояснити, що речення можна змінити, не змінюючи слів, а змінивши лише інтонацію. Так можна утворити різні реченнязапитання. Скажімо, можна проговорити речення «Дівчинка малює квітку» тричі, виділяючи питальною інтонацією кожне слово по черзі:

- Дівчинка малює квітку? — Хто малює квітку?
- Дівчинка малює квітку? — Що робить дівчинка?
- Дівчинка малює квітку? — Що малює дівчинка?

А можна всі слова промовити з піднесеною інтонацією: «Дівчинка малює квітку!». Вийде реченняоклик.

Щоб повправляти дітей у правильному використанні питальної інтонації можна пограти у гру «Запитайко». Педагог пропонує дітям скласти речення за сюжетною картинкою, а потім повторити це речення, виділяючи питальною інтонацією по черзі словоназvu, словодію і словоознаку.

Ознайомлення з буквами

П'ятий етап навчання дітей елементів грамоти — ознайомлення дітей з графічним зображенням звуків — буквами. Ознайомлення з буквами програма «Впевнений старт» рекомендує

починати з урахуванням індивідуальних схильностей, можливостей, інтересів дітей та побажань їхніх батьків.

Кожне заняття ми будемо за певним сюжетом. Скажімо, під час ознайомлення з буквою «А» використовуємо тему «У бабусиному садку». Розгортаючи сюжет за цією темою можна й імена онукам підібрати на звук «А» (Андрійко, Артемко, Алочка тощо) і використати багато слів — назв фруктів, ягід, квітів, у яких є цей звук (абрикос, айва, антонівка, агрус, айстра тощо).

Знайомство з буквою «Н» проводимо за допомогою теми «Настя та Ніна у зоопарку». У словах — назвах тварин можна зустріти звук «Н» у різних положеннях (на початку, в середині, у кінці слова), що добре для розвитку фонематичного сприйняття та звукового аналізу (носоріг, олень, кабан, тюлень, куниця, слон, нутрія, пінгвін). Ці слова можна використати також з метою вправлення дітей у диференціації звуків «Н» та «Н'»: «Відгадай, які тварини сподобалися Насті більше. Підказка — у назвах цих тварин звук „Н“ — твердий».

Під час ознайомлення дітей з буквою ми використовуємо різні прийоми, зокрема:

- викликання асоціацій з певними образами;
- викладання букв з паличок та ниточок;
- ліплення з пластиліну;
- заштриховування.

Показуючи дитині на що схожа та чи та буква, педагог використовує зображення не одного, а декількох предметів. Адже, чим більше асоціацій викликатиме буква, тим швидше її запам'ятають діти. Обов'язково слід запитати у дітей, що їм нагадує буква. Скажімо, буква «В» схожа на метелик, який склав крильця, а також — на два яблучка на гілочці, а ще — на окуляри і т. д.

Після детального аналізу зображення букви педагог пропонує дітям викласти її з лічильних паличок, а перед викладанням — відрахувати потрібну кількість паличок. А ще — можна викладати букви з ниточок, чи з паличок і ниточок. Нитки слід використовувати товсті, достатньої довжини. Такі вправи дають змогу дітям самостійно відтворювати букви. А якщо дитина зробила помилку, то вона бачить її і може легко виправити. Так діти краще запам'ятовують графічний образ букви. Їм легше впоратися з друкуванням букви.

Для закріплення правильного друкування букви ми також використовуємо різні вправи:

- «Які букви заховались» — букви закриті наполовину і дитина має здогадатись, де яка буква;
- «Знайди правильні букви» — на аркуші паперу розміщено букви, написані правильно та у дзеркальному відображенні. Діти обводять олівчиком правильні букви;
- «Олівець та ластик» — олівець написав букви, ластик частково їх стер, а дітям потрібно дописати букви.

Під час прогулянки можна пограти у гру «Покажи букву»:

- стати парами і взятися за руки — вийшла буква «М»;
- стати обличчям одне до одного, зігнути руки у ліктях і взяти один одного за пальчики — це буква «Н»;
- запропонувати дітям поставити руки у боки — це буква «Ф».

Учити дітей читати краще одразу складами. Якщо у дитини добре сформовані фонематичні процеси, то вона знає, що склад «МА» має два звуки, а тому і пишеться двома буквами, але вимовляється разом. Сформувати правильний механізм злитного читання допомагає використання в освітньому процесі кубиків та таблиць Зайцева.

Використання ребусів, словограйок, дидактичних ігор дає змогу утримати інтерес дітей до читання, підвищує їх пізнавальну активність. А ще — ігрова форма організації освітнього процесу створює умови, за яких дитина отримує задоволення від розв'язання ігрових інтелектуальних завдань, а, отже, — сприяє розвитку у дітей бажання навчатись.

Навчайте дітей англійської мови під час гри

У наш час знати англійську мову — необхідність. І закладати підґрунтя володіння іноземною мовою слід якомога раніше, використовуючи високу здатність дошкільників до вивчення мов. Але при цьому слід пам'ятати, що лише гра дасть змогу підтримувати постійний інтерес дошкільників до спілкування англійською

Олена Неменуца, вчитель спеціалізованого навчально-виховного комплексу «Лілея», м. Київ

Не секрет, що навчати дітей англійської мови дуже складно. Характерною особливістю перебігу психічних процесів у дошкільників є те, що збудження часто переважає над гальмуванням. Діти швидко втомлюються і стають неуважними. Тому звичайний принцип вивчення іноземної мови для маленьких дітей не ефективний. Лише активні ігрові методи дають змогу узгодити методику навчання іншомовної мовленнєвої діяльності з психологічними особливостями дітей цього віку та зробити заняття ефективними, цікавими і захопливими. Ігрова діяльність не лише сприяє кращій організації процесу спілкування англійською мовою, а й максимально наближає його до природного спілкування.

Гра — це школа спілкування для дитини. Вона спонукає розумову активність, тренує пам'ять та сприяє розвитку мовлення дітей. А ще — гра активізує уяву дитини, що дає змогу легше запам'ятовувати нові слова. При цьому активно розвивається асоціативне і логічне мислення. Під час гри найповніше проявляються індивідуальні особливості, нахили і здібності дітей.

Без гри дітям жити нудно і нецікаво. Вона є незамінним помічником педагога. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються. До активної діяльності залучаються навіть найпасивніші діти. Гра лише здається легкою, а насправді потребує, щоб дитина віддавала їй максимум своєї енергії, розуму, витримки. У процесі гри у дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо.

Через зусилля гра веде до задоволення. Дитина глибоко переживає почуття, що виникають у ході гри. Емоції самої дитини та емоції, опосередковані її роллю, взаємопов'язані. Дитина «входить» у роль, виявляє певні почуття, реалізуючи ігрове уявне ставлення до інших ігрових персонажів, і водночас отримує радість від самої гри.

Навчальна функція гри

Про навчальну функцію гри відомо вже давно. Використовуючи гру як засіб навчання, відомі педагоги стверджували, що у ній закладено великі можливості. З огляду на це ми широко використовуємо ігрові методи на заняттях.

Ігри можна використовувати на різних етапах заняття з метою пояснення нового матеріалу чи повторення вивченого, закріплення певних вмінь та навичок.

Завдання ігрової діяльності на заняттях з навчання дітей англійської мови:

- зробити заняття цікавими і бажаними для дитини
- активізувати потенціал мимовільного та довільного запам'ятовування
- полегшити осмислення нової інформації у межах ігрового контексту, досягти успіху в

розв'язанні комунікативних завдань іншомовними засобами

Під час гри можна:

- повторити іншомовну лексику з теми;
- активізувати словниковий запас дітей;
- вчити правильно вживати іншомовну лексику в мовленнєвих ситуаціях;
- спонукати до рухової активності, знімаючи статичне напруження;
- покращувати емоційний стан дітей;
- розвивати творчі здібності дітей;
- формувати адекватну самооцінку;
- сприяти формуванню вміння працювати командою.

Використання гри набагато полегшує навчальний процес, адже:

- ігрові форми роботи на занятті активізують діяльність дітей, дають змогу виявити їхні розумові та творчі здібності;
- гра надає природного характеру мотивації мовленнєвої діяльності дитини на заняттях з вивчення англійської мови;
- через гру діти легше засвоюють правила, вчаться працювати з іншими та поводити себе певним чином у тій чи тій ситуації;
- гра створює загальну дружну атмосферу, допомагає знаходити спільну мову в групі зі своїми ровесниками.

Але використовуючи гру для розвитку навичок усного іншомовного мовлення дошкільнят, слід пам'ятати, що не кожна гра придатна для досягнення цієї мети. Вибираючи гру, слід урахувати:

- ігрову мету та завдання;
- вік, на який розраховано гру;
- можливості поступового її ускладнення та лексичного наповнення.

Гра як один із прийомів навчання має бути простою і цікавою, сприяти накопиченню нового лексичного матеріалу та закріпленню знань, набутих раніше.

Рольова гра

Дуже цінною для вправлення у діалогічному та монологічному мовленні є рольова гра. Використання її на заняттях з навчання дітей англійської мови дає педагогу змогу поглибити і закріпити знання дітей та удосконалити їхні мовленнєві навички. Рольова гра сприяє активному спілкуванню та взаємодії дітей з однолітками, створює на занятті невимушену атмосферу.

Рольова гра на заняттях з навчання дітей англійської мови містить такі компоненти:

- ролі;
- навчальномовленнєву ситуацію;
- рольові дії.

Ролі, які програють учасники у певних комунікативних ситуаціях, слід добирати так, щоб вони сприяли самовираженню дітей, формуванню у них активної життєвої позиції.

Навчальномовленнєва ситуація є засобом організації рольової гри. Ступінь комунікативної самостійності дітей може змінюватися відповідно до набутих ними діалогічних умінь та засвоєного мовного матеріалу.

Рольові дії власне і є сутністю гри. Вони включають вербальні та невербальні дії, використання бутафорії тощо. Рольові дії також можуть поступово ускладнюватися.

Вимоги до рольової гри

Вивчення англійської мови на початковому етапі неможливе без гри. Гра на занятті з навчання дітей англійського мовлення допомагає дошкільникам подолати страх, повірити у свої сили, а також вивчити нову лексику, мовні конструкції; розвиває кмітливість; дає змогу уникнути перевантажень; сприяє підвищенню пізнавальної активності.

Ігрові ситуації викликають стійкий інтерес до занять. Гра є потужною мотивацією оволодіння дітьми англійським мовленням. Граючись, діти без особливих зусиль, із задоволенням включаються у процес навчання, забуваючи, що навчаються. Мовленнєвий матеріал засвоюється непомітно. Гра допомагає розвивати всі мовленнєві навички.

Гра має викликати у дітей інтерес і бажання гарно виконати завдання. Не варто забувати про те, що гра — це проекція життєвих ситуацій, отже, ігрова ситуація має відповідати реальній ситуації спілкування. Рольову гру слід добре підготувати і чітко організувати як за змістом, так і за формою. Рольова гра має бути прийнята всією групою і проводити її необхідно у доброзичливій, творчій атмосфері, щоб викликати у дітей почуття задоволення, радості. Гру організовують так, щоб діти могли в активно спілкуватися, з максимальною ефективністю використовуючи мовний матеріал, що відпрацьовується.

Педагог, стаючи під час гри на один рівень з дитиною, перетворюється на партнера по грі: він виступає у ролі ведучого, судді або учасника гри. Діти будьякого віку грають з радістю, особливо якщо гра набуває форми змагання, що потребує кмітливості, швидкої реакції, знання предмета.

Отже, нехтувати ігровими моментами при навчанні англійської мови не варто, адже гра — основна складова успішного проведення заняття з дошкільниками, а головне, найбільш легкий спосіб засвоєння або повторення мовного матеріалу.

«Економічний ігроленд» як технологія економічного виховання дошкільників

У Законі України «Про освіту» однією з ключових компетентностей, необхідних людині для успішного життя, є «підприємливість та фінансова грамотність». Починати формувати цю компетентність слід ще в дошкільному віці. Як просто та цікаво роз'яснити складні поняття старшим дошкільникам, дізнайтеся зі статт

Ольга Стягунова, завідувач відділу дошкільної освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, канд. пед. наук

Ганна Степанченко, директор ЗДО № 91 «Лісова казка» управління освіти Краматорської міської ради

Марина Летенко, вихователь-методист ЗДО № 91 «Лісова казка» управління освіти Краматорської міської ради

Сучасну дитину з перших років життя оточує середовище, наповнене різноманітними економічними поняттями й процесами. Тож вже з раннього віку в неї починає формуватися елементарний економічний досвід. І від того, чи правильно він сформується, залежить, чи стане він основою для її подальшої успішної соціалізації та економічного виховання.

Економічний досвід — це перетворення уявлень на переконання, на норму поведінки. Він передбачає, передусім, формування в дітей зацікавленого ставлення до економічних знань, умінь, до праці, її результатів, до грошей тощо.

Сформована економічна компетенція наближає дошкільника до реального дорослого життя, дає змогу орієнтуватися в сьогоденні, пробуджує економічне мислення. Дитина отримує знання про нові професії та вчиться розповідати про них, формувати ділові якості особистості, як-от уміння:

- правильно орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях;
- самостійно, творчо діяти;
- будувати своє життя більш організовано, розумно.

Дитина, яку зацікавили економікою, легко запам'ятовує та розуміє нові слова, вчиться чесно змагатися та не боятися програвати. У неї починають розвиватися почуття власної гідності, прагнення доводити розпочате до кінця, з'являється здоровий інтерес до грошей.

У чому суть

У дітей до шести років слід формувати лише передумови або елементарні основи економічної грамотності. Обирати зміст та методи економічної освіти треба з урахуванням складності економічних законів, віддаленості дітей від сфери продуктивної праці, вікових можливостей дошкільників тощо. Найбільш безпечною, цікавою, дієвою та результативною формою роботи з дітьми є гра. Тому, щоб ознайомити дітей з економікою, ми обрали саме форму гри та створили «Економічний ігроленд» — місце, де діти у груповій або індивідуальній формі можуть грати та розвиватися в природному для них темпі, засвоювати й застосовувати на практиці соціально-економічні навички, розширювати досвід.

Економічний ігроленд — це ігрова технологія формування основ економічної грамотності дітей дошкільного віку, що ґрунтується на поєднанні компонентів розвивального середовища закладу дошкільної освіти та соціального оточення й інфраструктури міста, містить спеціальний набір форм, методів, способів, прийомів та засобів навчання й виховання.

«Економічний іроленд» — своєрідний організаційно-методичний інструментарій активного педагогічного процесу. Його функції:

- розвивальна — у грі формуються основні психологічні та особистісні новоутворення дошкільного віку;
- мотиваційна — надихає на пізнання світу, викликає інтерес до суспільного життя;
- інформативна — пропонує нову інформацію, знання про складний світ дорослих у доступній формі;
- комунікативна — в процесі взаємодії з однолітками та дорослими діти засвоюють діалектику спілкування;
- самореалізації — у грі актуалізуються та систематизуються розпорошені враження, знання та досвід дітей;
- моделювання поведінки — на ігровому полі діти долають труднощі, які виникають в інших видах життєдіяльності;
- діагностична — виявляє рівень знань, умінь, навичок, домагань тощо;
- корегувальна — вносить позитивні зміни в структуру особистісних показників;
- соціалізації — вводить у систему суспільних відносин, сприяє засвоєнню норм людського життя.

Щоб створити «Економічний іроленд», ми накопичили дидактичну базу, створили умови для розгортання сюжетно-рольових ігор, ускладнили тематику ігор.

Структура «Економічного іроленду» містить такі складові:

- економічно-освітній осередок;
- сюжетно-рольові ігри;
- цільові екскурсії до фінансових установ міста.

Як створити економічно-освітній осередок

Наповнення економічно-освітнього осередку має викликати в дошкільників бажання довідатися про секрети економіки. Він дасть змогу формувати уявлення про гроші, розвивати творчі здібності. Осередок передбачає такі сектори:

- економічна скарбничка;
- літературно-художня практика;
- міні-музеї;
- практична економіка.

Економічна скарбничка

Щоб наповнити економічну скарбничку, ми дібрали ігри мотиваційного, навчально-пізнавального та рефлексивного характеру.

Мотивація. Гра «Скринька секретів» містить ігри-загадки, проблемні запитання, сюрпризні моменти тощо. Це зацікавлює дітей та мотивує дізнатися про світ економіки.

Навчально-пізнавальна діяльність. Дидактичні ігри навчально-пізнавального змісту дають змогу ознайомити дітей з потрібною інформацією, формувати в них певні життєві компетенції. Ми обрали дидактичні ігри такого спрямування:

- економічне — «Товар-послуга», «Бюджет моєї родини», «Розумні витрати», «Мандрівка товарів». Ці ігри дають змогу уточнити і закріпити уявлення дітей про світ економічних явищ, терміни, отримати нові економічні знання, уміння й навички;
- соціально-економічне — «Ким я можу працювати в банку», «Сейф», «Допоможемо місту». Надають унікальну можливість збагатити соціальний досвід. Вихователь може виявити здатність дітей до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо;
- трудове — «Кому що потрібно для роботи», «Граємо в професії». Ці настільні друковані ігри сприяють формуванню в дітей уявлення про важливість людської праці. Граючи в професії, діти усвідомлюють сенс праці, відтворюють трудові процеси дорослих;

- пізнавальне — «Мапа України». Сприяє формуванню уявлень про географію України, економічні та природні ресурси. Дає змогу розвинути уміння дітей орієнтуватися на мапі, розуміти умовні позначення тощо.

Ігри, що сприяють накопиченню досвіду та формуванню економічної компетенції:

- «Моя мрія» — регулятивна гра, у якій дитина самостійно розпоряджається уявними кишеньковими грошима та вчиться ставити мету;
- «Система штрафів» — гра, що стимулює готовність дитини до матеріальної відповідальності за свої дії, навчає уважно ставитись до потреб інших;
- «Задачник розумної Гривеньки», «Економічні квести», «Рекламний агент» — творчі ігри, які передбачають завдання й ситуації економічної спрямованості;
- «Гроші», «Бюджет сім'ї» — лепбуки та лепбоксы, що сприяють формуванню культури споживання, вправляють у заощадженні ресурсів.

Літературно-художня практика

Для цього сектору ми дібрали книжки соціально-економічного змісту. Це збірки віршів, оповідання, казки тощо. Також додали опорні картки з проблемними ігровими ситуаціями за художніми текстами з теми «Економіка в гостях у казки».

Ми добираємо дидактичні ігри і художню літературу для занять та індивідуальної роботи з тем «Моя сім'я», «Світ професій», «Світ меблів», «Транспорт», «Предмети побуту», «Рослинний і тваринний світ», «Моя країна», «Права та обов'язки дитини».

Спільно з дітьми на заняттях придумуємо казки й оповідання економічного змісту, відтак записуємо та друкуємо міні-книжки із логотипом — круглим обличчям Гривеньки. Додаємо їх у колекцію авторської майстерні «Пригоди Гривеньки».

Міні-музеї

Не менш вагома складова економічно-освітнього осередку — міні-музеї «Числа та цифри», «Електрика», «Народні іграшки», «Корисні копалини», «Гроші» тощо. Експонатами міні-музеїв можуть бути:

- дитячі роботи;
- фотоматеріали;
- ілюстрації до літературних творів;
- дитяча література тощо.

Ми додали короткі описи до експонатів.

Особлива цінність таких міні-музеїв — їх створюють у тісній взаємодії діти, батьки та педагоги.

Практична економіка

Аби формувати в дітей якості економного споживача, ми створили сектор практичної економіки. Сектор передбачає такі локації:

- «Життя нової іграшки» — діти ремонтують та виготовляють нові іграшки із залишкових матеріалів, надають вже непотрібним речам нового життя, практикуються в елементарних трудових діях: пришивають гудзики, прасують лялькову білизну;
- «Економні бокси» — діти збирають у спеціальні контейнери макулатуру, залізні запчастини від поламаних іграшок тощо;
- «Бокс вдалого економіста» — протягом тижня дошкільники накопичують фішки за економне, дбайливе ставлення до ресурсів: води, світла, іграшок тощо;
- макет «Сортувальник сміття» — діти розрізняють та класифікують різні матеріали, сортують «сміття», набувають навичок бережливого ставлення до довкілля.

Економічно-освітній осередок ми використовуємо для організованої групової та індивідуальної навчально-пізнавальної діяльності дітей. Також вони мають змогу грати та застосовувати всі складові цього осередку під час самостійної діяльності.

Чим наповнити осередок сюжетно-рольових ігор

Сюжетно-рольові ігри створюють найсприятливіші умови для розвитку інтересу до економічних знань. Адже ігрові ситуації моделюють економічні відносини з максимальним наближенням до реальних. Сюжетно-рольові ігри, ігри-стратегії економічного спрямування проводимо залежно від поставленої пізнавальної мети. Ігрове спілкування, в якому діти активно використовують економічні терміни, моделює адекватні їхнім віковим психологічним особливостям варіанти поведінки. Сюжетно-рольові ігри спонукають вихованців виконувати різні соціально-економічні ролі, брати участь у налагодженні найпростіших економічних взаємозв'язків між людьми — обмін, продаж, купівля.

Це такі ігри, як:

- «Кондитерська фабрика»,
- «Ательє для маленьких красунь»,
- «Пункт обміну валюти»,
- «Банк»,
- «Міні-маркет»,
- «Салон краси»,
- «Юні архітектори — будівництво будинку»,
- «Фітнес-клуб»,
- «Екоферма»,
- «Рекламна агенція»,
- «Біржа».

Важливою складовою наповнення осередку є режисерські лепбоксы — інтерактивні тематичні бокси, зовні оснащені дидактичними іграми економічного спрямування. У середині лепбокса — об'ємне ігрове поле. Діти використовують його як макет для самостійних режисерських ігор. Лепбокс дає змогу дитині самостійно обирати сюжет, варіанти розвитку подій, тобто бути режисером власної гри. Режисерський лепбокс спрямований на формування основ економічної культури дошкільників.

Для чого потрібні економічні подорожі містом

Особливе значення мають ігри-стратегії. Це складна різнобічна діяльність, яка передбачає не лише усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а й послідовність сукупних дій усіх учасників гри. Однією з ефективних форм, що сприяє повноцінному розвитку гри-стратегії, є організація піших переходів, економічних екскурсій та подорожей містом.

Саме під час таких пізнавальних екскурсій дошкільники дізнаються про специфіку роботи фінансових установ, спостерігають на практиці товарно-грошові відносини, закріплюють знання про торговельні осередки й інші установи. Такий вид роботи дає дітям змогу усвідомити, що навколишній предметний світ — рукотворний, створений для задоволення потреб людини і є результатом людської праці. Саме безпосередні спостереження виробничих та товарно-грошових відносин сприяє формуванню у вихованців ціннісного ставлення до результатів людської праці, навчає виявляти повагу до людей різних професій.

Як працювати з педагогами

Роботу з вихователями ми розпочали з аналізу Базового компоненту дошкільної освіти, виокремивши завдання соціальної та фінансової освіти, зокрема:

- формувати елементарні економічні знання у дошкільників;
- учити розуміти та цінувати навколишній предметний світ як результат людської праці, помічати рукотворну красу, ставитися до неї з повагою;
- формувати ціннісне ставлення до якостей людини-господаря — бережливість, раціональність, економічність, працелюбність;
- розвивати емоційну сферу, здатність розрізняти почуття інших людей, формувати позитивну самооцінку.

Відтак провели тематичні семінари-практикуми, консультації, тренінги тощо. Найбільш ефективними формами методичної роботи стали інтерактивний «Економічний квест для дорослих» та практичний тренінг «Формування економічної свідомості дітей засобами гри», під час яких вихователі мали змогу на практиці застосувати отримані теоретичні знання. У результаті роботи педагоги переконалися в необхідності економічної освіти дошкільників. Вони усвідомили, що економічне виховання має яскраво виражений прикладний характер, і тому слід безпосередньо занурювати дітей у економічне середовище. Аби оптимізувати освітній процес, ми створили технологічні карти за напрямками:

- потреби (першочергові, другорядні);
- джерела (грошові, речові, природні, здоров'я);
- праця;
- товар;
- послуга;
- ціна;
- гроші;
- сімейний бюджет;
- кишенькові гроші;
- заощадження;
- реклама;
- бізнес.

Як залучити батьків

Сім'я — найбільш авторитетне для дитини джерело інформації та зразок для наслідування. Тож батьки — важливі дійові особи дидактичної трансформації соціально-економічних знань. Щоб переконати батьків у важливості економічного виховання, ми провели тематичні батьківські збори на тему «Чи важливе економічне виховання в сім'ї?». Також залучили батьків до створення осередків «Економічного ігроленду», спільної економічної діяльності в дитячому садку — виготовляли атрибути до ігор-стратегій, організовували роботу музеїв «Однієї речі», проводили аукціон «Різдвяні подарунки», де батьки могли придбати вироби, які діти виготовляли власноруч. Ми заручилися підтримкою батьків, аби спільно ознайомлювати дітей з доступними для них «економічними» термінами, як-от:

- бережливість,
- бюджет родини,
- заробітна плата,
- прибуток,
- реклама,
- товар,
- ціна тощо.

У групах ми створили інформаційно-комунікативні куточки «Економічні поради» та «Прохання Гривеньки», які сприяють систематичному зворотному зв'язку з батьками в процесі підготовки до різних форм освітньої роботи з дітьми.

Практика свідчить, що «Економічний ігроленд» забезпечує системне формування основ соціально-економічної культури дитини. Активність дитини в межах його розвивального простору надає їй змогу не лише отримати нові знання й використати їх у різноманітних соціально-економічних ситуаціях, а й збагатити життєвий досвід під час різних видів економічної діяльності.

Інтегрована відповідальність, або Зони впливу різних фахівців на музичне виховання дітей

Іноді молодий фахівець — музичний керівник — губиться і готовий натиснути кнопку SOS: чи лише на ньому лежить уся відповідальність за музичний розвиток дітей у ЗДО? Яким чином має бути

«присутнім» в цьому процесі керівництво — завідувач/директор, вихователь-методист? У чому полягає функція вихователя? Роз'яснює експерт та автор нового навчально-методичного посібника

Антоніна Шевчук, доцент, канд. пед. наук, автор навчально-методичного посібника «Дитяча хореографія», Київ

Розвивати творчий потенціал дитини, своєчасно підтримувати її індивідуальні досягнення закликає Державний стандарт дошкільної освіти. На це спрямовують дії завідувачі/директори ЗДО, вихователі-методисти, педагоги — вихователі, музичні керівники, керівники гуртків театральної та хореографічної діяльності — практичні психологи та батьки.

Дорослі спільними зусиллями організовують педагогічний процес заради особистісного, мистецького і, зокрема, музично-естетичного розвитку та освіти дітей.

Директор і вихователь-методист зобов'язані:

- співпрацювати з педагогами і батьками на гуманних особистісно-зорієнтованих засадах партнерства;
- запроваджувати нові форми роботи з педагогами з проблем музичного виховання, як-от майстер-клас, інтерв'їза тощо;
- підвищувати свій рівень компетентності, набувати нових компетенцій, самоудосконалюватися, здійснювати рефлексію.

Відповідальність керівників ЗДО

Керівники ЗДО найпершими мають подбати про сприятливі умови для музично-педагогічної роботи з дітьми. Розберемо окремо, хто за що відповідає.

Директор:

- персонально відповідає за добір кваліфікованих кадрів — компетентних музичних керівників і вихователів, з належною освітою, досвідом, особистими якостями;
- скеровує педагогів у виборі змісту музичної освіти — програми;
- ініціює пошук можливостей відтворювати музичну культуру національних меншин у місцях їхнього щільного проживання;
- погоджує перспективне планування роботи з музичного виховання;
- відповідає за якість музичного розвитку дітей;
- контролює упровадження всіх форм організації музичного виховання;
- відвідує заняття, розваги, свята;
- переймається ефективною організацією освітнього процесу, збагаченням розвивального мистецького середовища в групах, музичній залі, інших приміщеннях;
- опікується придбанням належного обладнання, навчально-методичних посібників для організації мистецької діяльності дітей;
- створює сприятливі умови для музично-педагогічної роботи фахівців з дітьми — дбає про емоційне благополуччя педагога, оптимальну залученість, творчу реалізацію, баланс свободи, відповідальності та творчості, ініціативи;
- за потреби спостерігає, підтримує, оцінює, аналізує процес музичного виховання, узагальнює і доводить висновки до відома окремих педагогів (індивідуально), стежить за наслідками подальшого педагогічного втручання, контролює, яких компетенцій треба набути дитині, яких — педагогові;
- своєчасно скеровує педагогів на курси підвищення кваліфікації, на тренінги з опанування авторських методик і технологій мистецької освіти.

Вихователь-методист:

- забезпечує музичному керівнику і вихователям конструктивну науково-методичну підтримку — пояснює, як тлумачити розділи програм, нові методики, планувати, складати конспекти, розробляти сценарії розваг і свят, шукати музичний репертуар, посібники й літературу, комплектувати необхідний арсенал музичних інструментів, облаштовувати музичні осередки чи мистецькі центри активності дітей у груповій кімнаті, надавати консультації, створювати ситуації виклику тощо;
- генерує ідеї, як удосконалити якість музично-педагогічного процесу, підтримує баланс традиційного і нового, програмового і позапрограмового змісту в роботі педагогів з дітьми;

- вивчає, збирає, перетворює нову інформацію — психолого-педагогічні досягнення, інноваційні технології, наукові, навчально-методичні джерела, практичний досвід — ознайомлює з цим педагогів;
- вивчає інноваційний досвід, презентує його, формулює разом із педагогами рекомендації та шляхи впровадження у практику;
- на конструктивному рівні допомагає педагогам набути нових компетенцій для реалізації гуманного підходу — для роботи в багатокультурному просторі, в інклюзивному середовищі групи, з дітьми, які слабо бачать чи поганочують, з порушеннями опорно-рухового апарату тощо;
- створює навчально-методичне забезпечення музично-освітнього процесу: збирає, систематизує музичні матеріали, нові комплексні і парціальні програми та навчально-методичні посібники, що схвалені МОН;
- сприяє апробації програмової й навчальної літератури, методичних розробок;
- виявляє та узагальнює цінний перспективний педагогічний досвід музичного керівника і вихователів з музичного виховання дітей, своєчасно скеровує педагогів на підвищення кваліфікації;
- консультує, як створити мистецьке середовище за типовим переліком — обладнання, посібники та дитячі музичні інструменти, збагатити його сучасними компонентами;
- ініціює створення мистецького середовища в інших приміщеннях, наприклад кімнату музично-театралізованої діяльності, хореографічну залу по можливості;
- вивчає стан музично-освітнього процесу, динаміку змін у розвитку дітей і в професійній компетентності працівників;
- методично аналізує й оцінює освітні процеси — для цього відвідує заняття, розваги, свята, групи під час самостійної діяльності, узагальнює спостереження, прогнозує наслідки, висуває ідеї для поліпшення ситуації, пропонує методичну допомогу;
- навчає педагогів систематично проводити з дітьми «мистецький досвід» як форму ранкової зустрічі. Кожен із учасників педагогічного процесу має орієнтуватися в основних функціях, які він має виконувати, та належно їх дотримуватися.

Орієнтовний зміст відповідальності музичного керівника і вихователя

Музичний керівник і вихователь спільно забезпечують музичне виховання дітей, утім є також персональна відповідальність кожного.

Теоретичне виокремлення відповідальності керівників ЗДО та педагогів згідно з функціями дещо умовні. У реальному педагогічному процесі функції інтегруються під час роботи педагогів із дітьми. Процеси розвитку, виховання і навчання — нерозривні і взаємозалежні. Так само окреслення функцій фахівців ЗДО означає їх нерозривність. Подана класифікація змісту відповідальності фахівців відповідно до основних функцій (освітня, розвивальна, дидактична і виховна, організаційна, науково-методична, суспільно-педагогічна) має на меті:

- узгодити спільні позиції педагогів і керівництва закладу з напрямку музичної освіти дітей;
- уточнити коло відповідальності молодого фахівця і досвідченого колеги;
- уникнути можливих непорозумінь у колективі тощо.

Функція	Музичний керівник	Вихователь
Освітня	• спрямовує і забезпечує музичну освіту групи, підгрупи дітей або індивідуально; • застосовує всі основні види музичної діяльності та форми роботи; • відповідає за вибір та реалізацію змісту програми, творчо її трактує; • наповнює музично-освітній процес змістом комплексних і парціальних програм, орієнтується на сучасність; • розробляє зміст музичних занять, розваг, свят на основі традицій українського	• радиться з музичним керівником, бере участь у музичних заняттях, розвагах, святах та інших формах роботи

	народного, класичного та сучасного мистецтва, культури національних меншин; • добирає музичний репертуар, аудіозаписи і посібники відповідно до віку, індивідуальних особливостей дітей, програмових вимог; • варіативно застосовує методику музичного виховання, за потреби створює пісні, танці й музично-дидактичні ігри, твори для музикування, пропонує нетрадиційні техніки музикування; • оцінює музичні досягнення дітей у зручному для себе форматі та розроблює індивідуальні стратегії навчання; • забезпечує за можливості музичний супровід ранкової гімнастики, фізкультурних занять, свят і розваг — добирає аудіозаписи, а іноді сам грає на інструменті; • виявляє музично-виконавську майстерність, належну музично-теоретичну підготовку, педагогічну компетентність	
Розвивальна	• спрямовує особистісний, зокрема музично-естетичний розвиток дітей, формує ціннісні орієнтири у царині мистецтва; • спостерігає за дитячими особистісними та мистецькими проявами під час занять, розваг, свят, у вільний час, на цій основі індивідуалізує роботу; • виявляє задатки і обдаровання дітей під час занять, розваг, свят; • розвиває загальну музикальність, музичні здібності, театральну і танцювальну виразність виконавства	• створює ситуації виклику для хлопчиків і дівчаток у групі за допомогою засобів мистецтва
Дидактична і виховна	• створює під час музичної діяльності атмосферу емоційного благополуччя для всіх дітей і кожної дитини, зокрема для дітей з особливими потребами; • навчає дітей музичної діяльності усіх видів, формує навички сприймання музики, музичного виконавства та творчості; • залучає до всіх видів музичної діяльності — сприймання музики, співи, музичні рухи, ігри, гра на дитячих музичних інструментах, творчість у рухах, пісенна творчість; • формує навички й уміння в кожному із видів музичної діяльності; • упроваджує таку форму роботи з дітьми, як «Мистецький досвід»;	• планує і використовує музику у повсякденні відповідно до вікових особливостей дітей, їхніх потреб, інтересів і схильностей, побажань батьків; • спостерігає за дитячими особистісними і музичними проявами під час занять, розваг, свят, а також у вільний час, індивідуалізує навчання дітей на цій основі; • звертається за потреби до музичного керівника за підтримкою, допомогою, консультацією

	• спрямовує музично-естетичне виховання дітей на українських національних і класичних зразках; • розвиває інтерес і любов до музики, музичну культуру	
Організаційна	• планує музично-педагогічну роботу, узгоджує планування з вихователями, вихователем-методистом; • створює за допомогою вихователів сучасне естетично привабливе й функціональне мистецьке середовище у музичній залі, змінне оснащення освітнього процесу; • дбає про гнучкі умови для занять, розваг, свят; • оновлює добірку дитячих музичних інструментів, фонотеку тощо; • співпрацює з колегами і батьками, організовує у партнерстві з ними свята, розваги, заняття, мистецькі проекти	• створює сприятливе мистецьке середовище групової кімнати, умови для самостійної музичної діяльності дітей; • періодично змінює наповнюваність музичного центра в групі; • планує і організовує «Мистецький досвід» з дітьми під час ранкової зустрічі, ранкового кола орієнтовно раз на тиждень; • бере домірну участь за потреби або з власної ініціативи у плануванні й розробленні змісту музичних занять, розваг, свят; • співпрацює з колегами і батьками; • наповнює «Музичний осередок для батьків» інформацією, пропозиціями; • залучає батьків до участі у святі, у проєктній діяльності «Батьківські мистецькі таланти для розвитку дитини-музиканта» тощо
Науково-методична	• розробляють зміст музичних занять, розваг, свят на основі сучасних наукових досліджень, вітчизняних традицій, методичних орієнтирів, посібників; • варіативно застосовують методики і технології музичної освіти; • виявляють особисту творчість, впроваджують інновації, експериментують, пропонують свої творчі здобутки колегам за власною ініціативою	
Суспільно-педагогічна	• співпрацюють із батьками, митцями, професійними виконавцями заради музичного виховання дітей, по-партнерському взаємодіють з ними; • творчо реалізують себе у міні-концертах, презентаціях авторських дидактичних ігор і посібників тощо	

Як вважаєте — відповідальність музичного керівника і вихователів у музичній освіті дітей достатньо збалансовані? Чи сприяють вони партнерству між педагогами? Обговоріть це з колегами. Додайте деталі, вилучіть зайве, ознайомте з результатами вихователя-методиста.

Концепція «Залучене і відвернуте» для всіх учасників педагогічного процесу

У науковому середовищі розвинутих країн світу поширеною є педагогіка соціального конструкціонізму (social constructionist pedagogy). Її сенс розкривають кілька концепцій, з-поміж яких є «залучене і відвернуте». Ця концепція базується на дослідженнях мотивації поведінки учасників у дискусіях, спілкуванні, у спільних справах.

«Відвернута» поведінка — це коли хтось прагне залишатися «об’єктивним» і «спиратися на факти». Він схильний захищати власні міркування, позиції та знаходити слабкі місця в роздумах опонента.

«Залученою» поведінкою називають емоційніший підхід, що допускає суб'єктивність. При цьому людина прагне слухати і ставити запитання, щоб зрозуміти інші позиції. «Залучена» поведінка всередині співтовариства, наприклад вихователів, музичного керівника та методиста — це потужний стимул до партнерства заради дітей. Він не лише об'єднує людей, а й сприяє виникненню глибших реакцій і переоцінці переконань, які вже були сформовані.

"Сконструйована" поведінка характеризується тим, що людина здатна використовувати обидва підходи і вибирає один із них відповідно до поточної ситуації.

Безумовно, ніхто не нав'язує такий тип поведінки. Утім саме він підтримує партнерські стосунки та творчу співпрацю педагогів у сучасному ЗДО найліпше.

Обміркуйте це. Спрямовуйте діяльність і власну поведінку на загальні музично-освітні цілі, уникайте конфліктних ситуацій — і робота в творчому та дружньому колективі приноситиме тільки задоволення.

Танцювальний бал: свято і навчання життєво важливих навичок

Чи можна засвоювати навички соціальної взаємодії, морально-етичні правила наочно, привабливо, по-європейськи? Покажіть дітям чемні манери невербальними засобами. Запропонуйте у танці ввічливо вітатися, гречно дякувати, граційно подавати руку тощо. Влаштуйте танцювальний міні-бал на зразок Віденського. Уже під час підготовки побачите, як дітей пронизують відповідні почуття, вони набувають домірних віку компетенцій, переносять навички в повсякденн

Антоніна Шевчук, доцент, канд. пед. наук, автор навчально-методичного посібника «Дитяча хореографія», Київ

Танцювальний бал можна влаштувати з дітьми старшого дошкільного віку. Розкажіть їм, що, порівняно із сучасними танцювальними майданчиками, бали мають певну усталеність. Зазвичай їм притаманна підвищена урочистість, регламентованість, певний етикет, класичний набір танців та визначена послідовність їх виконання. Урочистості балу в дитячому садку надасть програма, якісна музика, шанований танцмейстер, дрес-код для «принцес» і «принців».

Отже, пропонуємо для танцювального міні-балу таку програму:

- Полонез;
- Вишукана полька;
- Віденський вальс;
- Ввічливий танець.

Обирайте музику до танців з класичної спадщини знаних композиторів. Уважно поставтеся до гучності музики в аудіозаписі. Оптимально — помірно тихе чи помірно голосне звучання, щоб не тиснути на психіку дітей, не втомлювати їх, берегти слух. Діти мають дослухатися до своїх емоцій, рухових відчуттів, прихильно взаємодіяти.

Ознайомте дітей з бальним етикетом

Розкажіть дітям про ознаки гарного тону — на бал з'являються парами і без запізнення. Усі мають дотримуватися дрес-коду:

- для дівчаток — святкові сукні, прикраси лише з квітів, туфлі;
- для хлопчиків — сорочка, краватка, штани (ліпше костюм), туфлі.

Традиційному балу притаманний такий етикет. Перед початком танцю хлопчик підходить до дівчинки, вклоняється, запрошуючи її на танець. Навчаємо цього дітей вже в першій фігурі польки «Вишукані вітання». Якщо дівчинка приймає запрошення, то виконує уклін-кніксен і так виявляє свою згоду, подяку. Наприклад, дівчатка у «Ввічливому танці» навчаться гречно виконувати спрощений кніксен як уклін-подяку. Після закінчення танцю хлопчик дякує дівчинці та супроводжує її до місця. Цих умінь діти набудуть у вальсі й полонезі. Тож правила етикету, традиції діти запам'ятають завдяки фігурам і рухам пропонованих танців на рівні, доступному їхньому розумінню.

Музичну чарівність балу, гречний бальний етикет хлопчики і дівчатка засвоюють емоційно й тілесно. Це є гарним прикладом, щоб застосувати етикет в особистому житті, в умовах дитячого садка, згодом — школи.

Формуйте в дітей ментальність, співзвучну європейській

Піднесеність, традиційність, вишуканість, імпровізація, невимушеність, ввічливість, шляхетність — ознаки прекрасної мистецької події «Танцювальний бал» у дитячому садку.

Навчайте класичної програми танців відповідно до дитячого віку. Урочисто-святкова хода полонезу — на відкриття балу. Полонез задає балу піднесений настрій. На зміну йому — вишукана парна полька. Довгоочікувана фраза «вальсують усі» — і пари починають кружляти, імпровізувати, приязно взаємодіяти. Привабливим для дівчаток і хлопчиків стане танець знайомства — зі зміною партнерів, виявленням чемності. На завершення події — імпровізований вальс або повторення полонезу. Навіть якщо згодом діти забудуть деякі рухи, втім логічна послідовність залишиться в їхній емоційній пам'яті.

Запропонований зміст танцювального свята — пізнавальний для особистісного розвитку дітей, корисний для виховання творчо-естетичних та етичних засад особистості, зростання мистецьких інтересів хлопчиків і дівчаток, набуття ними життєвих навичок. Упроваджуйте його як самостійну подію до будь-якої урочистої нагоди в дитячому садку. Міні-бал може стати вишуканою частиною свята випуску дітей до школи. Ви ще маєте час підготуватися!

Сім'я як партнер педагогів у формуванні ціннісних орієнтацій дитини

Уявлення дитини про добро і зло, честь і гідність, красиве і потворне виникають і закріплюються через призму відповідних уявлень батьків. Саме під час взаємодії з батьками в душі дитини формується ідеал, з яким вона зіставляє свої думки, вчинки і який прагне наслідувати. Добре, коли батьки не забороняють і обмежують, а дають свободу, не пригнічують, а запитують, радяться й радять, розділяють радощі, прикрощі, невдачі. Утім не всі батьки можуть похизуватися такими взаєминами у сім'ї. Як стати для дитини другом, однодумцем і сформувати в неї важливі життєві цінності

Світлана Ладивір, науковий консультант Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, канд. психол. наук, Київ

Сім'я — перше, а відтак і найсильніше, джерело впливу на дитину. Адже в сімейному колі процес виховання значно природніший, ніж у дошкільному закладі. До того ж у сім'ї дитина має ширші можливості бути суб'єктом діяльності, аніж в колективі дитячого садка. Тому, щоб налагодити в дошкільному закладі повноцінний виховний процес, педагогам слід змінити свою позицію щодо ролі сім'ї. А саме побачити в ній партнера, з яким можна й навіть необхідно узгоджувати виховні дії, уточнювати особливості особистісного суб'єктного ставлення до кожної дитини. Інакше, не варто й сподіватися на успіх.

Педагоги і батьки спільно мають розв'язати такі завдання:

- гуманізувати суб'єкт-суб'єктні взаємини дорослого з дитиною;
- розкрити дитині смислове наповнення її індивідуального ціннісного простору;
- допомогти знайти своє місце в соціальному світі.

Без цього навряд вдасться прищепити дитині значимі базові цінності, навіть якщо наповнити виховний процес важливим ціннісним змістом.

Уявлення батьків про цінності, які вони прищеплюють дітям

Функцією регуляції усвідомленої поведінки дитини може бути наділена лише визнана, усвідомлена й емоційно пережита цінність. Адже з перших днів життя, задовго до оволодіння мовленням, дитина вдається до єдиного доступного їй способу взаємодії з оточенням — емоційного.

Надалі набутий в ранньому дитинстві емоційний досвід виконує роль фундаменту під час вироблення регулятивних способів поведінки впродовж життя.

Уже в перші дитячі роки повноцінний емоційний досвід і передусім соціальні емоції виокремлюють і закріплюють життєво значимі прагнення, піднімають їх до рівня потреб у процесі спілкування з близькими дорослими й однолітками.

Результати цільових спостережень, індивідуальних бесід та анкетувань свідчать, що чимало батьків не замислюються, який приклад подають дитині, які образи добра і зла крок за кроком формують у її свідомості власними вчинками, висловлюваннями й оцінками судженнями.

Окрім того, зазвичай батьки не цікавляться змістом того, що їхня дитина дивиться по телевізору, на комп'ютері чи з планшета. Не прислухаються вони й до дитячих висловлювань з приводу жорстокості, брехні й шахрайства на екрані. А дарма! Позаяк негативні дії персонажів діти рідко коли засуджують. Натомість вони сприймають їх, як «вдалий» шлях до досягнення мети й беруть таку модель поведінки за зразок. Причини байдужого ставлення батьків зрозумілі. Вони сумніваються, що дошкільник вже усвідомлює такі базові цінності, як-от добро — зло, гарне — потворне. Батьки переконані: дитина не здатна по-справжньому осмислити реалії сучасного життя, які не «осідають в її пам'яті» і не впливають на становлення особистості в майбутньому.

Яскравим доказом деформації ціннісних орієнтацій у родинному та й певною мірою в суспільному вихованні стала зміна дитячих пріоритетів під час вибору іграшок і розваг. Приміром, серед дівчаток в пошані зараз здебільшого лялька Барбі — модниця, наречена, красуня. А от ще десяток років тому на першому місці був симпатичний Пупсик. У кожному груповому приміщенні дитячого садка був обладнаний куточок для такої ляльки-немовляти — з колискою, ліжечком, столиком для одягання тощо. Дошкільники оберігали цей простір, програвали різні сімейні ситуації, де в центрі був догляд за немовлям. А на вулиці як у дошкільному закладі, так і за його межами тут і там виднілися дівчатка з іграшковими візочками. Нині картина змінилася. І це не дивно. Адже звідки дитині брати репертуар, щоб забавляти свою ляльку? У родині, де дівчинка, приміром, чує колискові пісні бабусі, мами, вона їх і своїм ляльками наспівує. Так само переймає модель поведінки для своєї гри й дитина із сім'ї, де мама весь час проводить перед дзеркалом.

Тобто батькам слід пам'ятати, що дитина дуже швидко запам'ятовує й повторює все, що бачить і чує, навіть якщо розібратися в цьому через брак досвіду не в змозі.

Портрет сучасної сім'ї

Нині чимала частка молодих батьків має недорозвинений інстинкт материнства. Це стосується передусім тих сімей, де діти народжуються, «бо так вийшло». Багато таких мам і самі зростали в родинях, де батьки постійно працювали і їм було не до дітей. А якщо й випадали короткотривалі моменти взаємодії з дитиною, то вони були спрямовані здебільшого на задоволення її фізіологічних потреб, аніж на духовне спілкування.

Емоційний фундамент особистостей майбутніх батьків формується під впливом:

- вектора сімейних взаємин;
- проявів соціального інтелекту дорослих членів родини;
- емоційних реакцій на зовнішні і внутрішні стресові чинники.

Недолюблені, часто закомплексовані й зорієнтовані винятково на кар'єрне зростання й престижну роботу — так можна описати молодих батьків, яких виховали завжди зайняті тато й мама. Як результат, перевага стресогенного емоційного досвіду може призвести до виникнення у майбутньої дитини неврозів, алергійних сплесків, дислексії, а часом і органічних пошкоджень головного мозку. А це часто спричиняє відставання в розумовому розвитку.

Окрему категорію становлять сім'ї, де дитину виховує одна мама. Зазвичай це круговий досвід, коли дівчинка повторює долю власної матері, яка теж виховувала доньку сама. Для таких родин характерна тривожна емоційна атмосфера, страждальна, співчутлива любов і надмірна турбота між членами родини. Водночас у кожного члена родини проглядається надто егоїстичне Я.

Схожа ситуація й з так званими середньостатистичними родинами, де наявність дітей вважають обов'язковим атрибутом сім'ї, а систему виховних впливів передають з покоління

в покоління. Усвідомлення ціннісних орієнтацій в процесі виховання дитини в таких сім'ях доволі розмите й оцінне ставлення до них низьке.

Як свідчить досвід, дуже мало з таких батьків добре знають свою дитину. Зазвичай їм складно відповісти навіть на прості запитання на кшталт «Що полюбає їсти ваша дитина? Чим вона любить займатися? Ким мріє стати? Чого боїться? З ким дружить?».

Утім є сім'ї, стиль стосунків у яких спонукає педагогів до роздумів і творчих пошуків нових прийомів взаємодії з батьками.

Дівчинка Саша зростає в цілком благополучній сім'ї. Вона бажана й любима дитина. Стосунки в родині рівні, доброзичливі, сповнені уваги й ніжності одне до одного. Хоча батьки ставляться до Саші доволі поблажливо й доки вона не спить, по суті, живуть її життям. Через часті захворювання дівчинка тривалий час не відвідувала дошкільний заклад. Невдовзі батьки помітили, що донька все частіше влаштовує істерики, вимагає від них виконувати всі її примхи, вередує «на порожньому місці». Водночас у взаєминах з однолітками Саша проявила зародки «манії величчя і зірковості», яку мимоволі провокували близькі дорослі.

Занепокоєна мама звернулася до психолога. Численні бесіди показали, що крок за кроком донька відвойовувала право керувати батьками й досягла своєї мети.

Після літньої відпустки Саша пішла в новий дитячий садок. Напередодні батьки познайомилися з практичним психологом, педагогами й домовились спільними зусиллями зрощувати в дівчинці любов до ближнього.

Батьки намагалися не піддаватися на примхливі вимоги дівчинки. Хоча ситуації, коли вона авторитетно вимагала, диктувала чи нагадувала, що повинні для неї зробити тато чи мама, ще довго повторювалися. Утім мама щодня пояснювала донці, що інші діти й дорослі люди теж мають свої уподобання, бажання, настрої. Важливо було навчити Сашу бачити і розуміти емоції оточення. Для цього батьки й власні взаємини з донькою намагалися корегувати, завдяки чому незабаром її поведінка змінилася на краще.

Сім'ї з високим рівнем відповідальності й особистісної культури — це поодинокі випадки. Педагогам з такими родинами легше співпрацювати, взаємодіяти, а їхню сімейну мудрість можна брати за приклад під час роботи з менш свідомими батьками.

Плекання добра в сімейному колі

Здатність робити добро чи зло як основа людської культури не притаманна дитині від природи. Звісно, закладається вона від народження, але формується впродовж перших семи років дитинства, а остаточно закріплюється у процесі життя.

Ідея добра

Виховання юної душі — справжнє мистецтво, яке має ґрунтуватися насамперед на ідеї добра. Добро має поселитися в голові й у серці дитини з першими проблисками свідомості, з першими уявленнями й думками про навколишній світ. Дитина вже на початку життєвого шляху усвідомлює, що в світі є добро і зло. А там, де є зло і несправедливість, є причина зла.

Ідея добра має стати невід'ємною часткою душі кожної дитини. Лише тоді вона увійде в думки, погляди, переконання, стане тією міркою, за допомогою якої дошкільник оцінюватиме взаємини між людьми. Виховати дитину поганою — справа, яка не потребує надзусиль, а от зробити її хорошою — складна й тонка праця. Зло виростає з елементарного морального невігластва, етичної неграмотності й прогалин у людській культурі, яку дитина мала досягнути на початку життя.

Позитивний приклад

Психологи радять виховувати дитину на позитивних прикладах, оберігати її від горя, неприємних подій тощо. Утім це зовсім не означає, що дитина до певного рівня розвитку свідомості лише споживає добро, яке отримує. Насправді вона може й сама його розпізнавати та виробляти. Але цього її потрібно навчити. Так, варто навчити її помічати добро в повсякденних, часом незначних речах і явищах, схвально оцінювати тих, хто його робить, позитивно реагувати на хороші вчинки.

Дитині змалечку слід прищеплювати звичку дарувати добро рідним, друзям, знайомим і просто людям навколо.

Розвиток емоцій

Важливою складовою плекання добра в дитині є вироблення в неї навичок розпізнавання й регулювання емоцій, насамперед негативних. Дуже рідко агресивна дитина здатна визнати свою агресію. Вона переконана, що, навпаки, це всі навколо агресивні до неї. Утім діти раннього віку не здатні адекватно оцінювати ані свій стан, ані стан оточення. Тож емоційний досвід у них надто бідний і його слід спеціально розвивати. Це мають бути прицільні розмови про те, що відчуває дитина в тій чи тій ситуації, які емоції виражають інші учасники подій. Приводом для таких бесід можуть бути різноманітні сутички, у які потрапляє дитина під час спілкування з дорослими й однолітками вдома, у дитячому садку, на прогулянці. Також корисно аналізувати ситуації, які відбувалися в прочитаних творах, переглянутих телепередачах, фільмах, мультфільмах. Головне — дати дитині змогу спокійно висловити свою оцінку, своє розуміння ситуації.

Крок за кроком дитину потрібно переконувати, що значно приємніше втриматися від негативних емоцій, не допустити дурниці, порадіти за себе. Тут у пригоді стане власний приклад. Варто показати дитині варіант правильної поведінки в стані люті чи образи.

Корисними будуть фрази на кшталт: «Наталю, не ображайся на братика. Бачиш, він зараз злиться, адже не може розв'язати задачу. Облиш його, він охолоне, і все буде добре», «Сашуню, давай ми з тобою підемо на кухню готувати вечерю, а мама трохи відпочине. Бачиш, вона прийшла з роботи знервована, їй треба побути на самоті».

Щеплення від байдужості

Щоб сформувати в дитини здатність робити добро й перетворити її в потребу і цінність, потрібні неабиякі зусилля з боку батьків. Адже саме воля й душевне напруження допомагають боротися проти зла, яке народжується з бездіяльності, пасивності й невтручання у те, «що мене не стосується». Не варто забувати, що дитяче серце байдужіє дуже швидко. Для цього достатньо кілька разів знехтувати благородні пориви дитячої душі. Утім і відгукується серце дитини на добро теж швидко. У відповідь воно здатне активно випромінювати позитивні емоції. Підтримуючи вогник дитячого серця, дорослі незабаром відчують, як дитина стане чутливою і до добра, і до зла. А гуманні взаємини між членами родини допоможуть закріпити цю ціннісну орієнтацію.

Правильний стиль поведінки дорослого

Навчити дитину розпізнавати емоційний стан і керувати можна лише за умови терплячого, систематичного й тривалого повторення. Дорослі мають бути готовими до того, що дитина тривалий час залишатиметься «глухою» до їхніх порад і пояснень. Тут варто згадати прислів'я: «Крапля камінь точить». Не слід показувати дитині свого роздратування, ліпше терпляче прохати висловити своє незадоволення, вимоги тощо, доброзичливо витлумачувати свою поведінку, вірити у правильність своїх намагань.

У жодному разі не можна звинувачувати дитину, погрожувати чи оцінювати її вчинок. Значно важливіше виразити їй своє ставлення до ситуації, описати переживання інших учасників. Такий характер взаємин має особливе значення для вироблення ціннісних орієнтирів всіх без винятку дітей, а особливо тих, які схильні до емоційних сплесків. Адже в перші роки життя чи не найсильнішим способом наuczіння в багатьох аспектах є наслідування, безконтрольними зразками для якого є приклад дорослих.

Отже, не варто сподіватися, що дитина сама навчиться добра, якщо живе в культурній сім'ї. Від природи схильність до доброти мають лише одиниці, а решті потрібна емоційна наука. Це і є сімейна школа добра, де дитина вчиться шанувати й любити не на словах, а здійснюючи конкретні вчинки.

Навпроти чи поряд? або Як співпрацювати з батьками вихованців

Співпраця з батьками — одна зі складових успішної роботи колективу будь-якого дитячого садка. Проте зазвичай батьки хочуть одного, а програма дошкільної освіти вимагає іншого. Як прийти до компромісу? Організуйте день батьківського самоврядування та інші цікаві форми робіт

Наталія Гагаріна, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»

Лілія Сорока, директор спеціального дошкільного закладу (ясел-садка) № 46 «Краплинка», м. Кропивницький

Дитячий садок — це місце зустрічі дітей, батьків і педагогів. Але всі такі різні. Як узгодити співпрацю та зробити її ефективною? Наша відповідь — співпраця на рівних умовах. Ми не розповідатимемо про традиційні форми роботи на кшталт батьківських зборів або святкових ранків. Натомість поділимося цікавими й ефективними напрацюваннями.

Яка основа успішної співпраці

Більшість батьків формує своє ставлення до закладів дошкільної освіти через призму інформації, яку висвітлюють на телебаченні чи в соціальних мережах. Вони порівнюють свою дитину з іншими; садочок, у який водять малюка, — з іншими закладами; свого вихователя — з вихователем іншої групи. Кожен із батьків вважає, що знає, як правильно і як ліпше. Тому надважливо узгодити позиції та очікування вихователів і батьків, гуманізувати взаємодію, налаштуватися на професійне та особистісне самовдосконалення.

Як перша освітня ланка ми реалізуємо такі напрями співпраці педагогів і батьків:

- налагоджуємо партнерські взаємини;
- ознайомлюємо з програмами, за якими працює заклад дошкільної освіти;
- інформуємо про підходи закладу до виховання й навчання дошкільників, про нетрадиційні методи і прийоми в роботі з дітьми;
- створюємо атмосферу спільності інтересів, взаємопідтримки, взаємопроникнення партнерів у проблеми одне одного;
- збагачуємо виховні вміння батьків, підтримуємо їх упевненість у своїх педагогічних можливостях.

Наше гасло — максимальна прозорість і відкритість. Ми показуємо батькам, на що спрямована робота дитячого садка, чим зайняті діти впродовж дня тощо. А також розвіюємо міфи, що створили засоби масової інформації у батьківській свідомості.

Як посилюємо взаємодію

Щоб поліпшити взаємодію дитячого садка та батьків вихованців, ми урізноманітнюємо форми роботи. Поряд із традиційними батьківськими зборами та консультаціями залучаємо батьків до участі в цікавих тематичних заходах.

Родинне свято

Формат родинного свята дає змогу ближче познайомитись із родинами вихованців. Педагоги мають нагоду побачити модель поведінки та спілкування мами чи тата з дитиною. У неформальній обстановці вихователю і батькам значно легше налагодити контакт одне з одним.

Мета родинних свят — популяризувати культурні й моральні цінності сімей вихованців, зберігати та розвивати родинні традиції, уподобання, хобі. Ми спонукаємо батьків обмінюватися досвідом сімейного виховання, розкривати свої творчі здібності. Як показує практика, найцікавіші ті свята, що пов'язані з народними та сімейними традиціями.

Під час Місячника писемності та мови ми провели родинні свята для дівчат і мам «Плету-плету віночок» і для хлопчиків та їхніх татусів «Тато може все, що завгодно!». Яскравим і сповненим сімейного тепла було родинне свято народознавчого спрямування «Українські вечорниці» для старшої групи. А також уже два роки поспіль восени ми проводимо родинні свята для вихованців ясельної та другої молодшої груп і їхніх батьків.

Простір для дітей і батьків

Під час курсів підвищення кваліфікації ми дізналися про інноваційну технологію «Стіни, що говорять». Ідея припала нам до душі, і ми вирішили використати її елементи під час оформлення розвивального середовища холу та коридорів дитячого садка.

Ніщо так не зближує, як спільна діяльність. Саме тому в нас постійно функціонує виставка спільних робіт дітей і батьків «Мистецтво виховує, вчить, розвиває». Спочатку ми поновлювали її щомісяця, але згодом почали змінювати експозиції один раз на два-три місяці. Тематику, терміни та техніку виконання творчих робіт визначаємо й затверджуємо на серпневій педагогічній раді та вносимо їх до плану роботи на рік. У нашому закладі «стіни говорять» завдяки творчості та співпраці педагогічного й батьківського колективів.

Стіни нашого дитячого садка «розповідали» про:

- «Світ очима дітей крізь рожеві окуляри»;
- «Новий рік — веселе свято»;
- «Зимові витинанки»;
- «Весняні витребеньки»;
- «Літні мрії».

Усі роботи створювали батьки разом із дітьми за допомогою різних технік образотворчого мистецтва.

Школа молодих батьків і батьківський клуб

Традиційно для батьків вихованців, які тільки починають відвідувати дитячий садок, вихователь-методист і практичний психолог організовують «Школу молодих батьків». Така форма роботи має три етапи:

- індивідуальне опитування серед батьків і вихователів щодо адаптації дитини, вивчення анкет і визначення проблемних питань;
- консультації, тренінги, семінари або круглі столи для батьків. Під час цих заходів учасники розглядають шляхи розв'язання проблемних питань. Практичний психолог надає поради щодо полегшення адаптації дітей раннього віку та їхніх батьків до умов перебування в дитячому садку;
- підсумкове анкетування батьків. У разі потреби — індивідуальні консультації та заняття з дітьми за запитом батьків чи педагогів.

Для батьків дошкільників, які відвідують середні та старші групи, ми проводимо засідання батьківського клубу на різноманітні теми.

Для батьків вихованців педагоги організували засідання клубу на теми:

- «Майстер-шеф» — діти разом із татами та мамами готували кулінарні шедеври.
- «Коса — дівоча краса» — мами дівчат вчилися заплітати косички різними способами.
- «Супербабусі» — представниці старшого покоління ділилися секретами виховання своїх онучат.

Секрет багаторічної популярності засідань батьківського клубу в тому, що вони проходять у теплій та дружній атмосфері. Мама, тата й бабусі мають змогу поспілкуватися в колі однодумців та набути нових знань і практичних умінь.

Екскурсія у професію

Ще одна форма роботи — екскурсії до місць роботи батьків вихованців. Найліпший час для такої роботи — травень і період літнього оздоровлення.

Упродовж травня вихователі опитують батьків, чи можна відвідати їхні місця роботи. Відтак визначаємо, у які з визначених організацій та установ міста доцільно організувати екскурсії. Під час травневого засідання педагогічної ради вносимо зміни та доповнення в план літнього оздоровлення, де визначаємо місця, дати й відповідальних за проведення екскурсій.

Спільна робота вихователів та батьків дала змогу дітям відвідати:

- пожежну частину, де діти ознайомились із професією пожежника, побачили спецтехніку;

- салон краси, у якому діти спостерігали за роботою перукаря, масажиста, майстра манікюру та спробували себе в ролі візажиста.
- льотну академію, після екскурсії до якої діти мріяли стати пілотами.

До проведення піших переходів та екскурсій ми залучаємо батьків як супровідників груп. Це дає їм змогу побачити життя дитячого садка зсередини, відчути, яку відповідальність, фізичне та психічне навантаження несуть усі працівники закладу. Крім того, батьки на практиці дізнаються, з якими проблемами стикаються вихованці — починаючи з незручного взуття й одягу та закінчуючи відсутністю панамки в літню спеку.

День батьківського самоврядування

Наш дитячий садок пропонує батькам спробувати себе в ролі педагога. У день батьківського самоврядування всі охочі тати й мами стають повноправними учасниками життя дитячого садка — ведуть заняття, організовують ігри, проводять гурткову роботу, прогулянки. Звичайно, вихователі завжди поряд, готові вчасно допомогти, підказати та підтримати.

На батьківських зборах вихователь пропонує провести день самоврядування. Протокольнo зафіксує рішення батьківського колективу, і директор видає відповідний наказ. Вихователь-методист проводить консультації для педагогів. Відтак вихователі готують для батьків розгорнуті конспекти занять, спостережень та прогулянок і надають консультації щодо їх проведення. Інформацію про результати днів батьківського самоврядування оперативно висвітлюємо на сайті ЗДО та сторінці в соцмережі.

Батьківське журі

Традиційно в останній тиждень серпня ми проводимо конкурс-огляд «На найкращу підготовку до нового навчального року розвивального середовища у груповому приміщенні». І оцінювати його запрошуємо батьків.

Директор видає наказ про проведення конкурсу-огляду. Творча група розробляє та подає на затвердження Положення про конкурс. До складу журі входять педагоги та по одному представнику від батьків кожної групи. Журі ознайомлюється з критеріями оцінювання. Вихователі проводять трихвилинну презентацію розвивального середовища в кожному груповому приміщенні, а журі виставляє у відомостях бали. Відтак відкрито їх підраховує та підбиває підсумки конкурсу.

Конкурс-огляд мотивує вихователів до ліпшої підготовки групового приміщення. А батьки порівнюють, що є в інших групах, та ознайомлюються зі специфікою закладу. Користь від такого заходу подвійна. Адже часто під враженням від побаченого батьки ініціюють удосконалення розвивального середовища власних груп.

Відкрита та прозора робота з батьками сприяє їхній інформаційній обізнаності. Батьки, які раніше перебували в ролі спостерігачів, поступово стають активними учасниками виховної діяльності, дослідниками власної батьківської поведінки. Це дає змогу всім учасникам освітнього процесу ефективніше здійснювати корекційну роботу та розв'язувати завдання, пов'язані зі зміцненням здоров'я, розумовою діяльністю і творчістю дітей.

Допоможіть вихователю зрозуміти дитину

Оскільки дошкільники мають недостатньо життєвого досвіду та практичних умінь, їм складно самостійно оцінити ту чи ту ситуацію й розв'язати її відповідно до моральних норм. Зрозуміти й підтримати кожну дитину має педагог. Чи зможе він це зробити правильно — залежить і від знань психології дошкільників, і від рівня його психологічної культури

Валентина Метелюк, викладач кафедри педагогіки і психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Колектив групи утворюють доволі різні діти: обдаровані, надто рухливі, ті, які пережили розлучення батьків, були свідками трагічних подій, діти різних національностей тощо. Кожна дитина

уже має власну життєву історію. Тож вихователю дошкільного закладу доводиться розв'язувати чимало складних проблем, враховувати індивідуальні особливості й потреби кожної дитини. Досягти позитивних результатів у цій справі нелегко. Адже трапляються діти, які відмовляються жити за визначеними правилами, прислухатися до думки сторонньої їм людини.

Психологічний аналіз найтипівіших проблемних ситуацій в діяльності вихователя допоможе віднайти найліпші та найпродуктивніші способи зрозуміти кожну дитину та підтримати її.

Сприяти успішній соціальній адаптації

Деякі діти усіляко уникають контактів з вихователем або навіть бояться його. Таку поведінку часто зумовлюють індивідуальні особливості дошкільників, зокрема слабкість нервової системи. Ще одна закономірна причина полягає в тому, що коли від народження діти перебувають в обмеженому колі спілкування, вони відтак проявляють насторожене ставлення до чужих дорослих. Утім, поступово звикаючи до нового оточення, діти позбуваються відчуття страху та все активніше спілкуються як з однолітками, так і з педагогом.

Однак не завжди ситуація поліпшується. Брак позитивних зрушень у поведінці є індикатором несправедливого ставлення вихователя до конкретної дитини або його неспроможність порозумітися з нею. Діти доволі чутливі до ставлення дорослих, тож і дефіцит уваги та доброзичливого ставлення до себе переживають дуже гостро. Це призводить до ревнощів та фрустрації.

Деякі діти, не відчувачи до себе належної уваги, намагаються її привернути. Вони стають агресивними, некерованими та зрештою вдаються до відкритої конфронтації з вихователем — і за будь-якої нагоди використовують фрази на кшталт: «Не хочу!», «Не буду!», «Мені це не подобається!» тощо.

Некомфортно почуваються серед інших дошкільники з порушеннями соціальної адаптації, особливо на початковому етапі їхнього перебування в групі однолітків. Так само складно адаптуватися й дітям, що походять з іншого етнічного або соціального середовища. Зазвичай стрес, якого вони зазнають у цей період, призводить до таких наслідків, як:

- зниження імунітету;
- соматичні розлади;
- пригніченість та апатія;
- відмова відвідувати дошкільний заклад.

В окремих випадках діти, навпаки, виявляють надмірну прихильність до вихователя чи інших працівників дошкільного закладу, відчувачи емоційну залежність від конкретного дорослого, що яскраво проявляється в їхній поведінці.

Щойно помітивши улюбленого вихователя, дитина охоче прощається з батьками на порозі дошкільного закладу. Упродовж дня вона прагне весь час бути поряд з педагогом, обійняти його, прихилитися до нього. Таке вибіркове і, на перший погляд, позитивне ставлення ускладнює адаптацію дошкільників, ізолює їх від групи однолітків та потребує особливої делікатності й такту з боку вихователя.

Найліпшим «помічником» педагога в подібних ситуаціях є час. Щира зацікавленість дітьми, доброзичливе ставлення, залучення їх до спільних справ, а також спілкування з однолітками неодмінно матиме позитивні результати. Важливо підтримувати дітей, підказувати їм, як варто вчинити в тій чи тій ситуації, хвалити. А за потреби й поступатися їхнім бажанням та звичкам.

Спонукати дітей до хороших вчинків

Усі діти потребують позитивного розвитку. Щомиті вони прагнуть пізнавати щось нове, знаходити друзів, комусь допомагати тощо. Від цього дошкільники отримують цілий спектр приємних переживань, як-от: радість, задоволення, стан душевного комфорту. Часто від дітей можна почути: «Я люблю годувати птахів», «Киці подобається, коли я з нею розмовляю», «Сьогодні я допоміг Тані піднятися, коли вона впала» тощо. Такі слова не можна ігнорувати. Навпаки, варто усіляко підтримувати позитивний емоційний фон щоденного життя групи дітей, їхню схильність до хороших вчинків. А отже — виховувати життєрадісних, психологічно здорових особистостей, які за 20-30 років творитимуть щасливе суспільство.

Спонукаати дітей до хороших справ нескладно. У буденному житті щодня трапляється чимало ситуацій, які сприятимуть цьому.

Дмитрик захворів і не прийшов до дитячого садка. Вихователю слід обговорити цю ситуацію з групою. Варто поставити дітям запитання на кшталт: «Чому Дмитрик захворів? Як його хвороба змінить життя родини? Хто з ним поруч: мама, бабуся, старша сестра? Що він відчуває?». Відтак слід пояснити дітям, що Дмитрику потрібно лікуватися. Доцільно запитати, чи питиме хлопчик ліки без протесту або чи лежатиме в ліжечку, як радив лікар? Окрім цього, можна обговорити ймовірні почуття Дмитрика. Наприклад, про що він думає або переживає. Так, за допомогою навідних запитань можна спонукати дітей до хороших вчинків — написати листа Дмитрику, зателефонувати йому, намалювати малюнок або передати щось смачненьке. Відтак варто поцікавитися міркуваннями дошкільників щодо того, чи зрадіє Дмитрик їхній підтримці; які почуття виникнуть у них самих від свого хорошого вчинку.

Здійснення хороших вчинків нерозривно пов'язане з приємним самопочуттям дітей, підвищенням їхньої самооцінки. Тож завдання дорослих — допомогти дошкільникам віднайти та встановити цей зв'язок. Це водночас сприятиме й побудові міцного фундаменту взаємодії педагога та його вихованців.

Подолати відхилення поведінки дітей від загальноприйнятих норм

Навіть одноразовий негативний прояв поведінки дітей, як-от несправедливість, жорстокість, нечесність, жадібність у ставленні до однолітків, не минає безслідно. Особливо складними є випадки, коли діти не оцінюють адекватно свого вчинку та його наслідків або й узагалі сприймають цей факт позитивно. Коли ж дорослі намагаються втрутитися, завадити певним вчинкам і насварити, у дошкільників здебільшого псується настрій, знижується самооцінка. А всі свої особистісні ресурси вони спрямовують на пригнічення й витіснення негативних думок та емоцій.

Коли діти збиралися на музичне заняття, побачили, що зникли чешки Оленки. Дівчинка розплакалася. Утішаючи її, вихователь намагалася знайти вихід із ситуації. Раптом до роздягальні зайшов двірник, тримаючи чешки в руках. Як виявилось, він знайшов їх під вікном. Оленка радісно вигукнула: «Мої!». Здавалося б, ситуацію вдалося розв'язати. Утім вихователя занепокоїла думка про те, хто з дітей міг викинути чешки дівчинки у вікно. Пригадавши, що на минулому занятті музичний керівник вирішила призначити ведучою колони Оленку, а не Катю, як зазвичай, вихователь одразу визначила винного — Катя. А відтак замислилася: «Чи варто реагувати одразу? Якщо реагувати згодом, то коли та в який спосіб? Чи варто обговорити ситуацію з усією групою дітей? Як це вплине на їхню поведінку в майбутньому?».

Причини відхилення поведінки дітей від загальноприйнятих, типових для їхнього віку норм і соціальних стандартів можуть бути різними. Зокрема, це трапляється, коли дошкільники не інформовані про призначення певних речей, їхню цінність, наслідки, до яких може призвести недотримання правил їх використання. Інколи ж діти просто наслідують поведінку близьких, наприклад, тата й мами, однолітків або персонажів літературних творів, фільмів чи мультфільмів. Та здебільшого причини будь-яких відхилень у поведінці дітей криються в особливостях сімейного виховання та соціального оточення, у якому зростають діти.

Моральна свідомість у дітей формується поступово. Тож не слід передчасно очікувати від них дотримання всіх визначених правил і норм поведінки. Передусім варто навчати дітей «моралі в дії» — спонукати використовувати у спілкуванні слова ввічливості, як-от: «будь ласка», «дякую», «добридень», «вибачте» тощо. А вже згодом, у міру дорослішання та під впливом соціального оточення, вони самостійно почнуть осмислювати свою поведінку з позиції моральних уявлень, розрізняти добро і зло, гідні й негідні вчинки.

Завдання педагога — вчасно пояснити дітям, як чинити не слід. Адже кількаразове повторення тих самих негативних варіантів поведінки призводить до їх стереотипізації, впливає на формування майбутнього характеру особистості. Так, у ситуації зі зникненням потрібної речі (чешок) існує кілька варіантів поведінки вихователя:

- миттєве реагування — одразу після інциденту вихователь має повідомити дітям про прикрий випадок, що стався у групі, і замість заняття провести розмову з етики. Її ефективність залежить від того, чи зможе педагог віднайти потрібні слова й пояснити наслідки негативного вчинку всім дітям так, аби не образити конкретну дитину;

- розмова «тет-а-тет» з дитиною, яка спричинила ситуацію — під час такого спілкування вихователь має обережно, за допомогою навідних запитань визначити, чи правильним є його припущення. А відтак обговорити з дитиною її вчинок та пояснити, чому так робити не слід;

- вичікування — вихователь упродовж кількох днів має уважно поспостерігати за поведінкою дітей. Час знизить гостроту ситуації, а діти повірять у свої пояснення на кшталт: «Чешкам стало нудно, от вони і пішли погуляти», «Може, це зробив чарівник» чи «Баба Яга викрала» тощо. Тайм-аут дасть змогу вихователю знайти найліпший спосіб розв'язати ситуацію;

- вигадана історія — вихователь може розповісти дошкільникам казку, в якій аналогічні події сталися з іншими дітьми. Оцінивши вчинки казкових персонажів, дошкільники зможуть збагнути й власні, а також ліпше зрозуміти почуття своїх ображених товаришів. Відтак вони поступово вчитимуться самоконтролю, аби в майбутньому поводитися добре.

Обираючи спосіб розв'язання складної ситуації, вихователь має зважати й на особистісні якості дітей. Адже одні з них завжди прагнуть бути в центрі уваги, виконувати головні ролі, як у ситуації з Катею. Інші ж, навпаки, уникають однолітків, полюбують індивідуальні ігри. Такі діти часто не знають імен інших дітей у групі, не розуміють, як і про що говорити з ними. До того ж ці дошкільники схильні хворобливо переживати почуття власної гідності — боятися, що їх образять, насміхатимуться з них, відберуть іграшку тощо.

Допоможе розв'язати проблему цільове спостереження практичного психолога за поведінкою дітей та обговорення отриманих результатів з вихователем групи, який апріорі має бачити індивідуальні прояви дітей, вивчати їх. Таке спільне аналізування дасть змогу виявити ті невидимі ниточки симпатій-антипатій, що тримають когось із дітей поряд, когось на відстані, продукують в одних світле радісне самопочуття, а в інших — навпаки, сум, страх і сором. А головне — істотно впливають на формування дитячої особистості.

Сприяти розкриттю обдарованості

Часто ми чуємо вислів про те, що кожна дитина талановита. Чи справді це так? Аналізуючи поведінку обдарованих дітей, науковці відзначають, що їм характерна висока пізнавальна активність, енергійність, готовність до тривалої напруженої роботи — працьовитість. Виконуючи те чи те завдання, обдаровані діти виявляють неабияку зібраність, концентрацію та уважність. Коло їхніх пізнавальних інтересів постійно розширюється: будь-яка подія, явище, чиїсь слова одразу пробуджують у них цікавість, що виражається в численних запитаннях: «Чому? Навіщо? Як?» тощо.

Обдаровані діти мають багатий словниковий запас, їм притаманні асоціативне мислення та яскрава уява. Такі діти вміють помітити невідповідності там, де інші не помічають, можуть вільно гратися словами, змінюючи їх значення. Обдаровані діти здатні одночасно виконувати кілька справ, генерувати найрізноманітніші ідеї та одразу братися втілювати їх. Вони змалечку схильні досліджувати, експериментувати, систематизувати, узагальнювати та робити висновки, що часто зумовлює їхню пристрасть до колекціонування. Поступово пізнавальна та пошукова діяльності стають для них домінантними.

Залежно від того, яке заняття стає для дітей улюбленим, змінюється й їхня емоційна сфера. Так, зацікавлення, хвилювання, радість, трепетне ставлення викликають у душі дошкільників ті явища навколишнього світу, до яких вони чутливі. Наприклад, звуки музики і спів птахів, дзижчання комах або шум вітру тощо спонукають їх узятися за музичний інструмент. Водночас захват, цікавість та перші самостійні спроби прискорюють розвиток внутрішніх процесів і особистісних якостей, що сприяють успішності обраної діяльності в майбутньому.

Улюблене заняття, наче магніт, притягує обдарованих дітей, удається їм одразу легко й без напруження, а отже приносить задоволення й насолоду. Поступово дошкільники увесь свій вільний час присвячують обраній справі, не можуть без неї жити. Вони здатні займатися нею навіть

у незручних позах та в несприятливому середовищі. У них завжди багато різноманітних ідей. Їм властиве почуття гумору. Такі діти не знають, що таке нудьга та лінощі.

Допомогти обдарованим дітям почуватися комфортно серед однолітків може лише особливий вихователь — теплий, чуйний, такий, що зрозуміє та підтримає їхні інтереси та прагнення. Адже проблеми час від часу виникатимуть. Зокрема, у розвитку особистісних якостей, взаєминах з однолітками, засвоєнні певних видів соціального досвіду.

Реакція близьких на здібності обдарованих дітей може бути різною: від надмірної гордості за свою дитину й експлуатації її здібностей до заборони займатися улюбленими справами. У цьому разі найпершими помічниками батьків також є педагогічні працівники дитячого садка, які допоможуть обрати найоптимальнішу стратегію розвитку здібностей обдарованих дошкільників.

Стимулювати розвиток психіки

Часто педагогам доводиться працювати з дітьми, які відстають у психічному розвитку. Зазвичай дошкільники з такими відхиленнями не здатні засвоювати знання, передбачені освітньою програмою. Зокрема, у них не сформовані уміння та навички, пов'язані з виконанням різних видів діяльності, а також складно формуються кількісні, просторові, часові уявлення тощо. У такому разі передусім важливо виявити причини відставання. А відтак продумати та реалізувати способи мінімізації його наслідків.

Причинами відставання у психічному розвитку насамперед можуть бути: хвороба, педагогічна занедбаність, умови сімейного виховання, тривале перебування дітей у збідненому середовищі, психологічне і фізичне насильство щодо них тощо. Окрім цього, спричинити відставання можуть: гіперактивність із синдромом дефіциту уваги, певні вади мовлення, порушення, що є наслідком мінімальних мозкових дисфункцій, дисгармонійний розвиток особистості. Особливо загострюються подібні проблеми у старшому дошкільному віці.

Розв'язувати проблеми відставання дітей у психічному розвитку дає змогу:

- індивідуалізація педагогічної взаємодії з дітьми, які відстають у психічному розвитку;
- цілеспрямована робота у відповідних напрямках;
- співпраця з батьками.

До роботи з такими дітьми обов'язково мають долучатися спеціалісти. Зокрема, практичний психолог розробляє індивідуальну програму розвитку конкретної дитини, проводить індивідуальні заняття, ігри, екскурсії з дітьми, організовує консультації для їхніх батьків.

Допомога практичного психолога необхідна у складних випадках, а в критичних — навіть психіатра. Утім варто пам'ятати, що психологічне обстеження приховує в собі ризик завдати дітям психологічної травми або й узагалі може зумовити навішування «ярлика» психологічної неспроможності, інвалідності. У такій ситуації навіть дорослим складно пережити усі негаразди, а дошкільникам тим паче, адже їхня слабка психіка не здатна чинити опір несприятливим життєвим обставинам.

Співпраця вихователів та практичного психолога є запорукою ефективності педагогічної взаємодії з дітьми, які мають відставання в психічному розвитку, та їхніми батьками.

Робота з дітьми

Вихователь тривалу частину дня перебуває поряд із дітьми. Тож саме він має своєчасно помітити, що хтось із дітей переживає відчуття безвиході, інтелектуального трансу або застиг у фазі дезадаптації. Усвідомлюючи руйнівний вплив такого стану на зростаючу особистість, педагогові слід зробити все можливе, аби вивести дитину з нього. Так, час від часу на конкретних прикладах, важливо переконувати дітей у тому, що всі люди різні. Зокрема, пояснювати, що одні діти швидко та легко набувають потрібних вмінь та знань, тоді як іншим доводиться докладати для цього значних зусиль.

Під час роботи з дітьми, які відстають у психічному розвитку, педагогу доцільно розповідати їм про власні страхи й труднощі, про те, що багато видатних, талановитих людей теж відчували в дитинстві подібне. Слід говорити кожній дитині про її особисті переваги, як-от: «Ти швидко бігаєш», «Ти справедливий та чесний», «Ти сміливий», «Ти ніколи не капризуєш та не плачеш» тощо.

Вселяти дітям віру в перемогу, світле майбутнє, спонукати їх до розвитку та пошуку улюбленої, цікавої справи можна за допомогою фраз на кшталт: «Коли повторюєш певні дії багато разів, постійно вчишся — ти обов'язково отримаєш бажаний результат», «Коли ти виростеш і будеш займатися улюбленою справою, у тебе все буде добре, ти будеш здібним і талановитим» тощо.

Робота з батьками

Спілкуючись з батьками дітей, які відстають у психологічному розвитку, педагогу потрібно врахувати такі аспекти, як:

- сприймання батьками своїх дітей — реальність та очікування;
- оптимізація спілкування батьків та їхніх дітей;
- особливості розвитку дітей — відповідність розвитку віковим нормам, прогнози щодо майбутнього розвитку, набуття потрібних умінь та знань, вплив на розвиток сімейного виховання, особливі потреби дітей на певному етапі розвитку.

Зазначимо, що розбіжності в поглядах вихователя та батьків під час оцінювання розвитку особистості дитини — звична справа. Тож надто драматизувати ситуацію не варто. Навпаки, конструктивно обмінятися думками і корисно, і цікаво водночас. Так, педагог має змогу більше дізнатися про життєву ситуацію кожної дитини, характер родинних взаємин, цікаві факти щодо особливостей виховання в сім'ї тощо. Батьки ж отримують під час цього спілкування важливу інформацію щодо досягнень та потенційних здібностей своїх дітей. А це сприяє спільному пошуку ефективних способів допомогти дошкільникам подолати ті чи ті труднощі. Ще переконливішою таку інформацію робить наочне ілюстрування.

Отримавши від батьків інформацію щодо вмінь дітей, вихователь може запропонувати дошкільникам виконати певне завдання та перевірити, як вони з ним упораються. Під час спостереження за процесом виконання педагог має змогу визначити, що саме зумовлює труднощі у тої чи тої дитини, на вдосконалення яких навичок потрібно звернути особливу увагу.

Утім не завжди педагоги спілкуються зі свідомими батьками, готовими до співпраці. Адже є особлива група батьків, які не помічають проблем у розвитку своїх дітей, поступово звикають до них. Усі намагання вихователя донести до їхньої свідомості «болісну» картину вони сприймають як замах на права дітей та їхню батьківську компетентність. У такому разі психологічна допомога потрібна передусім батькам, яким слід ознайомитися з наявною проблемою як теоретично, так і практично, набути необхідної компетентності щодо питань виховання та розвитку дошкільників. Адже саме батькам потрібно обирати для дітей дошкільний навчальний заклад, де найліпше та найадекватніше забезпечуватимуть потреби їхнього розвитку.

Працювати над собою

Кожен вихователь має бути передусім компетентним професіоналом і приємною людиною із м'якою, привітною й водночас динамічною та цілеспрямованою манерою спілкування. Вихователь для дітей — це еталон справедливості, стабільності, захисник їхніх інтересів, а також життя та здоров'я. А отже, йому слід справді бути прикладом, віднайти й культивувати в своєму серці любов до дітей, щомиті контролювати власну поведінку, налагоджувати особливі взаємини з кожною дитиною. Як це зробити? Допомогти можуть кілька проєктивних вправ.

Уявіть, що дошкільники, які потребують підтримки, — це ваші донечка або син. Відтак зробіть цей образ яскравим, повірте в нього. Після цього у вас зміниться погляд, інтонації голосу, стануть інакшими рухи та зринуть у пам'яті теплі, особливі для кожної дитини слова. Ви будете добирати їх, орієнтуючись на майбутній розвиток дітей, формування їхніх просоціальних якостей.

Уявіть себе такою самою дівчинкою або хлоп'ям, спробуйте поглянути на світ їхніми очима, відчувати їхні нестримні бажання все пізнати, спробувати, перевірити. Пригадайте те, яким непростим і таємничим, а іноді й небезпечним був для вас світ у дитинстві.

Згадайте також власні успіхи й невдачі, тривоги й страхи, людей, яким довіряли. У такий спосіб збережіть у душі наймиліші спогади з дитинства. Це дасть змогу ліпше зрозуміти деяких дошкільників.

Відновить у пам'яті ті почуття й сподівання, які зумовили ваш вибір стати педагогом: прекрасні поривання душі, благородні мотиви тощо.

Таке оновлення свідомості час від часу необхідне усім людям, а педагогу — насамперед. Адже будь-яка діяльність успішна лише тоді, коли людина, намагаючись оптимізувати певну ситуацію, починає з себе. Якою унікальною не була б ця ситуація, без усвідомлення мотивів її учасників жодні реакції, дії та вчинки не будуть ефективними. Тож вихователю слід щомиті уважно придивлятися до того, як кожна дитина взаємодіє зі світом, зокрема з дорослими та однолітками, знайомими і чужими людьми, дівчатками і хлопчиками, побутовими речами, іграшками, тваринами, рослинами тощо.

Аналізувати проблемну ситуацію

Будь-які дії вихователя будуть малоефективними без глибокого усвідомлення соціально-психологічної суті проблемної ситуації, її причин, особистісних якостей усіх її учасників, імовірних найближчих та відтермінованих ефектів, а також індивідуальних особливостей особистісного розвитку дітей.

Виятково важливо поглянути на ту чи ту проблему крізь призму сприймання дітей. Лише так можна зрозуміти, чим зумовлений вибір ними певної моделі поведінки — потребами, бажаннями, цікавістю, емоціями тощо. Формуючи цілісне уявлення про кожну дитину, вихователь має зважати на такі чинники, як:

- умови сімейного виховання;
- стан здоров'я та фізичний розвиток;
- вікові та індивідуальні психологічні особливості — тип нервової системи, наявні здібності тощо;
- місце дитини в системі групових взаємин;
- події, що передували чи супроводжували конкретну ситуацію.

Зазвичай у складних суперечливих ситуаціях позиції її учасників не збігаються. І цей факт не можна залишати поза увагою під час аналізування проблем. Так, діти здебільшого керуються власною егоцентричною логікою та імпульсами емоційної сфери. Батьки найчастіше не мають визначеної позиції щодо того, що відбувається. З одного боку, вони зацікавлені, аби їхні діти навчилися гідно жити в соціумі, дотримувалися загальноприйнятих норм поведінки. Однак з другого боку — любов до дітей робить батьків поблажливими, зумовлює бажання підтримати вчинки дітей, самотійно виправдати шкоду або й узагалі відмахнутися від проблеми. Водночас позиція педагога орієнтована переважно на виконання стратегічних завдань розвитку й особистісного становлення дошкільників. Це позиція суспільства — виважена й справедлива.

Тож, зважаючи на наявність різних поглядів, варто адекватно оцінити вплив на ситуацію кожного з її учасників. Адже в одних випадках сильнішою є позиція вихователя, в інших — батьків. Звісно, найліпше, коли між педагогом і батьками є порозуміння і бажання співпрацювати задля пошуку шляхів і засобів розв'язання проблеми. Утім за певних умов можливе посилення або ослаблення тих чи тих позицій завдяки залученню практичного психолога, адміністрації дошкільного закладу тощо.

Отже, під час освітнього процесу вихователю доводиться взаємодіяти з різними дітьми і до кожної дитини потрібно знайти особливий підхід. Для цього він одночасно має співпрацювати з батьками дітей. За потреби педагог може звернутися по допомогу до практичного психолога і разом з ним детально проаналізувати всі аспекти ситуацій, що виникають у колективі дітей. Це дасть змогу адекватно інтерпретувати суть проблеми, віднайти найефективніші способи її розв'язання та підтримувати позитивні й відкриті взаємини з кожною дитиною.

Компетентнісне навчання і партнерська взаємодія: унікаємо помилок **СТАТТЯ ДОПОМОЖЕ**

- Організувати рефлексію професійної діяльності

- Поліпшити якість освітнього процесу

Наталія Савінова, шеф-редактор методичних видань напряму «МСFR Освіта»

Як вихователь-методист може навчити педагогів не лише декларувати, а й на практиці взаємодіяти з дошкільниками на партнерських засадах і формувати у них компетенції, передбачені Базовим компонентом дошкільної освіти? Чому взаємодія дорослого та дитини не завжди досягає мети? Спробуємо розібратися разом і навчити вихователів уникати помилок.

Не мотивують дітей до діяльності, ігнорують їхні бажання

Не сподівайтесь, що авторитет вихователя змусить дітей діяти за його вказівкою. Зважайте на те, що у дошкільників переважають мимовільні психічні процеси. Тож перш ніж залучати до будь-якої діяльності, зацікавлюйте дітей та мобілізуйте їхню увагу.

Ставте мету діяльності, як пропозицію чогось надзвичайно цікавого. Не нав'язуйте, а захоплюйте дітей діяльністю: «Нумо дізнаймося..., відшукаймо..., помандруймо..., пограймо...» тощо. Розпочинайте свою пропозицію словами «Хочете...?», «Вам цікаво...?», «Нумо зробимо...!» й емоційно забарвлюйте звертання. Створіть інтригу й піднесений настрій у дітей, аби заволодіти їхньою увагою.

Відтак обов'язково залучіть дітей до активного обговорення плану реалізації мети, надайте їм право вибору:

- варіантів організації та способів дії;
- часу і місця проведення;
- послідовності деяких дій тощо.

Забезпечте дітям змогу максимально самореалізуватися, стимулюйте їхню ініціативу, активність фразами на кшталт: «А як вважаєте, що буде, якщо ...?», «Як про це можна дізнатися?», «Із чим це можна порівняти?».

Важливо, щоб під час мотивації будь-якої діяльності діти мали змогу:

- виражати емоції, ставити запитання;
- висловлювати власні бажання;
- активно обговорювати мету діяльності;
- вибирати місце та спосіб організації дій;
- самостійно діяти.

Нову інформацію не пов'язують із досвідом дітей

Принципи наступності й послідовності в дидактиці ніхто не відміняв. Тож будь-яку нову інформацію пов'язуйте з попереднім досвідом дітей, актуалізуючи його запитаннями: «Хто з вас пам'ятає...?», «Хто бачив...?», «Хто знає, як...?» тощо.

Нові знання про об'єкт чи явище подавайте лаконічно в доступному для дітей обсязі. Забезпечуйте умови, за яких діти активно сприйматимуть інформацію: задійте всі органи чуття, використовуйте наочні засоби та ІК-технології. Створюйте проблемні ситуації та спонукайте дітей самостійно знаходити рішення й робити висновки. Пам'ятайте, що досвід діти здобувають в діяльності самостійно.

Поставте на столі порожню чашку і склянку на рівні очей дітей. Запитайте дітей: «Чи порожня склянка? (Так.) А чашка? (...) Чому ми не можемо це побачити? (Бо склянка прозора, а чашка — ні.) А як це можна перевірити? (Пропозиції дітей.) Гаразд, налейте чай у склянку і в чашку. Ви бачите чай у склянці? Тож, склянка яка? (Прозора.) А в чашці? (Ні.) Чашка яка? Правильно, непрозора. У склянці добре видно чай, ми ніби проникаємо у неї зором, тому й кажемо: «Прозора». Хто знає, що іще буває прозорим? (Вікно, лампочка, скляна ваза, окуляри тощо.)

Активізуйте мислення дітей. Спонукайте їх порівнювати та аналізувати. Для цього ставте запитання на кшталт «На що схоже...?», «Чим відрізняється...?», «Як...?», «Чому...?», «Що буде, якщо...?», «Що ви зрозуміли, коли...?» тощо.

Якщо дитина поставила запитання, спочатку використайте всі можливості, щоб підвести її до самостійної відповіді за допомогою досліду, запитання-підказки, натяку тощо. Залучіть інших дітей на допомогу. Лише вичерпавши усі можливі засоби, задовольніть дитячу цікавість. Якщо ж діти самі дали правильну відповідь, то чітко її сформулюйте і повторіть.

Заохочуйте кмітливість, винахідливість, спостережливість дітей. Підсумовуйте ознайомлення з новою інформацією стислим узагальненням змісту знань, які діти мають запам'ятати.

Під час ознайомлення дітей з новою інформацією кожна дитина має:

- активно сприймати об'єкт через усі органи чуття — дивитися, слухати, торкатися, нюхати тощо;
- актуалізувати наявний досвід, ставити запитання;
- порівнювати свої міркування з висловлюваннями інших дітей;
- включатися у різні види активності, аби адекватно сприймати нову інформацію та засвоїти новий соціальний досвід.

Не враховують закони пам'яті, зокрема закон повторення

Часто вихователі ще на етапі планування освітнього процесу забувають про один з головних законів пам'яті — закон повторення. Повторення сприяє збереженню інформації в оперативній пам'яті до того, як вона буде закодована і введена в довготривалу пам'ять. Із кожним повтором знання поглиблюються, а вміння й навички удосконалюються. При цьому кількість повторів має бути такою, щоб на етапі узагальнення засвоєних знань, умінь і навичок у дітей сформувалися основи відповідних компетенцій.

Спонукайте дітей одразу після отримання інформації узагальнити її і повторити. Організуйте повторення протягом дня. Відтак створіть умови, аби діти відтворили засвоєні знання через день-два в різних видах активності. Варіюйте форми повторення, щоб діти заповнили прогалини у сприйманні.

З огляду на різний рівень розвитку пізнавальних процесів у дітей, зокрема пам'яті, застосовуйте під час відтворення різні варіанти педагогічної взаємодії щодо ступеня участі в ній педагога (табл.).

Педагогічна взаємодія	Дії партнерів
Відтворення інформації спільно з педагогом	• дитина відтворює знання разом із педагогом, або з іншими дітьми за участі педагога • педагог починає, а дитина закінчує слово, речення, розповідь тощо або навпаки — дитина починає, а педагог закінчує • педагог запитує дитину: «Що буде далі?» або пропонує: «Розкажи про...»
Відтворення інформації з незначною допомогою педагога	• за вказівкою педагога • за планом у вигляді послідовно поставлених запитань • педагог та діти допомагають запитаннями, показують картинки, підказують тому, хто відповідає
Цілком самостійне відтворення інформації	• по частинах • повно і скорочено • розповідає своїми словами, діє іншим способом

Відтворюйте лише базові найпростіші знання, а складніші дитина має набувати далі сама. Для цього створіть відповідні умови.

Репродукція нових знань буде ефективною, якщо кожна дитина матиме змогу:

- відтворити нові знання чи елементи соціального досвіду у своєму темпі;
- взаємодіяти з педагогом та іншими дітьми в оптимальний для себе спосіб;
- здійснювати рефлексію своїх знань та вмінь.

Не дають змоги дитині самостійно обрати спосіб дій і пізнання

Авторитарний стиль виховання гасить ініціативу та нівелює спроби дитини самореалізуватися. Принцип дитиноцентризму має стати законом освітнього процесу. Організовуючи пізнавальну

діяльність, насамперед дайте дітям змогу визначитися чим саме вони хотіли б займатися. Це може бути, скажімо:

- художня праця;
- ігри;
- образотворча діяльність;
- робота в експериментаріумі тощо.

Відтак спільно з дітьми доберіть місце діяльності так, щоб їм було зручно, а вихователь бачив кожного. Не заважайте дітям діяти самостійно — допомагайте лише тоді, коли вас про це попросять. Дозувати таку допомогу слід залежно від ступеня зацікавленості та можливостей самої дитини. Усе, що вона може, має робити сама.

Невпевненій у собі дитині запропонуйте попрацювати поряд: «Я вирізуватиму і клеїтиму витинанку, а ти поряд малюй. Нам разом буде веселіше».

Предметно-ігрове середовище облаштують й наповнюють необхідними матеріалами, щоб кожна дитина мала змогу обирати власний спосіб пізнавальної діяльності. Обов'язково обговорюйте з дитиною результати її зусиль, підтримуйте, хваліть за докладені зусилля і досягнуті успіхи.

Аби навчити дітей самостійно оволодівати знаннями, враховуйте індивідуальні та колективні побажання дітей та створіть умови, щоб кожна дитина мала змогу:

- визначати, хто що буде робити;
- розв'язувати суперечливі питання спочатку за участі педагога, а згодом — самостійно з огляду на пропозиції інших дітей;
- готувати місце діяльності, обладнання тощо;
- контролювати себе та інших членів взаємодії;
- діяти самостійно відповідно до власних можливостей;
- обирати рольову участь у досягненні мети;
- досягати успіху у формуванні знань, умінь і навичок, необхідних для набуття відповідних компетентностей.

Не задіюють у повній мірі лідерські якості дітей, не ускладнюють способи взаємодії

Часто вихователям не вдається організувати самостійну діяльність дітей саме через те, що вони не враховують їхні індивідуальні особливості, зокрема — виконавські та лідерські здібності. Проте ці якості — чи не найважливіший чинник гармонійної взаємодії. А ще важливо поетапно ускладнювати взаємодію дітей і змінювати її форми, аби навчити дітей діяти самостійно і виконувати різні ролі в групі, щоб виконавці поступово набували лідерських якостей.

На різних етапах колективної пізнавальної діяльності поступово ускладнюйте її зміст — як для виконавців, так і для лідерів.

На початковому етапі формування навичок взаємодії під час самостійної пізнавальної діяльності визначте мінімальний обсяг умінь, якими діти мають оволодіти, та однаковий для всіх дітей вид завдання.

Наприклад, кожна дитина садить цибулинку у свою коробочку, а члени кожної підгрупи складають коробочки у свій ящик. Доглядають цибулю в ящику по черзі всі діти підгрупи. Або, граючи у лото, кожна дитина отримує свій набір маленьких карток, а підгрупа заповнює одну велику картку.

На початковому етапі дитина-лідер може бути націлена не на участь у догляді чи грі, а на контроль та допомогу іншим.

На наступному етапі для лідерів передбачте напруженішу роботу. Дитина-лідер уже не лише контролює і допомагає іншим, а й сама діє.

Наприклад, кожна дитина виконує однакове завдання. Перша, що виконала, показує його вихователю. Якщо все правильно, дитина одержує інше завдання і доручення перевірити правильність виконання завдання другою дитиною. Третя показує його другій, четверта — третій і т. д. Так, ті діти, які виконали завдання першими, контролюють виконання завдання іншими та допомагають їм. При цьому одночасно виконують свої наступні завдання.

На заключному етапі ускладніть діяльність. Визначте для всіх підгруп кілька завдань, але не більше трьох. Завдання доберіть так, щоб створити ситуацію активного творчого використання знань, умінь, навичок — як у відомих, так і в нових умовах. Кожна підгрупа виконує свої завдання в довільній послідовності. Лідери беруть безпосередню участь у виконанні завдання. До взаємоконтролю долучаються і лідери, і виконавці. Така організація самостійної пізнавальної діяльності у підгрупі сприяє виникненню різних думок, пропозицій, їх активному обговоренню.

Аби сформувати навички конструктивної взаємодії та зберігати працездатність діти мають:

- реалізувати свої лідерські та виконавчі здібності;
- чергувати різні види діяльності;
- успішно долати посильні труднощі під час виконання ускладнених завдань;
- просити товаришів про допомогу та надавати її;
- обговорювати та обирати оптимальні способи досягнення мети.

Загальна схема організації діяльності підгрупи:

- підготовчий етап — визначення мети, роз'яснення задач, визначення змісту діяльності;
- колективна робота — планування діяльності підгрупи — розподіл ролей, обов'язків, визначення послідовності дій, реалізація колективної діяльності;
- заключний етап — підбиття підсумків діяльності.

Оцінюють результат, а не ті зусилля, яких дитина доклала, порівнюють роботу дітей

Узагальнюючи знання, яких діти набули під час пізнавальної діяльності, та оцінюючи результат їхньої роботи, вихователь часто порівнює роботи дітей, а іноді й надає їм негативної або невинувато високої оцінки. Це може призвести до деформацій самооцінки дитини.

Не оцінюйте діяльність дітей одноосібно. Залучайте їх самих до контрольної-оцінювальної діяльності. Врахуйте при цьому, що діти починають осмислювати результат своїх дій насамперед через продуктивну діяльність, сприйняти результат якої — малюнок, конструкцію, аплікацію тощо — дитині найлегше. Пам'ятайте, що результат діяльності є засобом самовираження дитини. Тому ніколи не підкреслюйте неуспіх дитини, а разом з нею знайдіть шлях до успіху.

У жодному разі не порівнюйте успіхи різних дітей. За таких умов у декого з них може сформуватися завищена або занижена самооцінка.

Спонукайте дітей до рефлексії власної діяльності та її результатів. Спільно порівнюйте сьогоднішні досягнення дитини з учорашніми, відзначаєте їх новий рівень. Позитивно оцінюйте лише дійсний успіх. Саме за таких умов позитивна оцінка — стимул для подальшої успішної діяльності. Даруйте дитині успіх, а не похвалу. Аналіз успіху чи неуспіху пов'язуйте з якістю певних дій дитини та її ставленням до діяльності. Відзначайте старанність та наполегливість. Це допоможе дитині в аналогічній ситуації мобілізуватися.

Під час узагальнення знань, елементів соціального досвіду та контрольної-оцінювальної діяльності створіть умови, щоб усі діти мали змогу:

- висловлювати свої думки, ставити запитання;
- визначати, що і як слід виправити;
- самостійно вносити корективи у способи діяльності;
- коригувати результати своєї діяльності, виправляти помилки;
- відчувати оптимізм і підтримку педагога.

Недооцінюють значення творчої діяльності дітей

«Живими» є ті знання, які дитина застосовує в різних, іноді зовсім несподіваних умовах. І саме творча діяльність спонукає дитину реалізувати весь інтелектуальний та емоційний потенціал. Тож ігнорувати потяг дитини до творчої діяльності — не лише помилка, а педагогічний злочин. Останнім етапом будь-якої пізнавальної діяльності — чи то проект, експериментальне дослідження чи будь-яка інша форма здобування нових знань — має бути творча продуктивна діяльність.

Під час організації спільної творчої діяльності спонукайте дітей активно спілкуватися в різних формах: діалог, спільна гра, змагання, складання та відгадування загадок тощо. Залучайте до спільної творчої діяльності батьків.

Скажімо, організуйте виготовлення сімейних газет чи плакатів на певну тему, а відтак — їх презентацію під час спільного свята тощо.

Якщо у ході творчої діяльності виник конфлікт, швидко розв'яжіть його, щоб не порушувати динаміку творчої діяльності. А з'ясувати обставини та обговорити їх доцільно пізніше. Терпляче ставтеся до проявів емоційної реакції дітей. Без нагальної потреби не робіть дисциплінарних зауважень.

Під час творчої діяльності не допускайте тривалих пауз, очікувань, перевантажень та надмірного збудження дітей. Гнучко змінюйте сценарій діяльності, орієнтуючись на реакцію дітей та їхні бажання, наприклад: «Ви втомилися після гри. Хочете послухати музику чи відгадувати загадки?».

Завжди надавайте дітям змогу в цікавій формі презентувати результати колективної творчої діяльності, відчуті їх значимість. Це може бути демонстрація вистави для малюків, участь у спільному святі, оформлення виставки творчих робіт для батьків тощо.

Зауважте, що для дошкільників велике значення має як продуктивна творча діяльність, так і емоційно-ціннісна.

У процесі обговорення підсумків створіть ситуацію, яка спонукала б дітей ініціювати наступну колективну творчу діяльність, підтримайте таку ініціативу і домовтеся про спільні дії надалі.

Під час організації творчої діяльності дітей стимулюйте кожну дитину:

- взяти участь у визначенні мети творчої діяльності, висунути свої пропозиції, поставити запитання;
- обрати певний варіант творчої діяльності та взяти участь у обговоренні плану — що робити, як робити, хто робитиме, що для цього треба тощо;
- висувати пропозиції, обговорювати окремі творчі завдання — загадки, лічилки, задачі, гумористичні вірші, пісні, танці, ігри, діалоги, малюнки тощо, — добирати матеріали для їх реалізації;
- створити нехай і незначну, але нову для неї якість діяльності, спілкування, співжиття.

Отже, аби діти під час освітнього процесу набували ключових компетентностей, важливо істотно збільшити частку самостійної й продуктивної діяльності вихованців, розвивати їхні особистісні якості і творчі здібності, уміння самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми. Сподіваємося наші рекомендації допоможуть педагогам уникнути помилок та домогтися високої якості освітнього процесу, а отже забезпечить вихованцям цікаве й повноцінне проживання кожного дня.

Форми групової взаємодії дошкільників

ДІЗНАЙТЕСЯ ЗІ СТАТТІ

- Які складові партнерської взаємодії
- Які види взаємодії дітей ефективні
- Як навчити дітей взаємодіяти

Лариса Дудинська, вихователь-методист
закладу дошкільної освіти № 67 «Сонячний», м.
Краматорськ, Донецька обл.

Ольга Безсонова, завідувач закладу
дошкільної освіти № 67 «Сонячний», м.
Краматорськ, Донецька обл.

Сучасна людина має виявляти і розвивати власні здібності, постійно вчитися і самоудосконалюватися, проявляти творчу активність, самостійність, аби повноцінно жити в суспільстві та реалізуватися як особистість. Тому сьогодні педагоги орієнтуються на гасло «Найліпше правило — не надто керувати». Що менше ми керуємо дітьми, то активнішу позицію вони займають у житті.

Переваги роботи в малих групах

Робота в малих групах — одна з найпопулярніших стратегій вихователів нашого закладу дошкільної освіти. Адже вона дає дітям змогу в комфортних умовах практикувати навички взаємодії та міжособистісного спілкування.

Формула партнерства передбачає такі складові партнерської взаємодії (за Оленою Проскураковою):

- повага як визнання цінності партнера та його думки;
- інтерес до партнера;
- спільна мета;
- діалог як форма контакту;
- спільна відповідальність.

Сором'язливі діти у великому колективі однолітків почуваються невпевнено, рідко проявляють ініціативу. Натомість вони вільно та охоче взаємодіють у малих групах з іншими дітьми, а також спільно навчаються:

- активно слухати;
- виробляти спільну думку;
- розв'язувати непорозуміння;
- обговорювати розбіжності.

Разом декілька дітей мають змогу швидше досягти позитивних результатів, яких дитина поодиноці досягатиме ціною неймовірних зусиль. Під час спільної діяльності ідентичні завдання діти розв'язують краще, оскільки кожна дитина робить менше помилок. Присутність інших активізує діяльність дитини, позитивно впливає на її продуктивність. Усередині такої групи виникає людська, емоційно сприятлива атмосфера.

Аби діти навчилися взаємодіяти, слід організувати роботу в малих групах. Зокрема застосовувати такі види взаємодії:

- пошук та генерування ідей;
- проектування;
- імітації;
- ігри для вільного прояву.

Так вихователь спонукатиме дітей доповнювати свої знання, уміння знаннями однолітків, а елементи змагання під час розв'язання завдань сприятимуть реалізації їхніх задатків і можливостей.

Пошук та генерування ідей

Мета діяльності групи та основне завдання — розроблення, пошук та генерування ідей, які дадуть змогу розв'язати проблему. Група отримує проблему або тему, запитання тощо. Протягом декількох хвилин члени групи обговорюють її. У цей час не діють заборони, пропозиції не оцінюють, учасники можуть пізніше обговорити всі запропоновані ідеї, висловити свою незгоду. Найліпші з них визначають у декілька етапів:

- генерування ідей — висунути якомога більше різних ідей;
- аналіз — знайти раціональне зерно в кожній ідеї;
- селекція — відбір ідей та їхнє комбінування за пріоритетом, ступенем готовності до реалізації, оригінальністю, раціональністю тощо;
- дискусія та визначення спільного рішення — колективне обговорення проблеми, пошук шляхів розв'язання.

Етапи пошуку та генерування ідей можна реалізувати в декількох формах групової взаємодії.

Мозковий штурм

Використовують для генерації ідей. Форма взаємодії передбачає спонтанне висловлювання асоціативних ідей, фактів чи почуттів дітей щодо запропонованої теми, проблеми чи ситуації. Вихователь просить обговорити у малих групах питання, відтак висловити спільну позицію вже для великої групи. Критикувати й оцінювати ідеї та пропозиції не можна. Будь-яка, навіть найбезглуздіша, на перший погляд, ідея має право на існування. Після обговорення ідеї групують та оцінюють. Всі найцікавіші ідеї можна передати іншим групам для спільного обговорення.

Діалог

Вихователь пропонує об'єднатися у дві групи. Кожна буде обстоювати свою точку зору на певну проблему. Суть групової взаємодії полягає в спільному пошуку узгодженого рішення. Діалог виключає протистояння, критику позиції. Всю увагу зосереджують на сильних моментах у позиції інших. По завершенні роботи представники від кожної робочої групи роблять власний висновок. Вихователь фіксує спільні погляди, а на завершення пропонує узагальнену відповідь на завдання. Групи обговорюють і доповнюють її.

Дискусія

Вихователь пропонує різним групам обговорити одне проблемне питання або ситуацію, але кожна група буде розглядати питання з певної позиції, наприклад, з точки зору різних соціальних груп: батьки, діти, вихователі. Обговорюють, як різні чинники впливають на людину.

Бажання та можливості

Проводити дискусію можна з позиції двох груп: батьки, які здійснюють бажання дітей, та дітей, які мріють. Можна додати ще групу «представники магазинів іграшок», які також зацікавлені у цьому питанні.

Діти можуть розгорнуто відповісти на запитання:

- Чого тобі зараз хотілося б?
- Чи можемо ми здійснити всі наші бажання? Чому ні?
- Які ти маєш можливості?
- Від чого залежать можливості кожної родини?
- Чи завжди необхідно купувати все, що рекламують? Чому?

Коло ідей

У колі беруть участь усі діти. Вони розв'язують гострі суперечливі питання та створюють список ідей. Ця форма взаємодії доречна, коли всі групи мають виконувати одне завдання. Коли малі групи завершують виконувати завдання і готові подати інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект проблеми. Вихователь по колу опитує всі групи, поки не вичерпаються ідеї.

Аналіз ситуації

Вихователь пропонує дітям розглянути будь-яку подію, яка містить протиріччя. Аби розглянути певну ситуацію, вихователь організує дітей у групи. Перша визначає, що відбулося, про кого йдеться. Друга група дітей виділяє протиріччя та проблеми. Третя виділяє позитивні сторони ситуації. Четверта група виділяє негативні сторони ситуації. Рішення є спільним продуктом діяльності всіх груп.

Дебати

Чітко структурований і спеціально організований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми. Цей різновид публічної дискусії учасники дебатів спрямовують на переконання в своїй правоті третьої сторони, а не одне одного.

Парк — цетериторія для розважки для праці?

Діти об'єднуються в команди та пропонують свої аргументи та контраргументи:

- Я вважаю, що в парку тільки розважаються, бо там багато атракціонів — Ні, я не згоден з цим, бо в парку працюють люди, які обслуговують ці атракціони;
- Парк перетвориться на хащі, якщо там не працюватимуть люди — Я не згоден, бо люди, які там розважаються, можуть прибирати за собою;

- Відвідувачі парку мають гарний настрій — Гарний настрій може бути і від гарної роботи;
- Відвідувачі можуть купити собі ласощі — Працівники парку також можуть поласувати під час перерви.

Проектування

Розробка інженерного, конструкторського, технологічного, соціального та інших видів проектів в ігрових умовах, що максимально відтворюють реальність. Аби розробити загальний проект, кожний учасник у групі має знати технологію процесу проектування та вміти спілкуватися і підтримувати міжособистісні відносини.

Проблеми нашого міста

Аби організувати ігрове проектування наукової конференції, вихователь разом із дітьми обговорює такі запитання:

- Які проблеми можна розглянути?
- Кого запросити на конференцію?
- Які досліди продемонструвати, щоб люди занепокоїлись станом довкілля у нашому місті?

Вихователь пропонує дітям обговорити проблеми нашого міста у підгрупах: перша група — зелені насадження, друга — сміття, третя — шкідливі викиди підприємств.

Нооген

Освітня технологія заснована на організаційно-діяльнісних іграх. Як форму взаємодії нооген застосовують, щоб розв'язувати завдання на онтологічне моделювання — створення можливих світів.

Предмети ноогенівських завдань — простір, час, природа, мова, відносини між людьми тощо. Прикладом такої взаємодії є режисерська гра «Місто Дякуюград». Діти виготовляють будиночки з коробок та розмальовують їх, вирішують, як розмістити вулиці у місті, як назвати вулиці, як будуть звати мешканців, як вони спілкуватимуться одне з одним тощо.

Склади ціле

Кожна група дітей отримує завдання, відтак презентує результат перед усіма. Під час такої презентації результати роботи груп об'єднують в одне ціле. Наприклад, аби створити інтерактивну мапу України, кожна команда вибирає картинку із зображеннями:

- перша — тварин;
- друга — рослин;
- третя — корисних копалин;
- четверта — визначних місць України;
- п'ята — великих міст.

Команди презентують картинку, наклеюють їх на контурне зображення мапи. Відтак підбивають підсумок роботи.

Моделювання

Метод моделювання описує структуру об'єкта, його функції і розвиток. У моделі відтворюють властивості, зв'язки, тенденції досліджуваних систем і процесів. Це дає змогу оцінити їх стан, зробити прогноз, прийняти обґрунтоване рішення.

Форми моделювання різноманітні і залежать від видів структурних моделей та сфери застосування. Виділяють предметне і знакове моделювання. Предметне припускає створення моделей, що відтворюють просторово-тимчасові, функціональні, структурні та інші властивості оригіналу. Знакове полягає в репрезентації параметрів об'єкта за допомогою символів, схем, формул, пропозицій мови. Можна моделювати простір, події у часі, відносини.

Акції

Акція — публічні дії, що мають привернути увагу. В акції важлива незакінченість процесу і можливість для людей взяти в ній участь, залучити масмедіа та людей «тут і зараз». Наприклад, екологічна акція «Зелена толока» — можна саджати дерева та кущі у дитячому садку, прокладати на території «екологічної стежки», виготовити буклети про «екологічну стежку» для батьків.

Стратегія

Складна, багатопланова діяльність, яка передбачає певну послідовність спрямованих сукупних дій усіх учасників гри. Учасники мають домовитися, об'єднати зусилля, неодноразово визначитися в особистісному та колективному моральному й інтелектуальному виборі. Стратегічна гра стає можливою, якщо її учасники здатні передбачити можливі наслідки своїх дій, готові планувати послідовні кроки, вміють визнавати помилки та вчасно корегувати їх, знаходити нестандартні способи розв'язати проблеми. Наприклад, вихователь пропонує скласти план заходів «Шлях до перемоги», діти створюють колаж з певних кроків, що необхідно зробити, аби перемогти.

Імітації

На заняттях діти імітують діяльність будь-якої організації, підприємства або його підрозділу. Імітувати можна події, конкретну діяльність людей та умови їхньої роботи. У цих іграх відпрацьовують тактику поведінки, дії, функції та обов'язки конкретної особи. Для ігор з ролями розробляють модель-п'єсу ситуації, між дітьми розподіляють ролі з обов'язковим змістом. В основі завжди лежить конфліктна ситуація. Діти мають знайти компромісне рішення під час взаємодії.

Театр для діалогу

У театрі діалогу розігрують будь-яку ситуацію, поведінку людини в певній обстановці. Основне завдання — навчити орієнтуватися в різних життєвих обставинах, оцінювати свою поведінку, враховувати можливості інших людей, впливати на їхні інтереси, потреби, діяльність. Для «театру для діалогу» складають сценарій з конкретною ситуацією, функціями та обов'язками конкретних осіб, їх діями. Далі усе представляють як етюди з незавершеним кінцем. Відтак глядачі мають в імпровізованій формі вийти з ситуації. Ситуацію повторюють кілька разів, аби знайти декілька кінцівок.

Ігри-симуляції

Педагоги створюють ситуації, під час яких діти спрощено копіюють процеси справжнього життя — створюють мініатюрні версії реальності. Цей метод наближений до рольової гри, але він істотно відрізняється від неї, бо його мета — ілюстрування певних явищ і механізмів, а не людей.

Вихователь ділить дітей на групи та показує картки із сюжетними картинками чи зображеннями:

- птах на зимовому дереві;
- людина йде слизькою доріжкою;
- недопалок на зупинці транспорту.

Відтак пропонує обговорити у підгрупах, які добрі справи може зробити чужа людина.

Рольові ігри

Рольова гра імітує реальність та дає змогу діяти «як насправді». З дітьми можна розігравати ситуації, в яких вони вже побували. Наприклад, рольова гра «Магазин іграшок»: діти об'єднуються у дві групи — «покупці» і «іграшки». Діти-«іграшки» завмирають у позах обраних іграшок. Діти-«покупці» підходять до них і питають, що це? Кожна іграшка починає рухатися. Покупець має здогадатися, яку іграшку йому показують. Покупець, який не здогадався, йде без покупки.

Творча майстерня

В освітній роботі з дітьми вихователі застосовують творчу майстерню як форму взаємодії, щоб:

- активізувати сприймання;
- забезпечити творче осмислення нової інформації;
- спрямувати пізнавальний інтерес;
- вдосконалити діалогічне та монологічне мовлення;
- розвивати креативність;
- сприяти самореалізації тощо.

Діти індивідуально або у групах розв'язують завдання та створюють художній образ — малюнок, пантоміму, музичний твір тощо. Відтак вони презентують свою роботу перед однолітками.

Творча робота в командах «Великий дім для моїх друзів»

Вихователь пропонує дітям виготовити дім і розмістити в ньому свою родину, всіх друзів, домашніх улюбленців. Діти обговорюють, яким має бути дім, скільки в ньому кімнат, хто з ким розміститься в кімнаті тощо. Вихователь пропонує подумати, яким було б життя у квартирі багатопокровців або у власному будинку, в місті або селі.

Ігри для вільного прояву

Ігри для вільного прояву містять завдання, які потребують достатнього простору і свободи пересування.

Квест

Квест — це гра, що містить різні завдання і має певний сюжет. Вихователь може організувати квест із усіма дітьми, але ліпше командна гра. Адже завдання творчого та змагального характеру сприятимуть формуванню в дітей таких особистісних якостей, як-от:

- спостережливість;
- доброзичливість;
- толерантність;
- відповідальність;
- здатність стримувати імпульсивні емоції;
- наполегливість тощо.

Челендж

Це реальність, відтворена у грі. Діти на деякий час стають учасниками подій. Вихователь на челенджі оголошує правила та завдання по черзі. Коли діти виконали завдання на одній локації, можна рухатися до наступної. Відтак гравці йдуть на фініш.

Ігри з ритмом

Спільні ігри з єдиним ритмом розвивають слух, відчуття ритму, уміння грати в ансамблі. Під час таких ігор дошкільники вчаться бути уважними, терплячими, поважати одне одного. Слід приділяти увагу музикуванню з акомпанементом «звучних жестів» — плескати в долоні, по стегнах, грудях, притупувати ногами, клацати пальцями.

Отже, робота в малій групі сприяє вільному невимушеному спілкуванню дітей дошкільного віку одне з одним. Діти приймають рішення, домовляються й поступаються, діють самосійно.

Як створити інноваційне розвивальне предметне середовище

ДІЗНАЙТЕСЯ ПРО

- Види розвивального середовища
- Принципи проектування та моделювання
- Послідовність облаштування
- Класифікація обладнання та засобів навчання

Олена Низковська, науковий співробітник відділу засобів навчання та обладнання Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», Київ

Освітнє середовище — значимий чинник модернізації освітнього процесу. Саме він визначає інноваційний підхід до організації, змістового наповнення й реалізації освітнього процесу — середовищний.

Освітнє середовище — це сукупність умов, впливів, способів навчання, виховання й розвитку особистості.

Тобто освітнє середовище — цілий світ взаємопов'язаних предметів, явищ та людей, які постійно оточують особистість, обумовлюючи її розвиток. Його вирізняють такі сутнісні характеристики, як-от:

- цілісність;
- суб'єктивність;
- змінюваність;
- багатовекторність;
- соціокультурна мобільність;
- координованість;
- емоційна насиченість.

Поняття «розвивальне освітнє середовище» науковці трактують по-різному, зокрема:

як систему умов і впливів, що сприяють активному розвитку, навчанню, вихованню особистості дитини, формуванню її здатності до самостійної діяльності, вміння пристосовуватися до змін (за Іриною Карабасовою, Катериною Крутій, Оленою Савченко);

як сферу особистісного зростання, простір життєдіяльності людини, здатний забезпечити цілеспрямований розвиток особистості (за Оленою Писарчук, Володимиром Шулдиком, Анжелікою Цимбалару).

Середовище має стати для дитини розвивальним, тобто сприятливим для особистісного зростання у фізичній, пізнавально-інтелектуальній, соціально-моральній, комунікативно-мовленнєвій, художньо-естетичній, предметно-практичній та інших сферах дитячої життєдіяльності.

Розвивальне освітнє середовище має містити комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу. Середовищні чинники розвитку можуть впливати на дорослих і дітей безпосередньо та опосередковано, ситуативно і систематично.

За сукупністю цих чинників можна виокремити основні види розвивального освітнього середовища:

- предметне;
- природне;
- інформаційне;
- соціальне;
- внутрішнє — простір власного Я особистості.

Яка роль розвивального предметного середовища

Середовищний підхід до організації освітнього процесу є невід'ємною складовою компетентнісного підходу. Адже саме предметне оточення є тим стимулом, який спонукає дитину в різних видах діяльності застосовувати набуті знання, збагачуючи при цьому особистий досвід. Саме за таких умов формується життєва компетентність дошкільника.

Розвивальне предметне середовище об'єднує на окремих чи комбінованих локаціях різноманітні матеріальні засоби, які містять дидактико-психологічні стимули й функціонально-моделюючий зміст для повноцінного розвитку особистості. Вони необхідні для забезпечення дитячої життєдіяльності.

Аби сформуванню дошкільну зрілість дитини перед її вступом до школи, важливо грамотно оснастити освітній процес, раціонально спроектувати розвивальне предметне середовище ЗДО і наповнити його сучасним обладнанням. Це дасть змогу педагогу підвищувати ефективність форм і методів реалізації освітнього процесу, розвивати дитину відповідно до вікових норм з урахуванням вимог Державного освітнього стандарту — за усіма освітніми лініями й у різних видах діяльності. А дитина успішно задовольнятиме власні інтереси та потреби, впевнено просуватиметься за індивідуальними траєкторіями розвитку.

Середовищний підхід реалізують за принципом функціональності розвивального предметного середовища. Він дає змогу раціонально спроектувати й облаштувати освітній простір сучасних

закладів дошкільної освіти різних типів і форм власності, обґрунтувати та спрогнозувати реальну потребу кожного закладу в оснащенні.

З чого розпочати облаштування

Створення розвивального предметного середовища — складний багаторівневий процес. У ході проєктування розробляють праобраз цього середовища, зокрема:

- структуру;
- просторове розміщення окремих складових;
- раціональне їх поєднання та сумісність;
- можливість трансформування, мобільного переміщення;
- наповнюваність обладнанням і засобами.

На основі проєктування моделюють різні варіанти розвивального предметного середовища з огляду на потреби дітей конкретно вікової групи. Відтак обирають оптимальний варіант і відповідно до нього облаштовують осередки.

Яких принципів дотримуватися

Спроєктувати предметне розвивальне середовище допоможуть 13 принципів.

Урахування віку вихованців. Добираючи освітні засоби й обладнання слід орієнтуватися на сензитивні періоди розвитку та провідні види діяльності дітей певного віку.

Розвивальної спрямованості. Наповнювати осередки і поновлювати їх вміст необхідно з урахуванням зони актуального й найближчого розвитку в контексті особистісно-орієнтованого підходу й творчого розвитку дитини.

Ампліфікації. Важливо урізноманітнювати умови розвитку, можливості для дитини якісно проживати сьогодення у тривимірному предметному просторі, співмірному діям її рук. Відповідно до психолого-педагогічної концепції ампліфікації зміст середовища має максимально збагачувати зміст форм діяльності дитини в ньому, задовольняти потреби її розвитку.

Інтеграції спілкування, гри, праці, пізнавально-пошукової, рухової, художньо-мовленнєвої, образотворчої та інших видів діяльності дитини.

Функціональності. Окремі елементи предметного середовища слід підлаштовувати до певних освітніх цілей і програмового змісту. Вони мають бути зручними в користуванні, мобільними, забезпечувати зручний перехід від одного виду діяльності до іншого.

Культуровідповідності, зв'язку з реальним життям.

Діалогічності. Просторове розміщення й зміст наповнення осередків має спонукати дітей до співтворчості й співпраці з однолітками й дорослими. Зокрема створювати умови для спільного проживання соціокультурного, професійного, особистісного досвіду педагога й життєвого досвіду дитини.

Динамічності. Змістове наповнення має бути мобільним, просто змінюваним. За відносної постійності середовища, яка гарантує дитині відчуття комфорту й захищеності, слід забезпечити гнучкість середовища, його керованість, корегування. Предметне середовище необхідно періодично оновлювати, вносити до нього нові засоби навчання або ті, які діти вже трохи забули. Періодичність, якісні та кількісні параметри цих змін визначають педагоги, виходячи з міркувань психолого-педагогічної доцільності та з урахуванням інтересів, уподобань, креативних ідей вихованців.

Активності, самостійності і творчості. Середовище має спонукати до проявів у ньому активності та взаємодії з його наповненням, а також містити механізми для зниження надмірної активності, які «переключатимуть» дитину на інші види діяльності.

Емоційного благополуччя. Принцип базується на відчутті індивідуального комфорту дорослого й дитини у предметному середовищі. Для цього важливо забезпечити кожному різноманітність вражень на загальному позитивному емоційному тлі.

Центрування. Дає дітям змогу комфортно розташуватися у просторі для одночасної участі в різних видах діяльності. Дітям необхідно мати змогу:

- об'єднуватися в підгрупи за інтересами або пропозицією педагога;

- діяти, не заважаючи одне одному;
- почергово змінювати вид діяльності й відповідні локації.

Естетичності. За умови дотримання загальних канонів естетичної організації розвивального предметного середовища важливо поєднувати звичні й неординарні елементи в облаштуванні та оформленні приміщень, дизайні майданчиків, інших ділянок території закладу.

Безпеки. Облаштовувати розвивальне предметне середовище слід відповідно до санітарно-гігієнічних, техніко-ергономічних норм безпеки щодо будівель, ділянок, обладнання та навчальних засобів.

Як створити модель

Моделі розвивального предметного середовища можуть мати форму елементарного макета приміщення або ділянки території. Також його можна моделювати у формі схеми, малюнка, плану, які унаочнюють ідеї проєктування. Різні варіанти моделей доцільно використати в оформленні групових приміщень, ігрових майданчиків для паралельних вікових груп. Варіативність проєктування й моделювання, облаштування розвивального предметного середовища створює оригінальний, індивідуальний образ кожного дитячого садочка, кожної групи.

Розвивальне предметне середовище проєктують і моделюють так, аби повноцінна освітня робота з вихованцями могла тривати упродовж усього періоду перебування дітей у закладі — під час різних режимних процесів, у різних видах організованої та самостійної діяльності дітей як у приміщеннях, так і на майданчиках, інших ділянках території закладу, передбачених для освітньої роботи. За допомогою такого предметного середовища педагог створює необхідні умови, що забезпечують особистісне зростання кожної дитини.

Організація дитячої життєдіяльності у створених у групових приміщеннях і на ділянках функціональних осередках забезпечує прагнення дітей до вільної діяльності, право вибору місця і змісту обраної активності. Проте обмеженість площ приміщень і ділянок закладу дошкільної освіти, лімітована кількість певних засобів та обладнання можуть створювати деякі складнощі. Ось чому, крім невеликих локальних осередків у групових приміщеннях, важливо проєктувати й облаштовувати також великі функціональні центри, як от:

- фізкультурна зала,
- музично-театральна зала,
- художня майстерня,
- експериментальна лабораторія,
- кімната природи,
- мінімузей тощо.

Якими мають бути освітні осередки

З освітніх осередків у групових приміщеннях традиційно виокремлюють:

- ігровий з локаціями для ігор —
— сюжетних;
— конструкторсько-будівельних;
— настільних дидактичних;
— спортивних;
— інтелектуальних;
- природничий,
- відпочинковий,
- книжковий,
- самостійної художньої, театралізованої, освітньо-пізнавальної діяльності,
- батьківський,
- виставковий тощо.

Кількість, види, локальне розміщення осередків у групі може змінюватися залежно від віку дітей, рівня та змісту програмових вимог, нових тенденцій у дошкільній освіті, пріоритетних

напрямів освітньої роботи з дитячим колективом. Вибір осередків має бути реальним, педагогічно виправданим і функціональним.

Книжковий осередок іноді вдало поєднують із куточком релаксації і відпочинку, а батьківський — із виставковим.

Аби уникнути скупченості дітей і конфліктів у групових осередках, важливо не лише раціонально розмістити їх у просторі, а й спільно з вихованцями виробити прості правила діяльності в них. Такі правила варто встановити стосовно тривалості перебування у центрі, кількості учасників, способу переходу до іншого осередку, користування обладнанням тощо.

Якими нормативними документами керуватися

Основу змісту розвивального предметного середовища ЗДО складають засоби навчання та обладнання, рекомендовані нормативними документами МОН. Насамперед, слід керуватися Примірним переліком ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти, який затверджений наказом МОН від 19.12.2017 № 1633, щорічними Переліками навчальної літератури, рекомендованої МОН для закладів дошкільної освіти. Проте ці документи не регламентують кількість та асортимент засобів навчання та обладнання. Їх можна варіювати для кожного окремого закладу дошкільної освіти залежно від:

- типу;
- профільності;
- кількості дітей;
- приміщень і ділянок території, їхніх площ;
- доступних джерел фінансування;
- динамічного осучаснення асортименту;
- творчого потенціалу колективу;
- підтримки з боку батьківської громадськості тощо.

Важливо грамотно систематизувати розвивальне предметне середовище, чітко розуміти призначення його наповнення й доцільно обирати для нього місце розміщення. Лише за таких умов педагог матиме змогу ефективно застосовувати різні види обладнання й навчальні засоби у просторі дитячого садка.

На допомогу практикам вітчизняні науковці запропонували сучасну класифікацію обладнання закладів освіти, зокрема й дошкільних:

— обладнання закладів освіти — сукупність усіх навчальних матеріальних засобів, які формують освітнє середовище та сприяють організації освітнього процесу в закладах освіти;

— обладнання загального призначення — меблі для дітей і педагогів, обладнання для медичного кабінету, кухні, пральні тощо. Примірний перелік не подає обладнання загального призначення;

— засоби навчання — джерело формування знань, умінь і навичок, сприяють освітньому впливу на дітей, організації різних видів діяльності дітей. Серед них:

- іграшки;
- предмети матеріальної культури;
- моделі;
- оптичні, контрольно-вимірювальні прилади;
- пристрої, пристосування;
- інвентар, посуд;
- музичні, художні інструменти;
- матеріали для образотворчої діяльності, художньої праці тощо;
- друковані навчально-наочні засоби;
- допоміжні друковані засоби навчання;
- друковані навчальні програмно-методичні засоби;
- технічні засоби;
- фізкультурне, образотворче, ігрове спеціалізоване обладнання.

Як запобігти надлишковості

Проектуючи, моделюючи та облаштовуючи розвивальне предметне середовище для певної вікової групи, слід обирати засоби й обладнання відповідних розмірів, допустимих матеріалів, зручних конструкцій. Необхідно визначати оптимальні варіанти їх заміни, взаємного поєднання, зручні місця розміщення і зберігання.

Важливо продумувати все до дріб'язку, зокрема і кольорову палітру в дизайні. Предметне оточення не має відволікати увагу, збуджувати дитину. Хоча певні його ділянки можуть бути яскравішими, більш заповненими, як-от в ігровому осередку. При цьому в освітньо-пізнавальному вони мають бути більш приглушеними, а у спальні — ще спокійнішими.

В оформленні слід уникати надлишку картин, плакатів, стендів, моделей, макетів тощо. Все це розпорошує увагу дітей, перенапружує їх, психологічно втомлює. Домірність і органічність — важлива умова оздоблення інтер'єрів елементами декору.

Зміна підходів в системі дошкільної освіти відкрила широкі можливості для творчого самовиявлення педагогів; широкого співробітництва з батьківською, науковою, освітянською громадськістю на партнерських засадах; активного розроблення, апробації та впровадження інноваційних методик, технологій, засобів. Головне тут — не перетворити впровадження модних лайфhakів на самоціль, а рухатися курсом інноваційного поступу заради поліпшення якості освіти, щасливого проживання нашими вихованцями неповторного періоду дошкільного дитинства.

Дошкільна та початкова освіта: чи є суперечності

Що ближче початок нового навчального року, то гостріше постає питання наступності в роботі дитячого садка і школи. Читайте у статті, як зміст Базового компонента дошкільної освіти співвідноситься зі змістом Державного стандарту початкової освіти

Людмила Соловійова, старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, канд. психол. наук, Київ

Останнім часом все частіше постає питання щодо підготовки дитини до навчання у школі в умовах дитячого садка. Суперечливу тему обговорюють як батьки, так і педагоги. Тож що насправді — дитячий садок і школа разом чи порізно? Чи існують суперечності між дошкільною та початковою освітою? Де шукати відповідь? Спробуємо знайти її в державних стандартах.

Базовий компонент дошкільної освіти — це Державний стандарт дошкільної освіти України. У ньому подано зміст і результати освітньої роботи, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини шести-семи років. Також у документі виокремлено компетенції, яких має набути випускник закладу дошкільної освіти.

Державний стандарт початкової освіти визначає метою початкової освіти всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Отже, освіта як дошкільників, так і молодших школярів має здійснюватися на засадах компетентнісного підходу.

Сутність компетентнісного підходу окреслимо за допомогою двох понять:

- компетенція — наперед задана вимога до знань, умінь і навичок, якими повинна володіти особистість для успішної діяльності в межах тієї сфери, де ця діяльність буде здійснюватися;

• компетентність — надбання самої особистості, яке визначає якісний рівень знань, умінь, навичок і здатності застосувати їх на основі власного досвіду в процесі здійснення певної діяльності.

Тож компетенція є певним, заздалегідь визначеним набором знань, умінь і навичок, а компетентність — якісною характеристикою їх засвоєння, що проявляється у процесі практичної діяльності.

Автори державних стандартів закликають педагогів формувати основні компетентності дитини практичним шляхом під час ігрової та інших специфічно дитячих видів діяльності, що відповідають діяльнісній природі дошкільників і молодших школярів. Якщо пропонувати дітям активні форми взаємодії, вони:

- засвоюють систему елементарних знань про себе та довкілля;
- вчаться доречно застосовувати набуту інформацію;
- проявляють самостійність, конструктивність, цілеспрямованість у різних соціальних і життєвих ситуаціях тощо.

Щодо підходу розібрались. У цьому мета дошкільної та початкової освіти тотожні. А що можна сказати про самі компетентності?

Дитину можна вважати компетентною, коли вона обізнана, розуміє, вміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює.

Зауважимо, що всі набуті дитиною протягом дошкільного віку компетентності, визначені Базовим компонентом дошкільної освіти, відповідають ключовим компетентностям концепції Нової української школи та створюють міцний фундамент для їх формування впродовж життя (табл.).

Компетентності БКДО	Компетентності концепції НУШ
Мовленнєва: фонетична, лексична, граматична, діалогічна, монологічна	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою
Комунікативно-мовленнєва	Спілкування іноземними мовами
Сенсорно-пізнавальна	Математична компетентність
Природничо-екологічна	Основні компетентності у природничих науках і технологіях
Інформатична	Інформаційно-цифрова
Особистісно-оцінна	Уміння вчитися впродовж життя
Ігрова	Ініціативність і підприємливість
Соціально-комунікативна	Соціальна та громадянська
Родинно-побутова	
Особистісно-оцінна	
Художньо-продуктивна	Обізнаність і самовираження у сфері культури
Хореографічна	
Здоров'язбережувальна	Екологічна грамотність та здорове життя
Природничо-екологічна	

Отже, державні стандарти освіти націлюють на забезпечення всебічного розвитку особистості дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей. Саме до такого результату прагнуть педагоги дитячих садків і початкової школи. І суперечностей немає. Просто потрібно дослухатися одне до одного.

Аби шкільний старт був успішним

Сучасна школа — певною мірою випробування для дітей і батьків. Насичена програма, висока конкуренція в класі, швидкий темп подачі інформації — все це змушує батьків нервувати. Саме психолог може пояснити батькам майбутнього першокласника певні аспекти готовності дитини до шкільного навчання та допомогти їм заспокоїтися, поводитися адекватно і не хвилювати дитин

Першокласник потребує особливої уваги батьків незалежно від того, наскільки він готовий до школи, бо навчальна діяльність для дитини є новою, відмінною від ігрової. Доки дитина не сформує основні навички роботи, батькам варто допомагати їй. Утім, ця допомога має бути психологічно доцільною.

Допомога батьків

У першому класі не задають домашніх завдань, однак час від часу педагоги пропонують дітям виконати вдома завдання, що безпосередньо не пов'язані з освітнім процесом: розповісти про свої враження від екскурсії, підготувати виступ до свята, намалювати листівку друзі, скласти розповідь про домашнього улюбленця тощо. Тому основне завдання батьків першокласника — сформувати у дитини навички самоорганізації, зокрема:

- дотримуватися режиму дня;
- виконувати домашнє завдання самостійно та вчасно.

Надалі ці навички зумовлять у дитини відповідальне ставлення до систематичного виконання завдань. Окрім цього, батьки мають підтримувати віру першокласника у його власні сили, формувати у нього адекватну самооцінку. Шестирічний першокласник — дошкільник за віковими характеристиками — навчається, аби продемонструвати свої досягнення батькам, педагогам, одноліткам, бути «дорослим» і значущим. Тому батькам слід виявляти інтерес до дитини та її шкільних справ, бо якщо дитина відчує, що нею не цікавляться, — то втратить інтерес до навчання.

Хвороблива тема

Від стану фізичного розвитку та здоров'я дитини залежить те, як вона буде навчатися, сприймати і пізнавати навколишній світ, запам'ятовувати інформацію, мислити, читати, писати, розв'язувати завдання тощо.

85% неуспішних учнів стикається із труднощами у навчанні через слабе здоров'я чи певне захворювання, яке дорослі можуть навіть не помічати.

Саме стан здоров'я дитини — основний чинник, який варто врахувати батькам, аби визначитися, чи доцільно віддавати дитину до школи. Це здається очевидним, проте багато батьків ігнорує хронічні захворювання дитини, приміром алергію. Утім, саме уповільнені невиявлені хвороби або в стадії ремісії впливають на здатність дитини навчатися: погіршують концентрацію уваги, вміння виконувати завдання за заданим алгоритмом тощо. Внаслідок постійного напруження у дитини може загостритися наявне захворювання.

Інша проблема, яку не можна ігнорувати — часті захворювання дитини. «Часто» — значить від чотирьох до шести разів на рік. Навантаження у школі не дає дитині змоги розслабитися. Так, дитина, яка перехворіла і повернулася до школи, стикається із подвійним навантаженням: їй потрібно надолужувати пропущене і засвоювати нове. Утім, така дитина ще не є цілком здоровою, адже не випадково педіатри звільняють її від фізкультури. Тож у неї знову порушується концентрація, організація діяльності, довільна регуляція. А саме цього й вимагає від неї вчитель під час заняття.

Дитина має жити, гратися і навчатися в певних умовах, дотримуватися сталого режиму: щодня гуляти на свіжому повітрі, спати в кімнаті з відчиненою кватиркою, прокидатися і лягати спати в один і той самий час — оптимально о 21:00 узимку й о 22:00 улітку, дотримуватися режиму харчування і вживати різноманітні продукти, насичені вітамінами та мікроелементами.

Енергію, яку дитина витрачає протягом дня, можна поповнити лише завдяки повноцінному сну та їжі. Їжа має бути поживною, аби забезпечувати організм дитини речовинами, необхідними для нормальної роботи мозку, серця, легенів та інших органів. Окрім того, збалансоване харчування запобігає гіповітамінозу.

У разі вітамінної недостатності дитина стає млявою, сонною, знижується рівень її працездатності та бажання вчитися. Це відбувається через те, що запас вітамінів в організмі вичерпується, а тривала напружена розумова діяльність виснажує нервову систему.

Здорова дитина — активна дитина. Вона постійно рухається: стрибає, бігає, грається. Завдання батьків — не зупиняти і не примушувати дитину посидіти, а, навпаки, організувати її активність. Для цього батькам варто гратися з дитиною в рухливі ігри, що розвивають гнучкість, спритність і швидкість. Улітку слід привчити дитину приймати літній душ, бажано щоденно купатися у водоймах — це зміцнить нервову, імунну та інші системи організму. Такі заходи сприятимуть повноцінному фізичному розвитку дитини, загартують її, поліпшать стан здоров'я.

Серед людей

Ще один важливий аспект і показник готовності до школи — самовідчуття дитини в колективі. Зрозуміло, що сором'язливий першокласник, найімовірніше, втомлюватиметься від великої кількості однолітків. «Діти штурхаються і шумлять», — скаже він, коли повернеться додому після уроків. Що можуть зробити батьки, якщо дитина втомлюється від однолітків у школі? Як мінімум — не залишати її на групу продовженого дня.

Утім, і активні та товариські діти можуть зіткнутися з несподіваною проблемою. Так, існує така категорія дітей, які не вміють спілкуватися зі сторонніми дорослими, тримати дистанцію з учителем, якому може бути неприємним фамільярне ставлення. У такому разі важливу роль відіграє компетентність педагога. Його завдання — вибудувати спілкування у такий спосіб, аби ознайомити дітей одне з одним, створити комфортну атмосферу, встановити адекватні правила спілкування.

Ловець гав

Найголовніший, ключовий аспект, що свідчить про готовність дитини до школи — вміння розуміти, сприймати і запам'ятовувати інструкцію. Іншими словами, здатність дитини зрозуміти алгоритм дій, запам'ятати його і усвідомити, що вона виконала правильно, не чекаючи схвалення дорослого.

Аби з'ясувати, чи дитина опанувала цю навичку, можна провести експеримент. Можна запропонувати дитині зібрати щось з конструктора, приміром будиночок з шести кубиків, або виконати графічне завдання, приміром домалювати поруч із певною фігурою ще кілька таких самих. Варто звернути увагу, скільки часу знадобиться дитині, щоб почати виконувати завдання. Якщо дитина довго, тобто більше п'яти хвилин, не може сконцентруватися, крутиться, розгублена — то і в класі, після того як учитель дасть завдання, вона ловитиме гав і не включиться в процес.

Що робити, якщо батьки зрозуміли, що дитині зарано йти до школи? Саме час почати адекватну підготовку! Усе можна виправити. До вересня ще півроку! Головне — не поспішати і не квапити майбутнього першокласника.

Дитина сьогодні — не об'єкт старанної праці педагога і не учасник сімейного експерименту «Змусь його вчитися на відмінно». Дитина — рівноправний партнер у взаєминах з учителем і батьками. Найважливіше, аби дитина прийшла до школи підготовленою й встигла оволодіти як вмінням вибудовувати взаємини у соціумі, так і психологічно підготувалася до школи.

Батьківські збори онлайн: з якими сервісами зручно та цікаво проводити

Батьки не встигають або не хочуть йти на традиційні батьківські збори? Призначте зручний час, надішліть їм посилання на онлайн-зустріч у сервісі, який собі підберете, і проведіть батьківські збори по-іншому. Чому по-сучасному? На інтерактивних зборах відбуватиметься діалог на основі партнерства. Ви спонукатимете батьків висловлювати власне бачення ситуації та шукати вихід з неї, вчитися колективної взаємодії. Перейдімо до справи — до онлайн-сервісів, у яких можна проводити батьківські збори

Лариса Фамілярська, викладач комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, канд. пед. наук

У березні 2020 року освітяни опинилися в незвичних умовах, пов'язаних з карантинними обмеженнями. Кожен педагог пристосовувався до нових реалій і вирішував освітні завдання по-різному. З часом усі переконалися, що потрібно знайти баланс між різними формами дистанційної взаємодії: вебінар, відеолекція, презентація, текстові матеріали, різні типи онлайн-завдань тощо. Так у педагогів з'явився інший погляд на звичні робочі та навчальні процеси.

Яку ситуацію нам сформує пандемія коронавірусу в новому навчальному році — не відомо. Треба бути готовими працювати і дистанційно, і традиційно, і за моделлю змішаного навчання. Але освітній процес не може обійтися без взаємодії батьків і закладу освіти. Як же налагодити її в онлайн-режимі, якщо він буде єдиним можливим?

Три онлайн-сервіси для відеоконференцій

У перші вересневі дні в закладах освіти проходять батьківські збори. Варто розглядати також їхній онлайн-варіант.

Jitsi Meet

Jitsi Meet — безплатний інструмент для організації інтерактивних онлайн-зустрічей або відеоконференцій. Скористатися сервісом можна без реєстрації та без встановлення на комп'ютер. Потрібне тільки підключення до інтернету, щоб увійти на головну сторінку сервісу з будь-якого пристрою.

Користуватися Jitsi Meet можна і на смартфоні.

Алгоритм організації відеозустрічі такий:

- ввести назву заходу в полі «Почати нову відеоконференцію» і натиснути «ОК»;
- натиснути «Дозволити» у вікні із запитом дозволу на використання камери та мікрофона;
- ввести ваше ім'я;
- скопіювати посилання на відеоконференцію та надіслати його, наприклад, у спільний чат з батьками;
- провести зустріч, коли всі учасники приєднуються.

Педагогічна діяльність в умовах віддаленої взаємодії спонукає набувати нових навичок. Наприклад, на зміну навичці публічних виступів прийшла навичка виступів і запису на вебкамеру та вміння зчитувати стан співрозмовника завдяки емоджі. У чаті сервісу Jitsi Meet також є можливість активізувати емоційну активність батьків.

Zoom

Zoom — сервіс для планування та проведення онлайн-заходів, зокрема, батьківських зборів або запису відеоуроків. Безплатний тариф покриває потреби закладу освіти.

Щоб створити відеоконференцію, потрібно зареєструватися на сайті zoom.us. Програму необхідно встановлювати на комп'ютер та смартфон. У безплатній версії (до 100 учасників) одна конференція може тривати до 40 хвилин, але це обмеження зняли на період пандемії.

У сервісі є функція демонстрації екрану, загальний чат та індивідуальні чати, можливість показувати екран, окремі програми, можливість планування вебконференції на визначений час та запису конференції. Учасникам, які отримали запрошення від організатора на приєднання до відеозв'язку, необов'язково реєструватися в програмі, але для підключення необхідно встановити програму на комп'ютер чи смартфон.

Google Meet

Google Meet також можна використовувати для дистанційної взаємодії. Функціональні можливості: до 100 учасників до 30 вересня 2020 року, для приєднання до конференції зі смартфонів необхідно встановити програму, є загальний чат, можливість показувати екран, окремі програми та можливість запланувати вебконференцію у Google Календарі. Створити вебконференцію можливо тільки після входу в обліковий запис Google.

Щоб зробити взаємодію з батьками продуктивною та позитивною

Не відповідайте агресією на агресію. Якщо замість конструктивної розмови ви чуєте гучні обурення і бурю емоційних вигуків, правило одне — витримка. Мовчки дослухайте співрозмовника,

зрідка вставляючи фрази, чим продемонструєте уважність. Коли потік слів вичерпається, висловіть своє розуміння проблеми і запропонуйте обговорити ситуацію під час зустрічі.

Домовтеся про єдиний канал зв'язку. Домовтеся з батьками про зручний для всіх канал зв'язку: листування у месенджерах, телефонні розмови, особисті зустрічі. Важливо, щоб батьки бачили повідомлення і реагували на них.

Визначте частоту та формати зустрічей. Поряд із загальними батьківськими зустрічами важливо проводити їх індивідуально. Для більшості сучасних батьків зручний онлайн-формат. Мета таких індивідуальних зустрічей — домовленість про періодичність та форму контролю навчальної діяльності дитини. Постійний зв'язок допомагає батькам побачити прогрес дитини, зрозуміти, яким аспектам необхідно приділити більше уваги і в чому полягають основні труднощі.

Отже, карантинні обмеження вимагають оперативних рішень, відповідальності та безперервного опанування нових інструментів для роботи. Проблеми, пов'язані з дистанційним навчанням, спонукають використовувати цифрові технології, зокрема й для інтерактивних батьківських зборів онлайн. Ці зустрічі важливі ще й тому, що цілі дитини та батьків можуть змінюватися в процесі навчання, тому їх потрібно корегувати протягом року. А як це зробити під час карантину, як не онлайн?